Următoarele apariţii în colecţia **„ACCES LA ISTORIE”**, realizată în colaborare cu editura Hodder & Stoughton - Londra:

HABSBURGII ŞI HOHENZOLERNII 1713-1786 - Walter Oppenheim

JEAN CALVIN ŞI REFORMA TÂRZIE - Keith Randell

IMPERIUL OTOMAN 1450-1700 - Andrina Stiles

EUROPA SI DESPOŢII LUMINATI - Walter Oppenheim

UNIFICAREA ITALIEI 1815 - 1870 - Andrina Stiles

NAPOLEON, FRANŢA ŞI EUROPA - Andrina Stiles

ITALIA: LIBERALISM ŞI FASCISM 1870 - 1945 - Mark Robson

GERMANIA: AL TREILEA REICH 1933-1945 - Geoff Layton

CATOLICISMUL ŞI CONTRAREFORMA - Keith Randell

ELISABETA I: RELIGIA ŞI POLITICA EXTERNĂ - John Warren

A apărut în aceeaşi colecţie:

STALIN ŞI HRUSCIOV, URSS 1924 - 1964 - Michael Lynch

Acces la istorie

Luther şi Reforma în Germania, 1517-1555

Keith Randell

Traducere: Horia Niculescu

Editura **ALL**
Bucureşti

Luther and the German Reformation 1517-55
Keith Randell
Hodder and Stoughton, 1993
© 1988 Keith Randell

© 1994 - Editura **ALL**
Luther şi Reforma în Germania
Keith Randell
ISBN 973-571-001-3
Toate drepturile asupra acestei ediţii rezervate Editurii **ALL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL**.

Copyright © 1994 by B.I.C. **ALL** srl.
All rights reserved.

Traducerea: Horia Niculescu

Editura **ALL** Bucureşti
Calea Victoriei 120
☎ 312.41.40, 650.44.20 Fax: 312.34.07

Redactor: Roxana - Aura Duma
Coperta: Portretul lui Luther de Lucas Cranach
(Photographie Giraudon)

Tehnoredactare
computerizată: Anca Vasile
BIC - **ALL** srl

PRINTED IN ROMÂNIA

Tipărit la
Editura şi Atelierele Tipografice ***METROPOL***

Cuprins

Prefaţă

CAPITOLUL 1 Fundalul Reformei 9
1. Introducere 9
2. Ce a fost Reforma? 11
3. Cauzele Reformei 15
a) Cauze pe termen lung 15
b) Cauze pe termen scurt 21
Îndrumări 24

CAPITOLUL 2 Revolta lui Luther, 1517 - 1521 27
1. Introducere 27
2. Originile revoltei 28
3. Încercări de a-l reduce la tăcere pe Luther 31
4. Atitudinea lui Luther 33
5. Frederic cel Înţelept 35
6. Dieta din Worms 36
Îndrumări 39

CAPITOLUL 3 Învăţăturile lui Luther 43
1. Publicaţiile din 1520 44
2. Practici religioase 47
3. Biblia 49
4. Răspândirea învăţăturii sale 51
5. Euharistia 52
6. Politică şi societate 54
a) Cavalerii imperiali 55
b) Războiul ţărănesc 56
c) Puterea bisericii 59
d) Familia 59
Îndrumări 60

CAPITOLUL 4 Zwingli 65
1. Fundalul 65
2. Reforma lui Zwingli 67
3. Încercări de răspândire a Reformei din Zurich 68

4. Zwingli şi Luther 68
5. Evaluări 73
Îndrumări 75

CAPITOLUL 5 Anabaptiştii 78
1. Fundalul 78
2. Caracteristici distinctive 79
3. Reacţii faţă de anabaptişti 81
4. Concluzie 83
Îndrumări 84

CAPITOLUL 6 Politica Lutheranismului 86
1. De ce a supravieţuit Luther? 86
2. Apariţia şi răspândirea Lutheranismului în Germania 89
3. Căutarea unei soluţii 93
4. Lutheranismul în ofensivă 97
5. Carol al V-lea în ofensivă 97
6. Pacea de la Augsburg 100
Îndrumări 101
Bibliografie suplimentară 105
Surse istorice referitoare la
Luther şi Reforma din Germania, 1517 - 1555 107

Prefaţă

Către cititorul obişnuit

Deşi colecţia "Acces la istorie" şi-a propus să vină în întâmpinarea studenţilor şi elevilor care doresc să promoveze examene la cel mai înalt nivel în domeniul istoriei, ea are multe de oferit şi cititorului obişnuit. Partea principală a textului (exclusiv îndrumările de la sfârşitul capitolelor) constituie o trecere în revistă a unei tematici coerente în conformitate cu cercetările istoricilor, făcută cu ideea de a stimula studiul şi este în acelaşi timp o lectură plăcută. Scopul autorilor nu este doar acela de a oferi o explicaţie clară a faptelor petrecute în trecut (pentru a suscita interesul şi a informa) ci se presupune, de asemenea, că cei mai mulţi cititori doresc să fie stimulaţi pentru a-şi forma o opinie proprie asupra temei propuse în legătură cu evenimentele descrise şi comentate (pentru a fi puse în discuţie). Astfel, deşi nu se aşteaptă din partea cititorului să deţină cunoştinţe anterioare asupra subiectului, acesta este considerat mereu o persoană inteligentă care-şi face anumite procese de gândire. Autorul doreşte să împărtăşească cu cititorul idei şi variante de interpretare mai degrabă decât să emită pur şi simplu un număr de aşa-zise "adevăruri istorice".

Către studenţi

Există multe posibilităţi de utilizare a colecţiei de faţă de către studenţii şi elevii care studiază istoria la un nivel înalt. De aceea este bine să vă alcătuiţi o strategie proprie de învăţare înainte de a începe să lucraţi cu aceste cărţi. Evident, strategia respectivă va depinde de obiectivul pe care vi l-aţi propus şi timpul disponibil pentru studiu.

Dacă, de exemplu, urmăriţi să vă formaţi o părere generală asupra tematicii într-un timp cât mai scurt, următoarea abordare va fi, probabil, cea mai eficientă:

1. Citiţi Capitolul 1 şi gândiţi-vă la conţinutul acestuia.
2. Citiţi secţiunea de "Alcătuire a notiţelor" de la sfârşitul capitolului al doilea şi hotărâţi dacă este necesar să citiţi acest capitol.
3. Dacă da, citiţi capitolul oprindu-vă înaintea fiecărui paragraf marcat cu * pentru a vă nota ideile principale care au fost urmărite.
4. Repetaţi recomandarea de la punctul 2 (şi cea de la punctul 3, dacă este necesar) pentru toate celelalte capitole.

Dacă, însă, doriți să stăpâniți subiectul în întregime, oricât timp ar fi necesar pentru aceasta, puteți urma cu folos aceeași procedură pentru fiecare capitol, așa cum este redată mai jos:

1. Citiți capitolele cât de repede puteți, preferabil fără întrerupere.

2. Studiați diagrama cursivă de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că înțelegeți conținutul general al celor citite.

3. Citiți secțiunea "note" (și cea de "Răspunsuri la subiecte de eseu", dacă există) și hotărâți ce lucrări în plus trebuie să alcătuiți în legătură cu capitolul. În legătură cu secțiunile cărții de importanță deosebită, acest fapt va implica o repetare a lecturii capitolului cu oprire în fața fiecărui paragraf notat cu * pentru a reflecta (și a scrie un rezumat) al celor citite.

4. Dați atenție și secțiunii "Chestiuni bazate pe surse istoriece". Uneori aceasta va fi chiar un ajutor pentru răspunsul dat, dar adesea veți obține o înțelegere în plus a subiectului, dacă vă străduiți să notați și aceste chestiuni.

Când ați terminat capitolele principale ale cărții, studiați secțiunea de "bibliografie suplimentară" și decideți ce lucrare în plus (dacă există vreuna) veți studia în legătură cu subiectul.

Această carte are drept scop să vă ajute atât pentru reușită cât și la obținerea plăcerii pentru studiu. Dacă aveți observații pentru creșterea eficienței obiectivelor propuse, vă rog să-mi scrieți. Între timp sper că studiul istoriei vă va fi de un real folos.

Keith Randell

CAPITOLUL 1

Fundalul reformei

1. Introducere

Reforma a fost studiată de mai mulți istorici decât orice alt subiect și a reprezentat întotdeauna un izvor de fascinație pentru zeci de mii de cercetători de-a lungul multor secole, interesul fiind la fel de crescut și în zilele noastre. Reforma este un subiect extrem de controversat; puține sunt aspectele asupra cărora există o înțelegere unanimă. Chiar și unele detalii în ceea ce privește faptele sunt discutate cu aprindere. În mulți ani apar cel puțin zece cărți noi bazate pe cercetări originale asupra subiectului. De aceea ritmul în care devin disponibile dovezi suplimentare este cumva tulburător și imaginea generală devine arareori clară, dacă în acest proces fiecare element nou al cercetării tinde să arunce dubii asupra unora din generalizările simple care au fost multă vreme curente asupra subiectului. Din această cauză, este esențial pentru cercetător să aibă în vedere natura provizorie a înțelegerii noastre și să accepte ideea că adevărul de azi poate fi interpretarea greșită de mâine. Bănuim că tocmai acest element de incertitudine atrage atâția oameni către studiul Reformei.

Desigur, trebuie reamintit faptul că Reforma este un concept inventat de istorici și utilizat pentru a descrie o succesiune de evenimente datorită cărora mulți locuitori ai Germaniei, Elveției, Scandinaviei, Țărilor de Jos și ai Marii Britanii au întors spatele catolicismului și au devenit membri ai bisericilor protestante independente.

Reforma n-a fost un termen utilizat în acel moment și nici cu câteva generații mai târziu. Protestanții din Germania au presupus, fără îndoială, că Reforma fusese un proces prin care numeroși creștini entuziaști, incapabili să accepte răspânditele abuzuri ale bisericii catolice, s-au desprins pentru a-și forma propria lor religie, purificată.

Însuși cuvântul "Reformă" explică faptul că schimbările se făceau în sensul bun al cuvântului, ea îndreptând tot ceea ce era greșit. De fapt, felul în care acest concept a ocupat locul central în cercetarea noastră asupra istoriei secolului al XVI-lea european timp de peste 200 de ani a constituit o mare victorie a propagandei pentru protestantinsm.

Astăzi este foarte târziu să încercăm abandonarea conceptului, sau măcar să-i schimbăm numele - multele secole în care a fost denumită "dezertarea" (părăsirea) ar putea echilibra lucrurile, dar trebuie cel puțin să încercăm să fim conștienți că, acceptând ideea Reformei drept cadru al studiului istoric,

suntem în pericol să amestecăm un mare număr de presupuneri îndoielnice şi judecăţi de valoare.

Dacă acest lucru este adevărat pentru Reformă în general, este adevărat în particular şi pentru Reforma din Germania, unde discipolii lui Martin Luther au tins să monopolizeze studiul ei şi i-au determinat pe mulţi cercetători să accepte fără ezitări că Luther şi lutheranism sunt **sinonime** în Reformă.

Aceasta - se argumentează - ne-ar permite să formulăm răspunsuri semnificative la întrebări precum "De ce a avut lor Reforma acolo şi în momentul respectiv?", "De ce s-a răspundât atât de mult şi de repede?" şi "Ce efect a avut asupra vieţii oamenilor?".

Se poate vorbi mult despre această abordare ca despre o cale de a stabili priorităţi pentru viitoarea muncă de cercetare. Implementarea ei în ultimii 20 de ani a dus la publicarea unui număr mare de lucrări care au ajutat la redresarea dezechilibrului trecutului.

Dar un student care se ocupă de subiect pentru prima dată trebuie să fie familiarizat, pentru început, cu abordarea centrată pe Luther. Fără acesta e dificil de a înţelege ceva din amestecul de interpretări conflictuale care înconjoară abordările cele mai răspundite ale subiectului.

Este totuşi vital să se reamintească mereu că nu numai Luther a fost important. Există dovezi că, deşi a fost enorm de influent, alţi factori au avut de asemenea un efect major asupra celor întâmplate. Să nu trecem peste acest lucru de câte ori îl abordăm pe Luther.

O întreagă mitologie s-a dezvoltat în jurul vieţii sale şi acum e greu de separat realitatea de ficţiune. Aceasta i-a determinat pe mulţi istorici să sugereze că ar fi mai probabil să ajungem la o înţelegere potrivită a ceea ce s-a întâmplat în Germania dacă l-am retrage pe Luther din centrul scenei şi l-am replasa ca pe un "om obişnuit" concentrându-ne nu asupra conducătorului, ci asupra direcţiei.

Pe lângă pericolul constant al alunecării pe neobservate în afirmaţii tipic protestante asupra celor întâmplate în cadrul Reformei, alegerea **datelor** de început şi de sfârşit ca fiind 1517 şi 1555 pentru Reforma germană poate ascunde alte afirmaţii la fel de periculoase. Cele mai serioase dintre acestea sunt făcute de istoricii din aşa-zisa şcoală Whig (denumită după partidul politic britanic din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, care împărtăşea aceleaşi afirmaţii). Istoricii Whig, care au atins maximum de influenţă în urmă cu un secol, judecau importanţa unui eveniment după eventualele consecinţe. Ei credeau în "mersul progresului". În viziunea lor, istoria e importantă pentru că explică cum a devenit prezentul ceea ce este.

Prin urmare, ei nu erau foarte interesaţi în încercarea de a determina semnificaţia pe care evenimentele o au în momentul întâmplării lor; ei preferau să se concentreze asupra rolului pe care îl joacă ele în lungul şir al cauzelor şi al efectelor care conduc de la trecut la prezent.

Luther fiind de importanţă centrală pentru mişcare, s-a afirmat **automat** că data de început a Reformei în Germania ar fi momentul când el a protestat public pentru prima oară în legătură cu ceea ce el numea neajunsurile Bisericii. Aceasta ar însemna că momentul protestului iniţial al lui Luther reprezenta începutul Reformei.

Rezistând tentaţiei de a utiliza interpretarea istorică respectivă, reamintim că până spre sfârşitul anilor 1520 nu părea inevitabilă subminarea autorităţii Bisericii.

Astfel că anul 1517 e utilizat în această lucrare ca dată de început convenabilă (sau neconvenabilă) ca orice alta. Despre o mişcare generală precum Reforma (sau revoluţia industrială) nu se poate spune că a început la o dată fixă, specifică.

Acelaşi lucru se poate spune - bineînţeles - şi despre data încheierii Reformei în Germania. Tradiţia de a stabili această dată în anul 1555 aparţine scriitorilor lutherani şi a fost urmată de mulţi alţii. Această dată are validitate numai dacă se fac uriaşe presupuneri. Pacea de la Augsburg a avut loc în 1555. Ea implica pe conducătorii a mai mult de 300 de state şi teritorii, virtual independente, din Germania şi stabilea ca fiecare prinţ şi guvern orăşenesc să fie liber să aleagă între două religii - catolicism şi lutheranism - şi ca toţi ceilalţi locuitori să fie obligaţi fie să urmeze calea conducătorului lor, fie să se mute în alt stat.

În acest fel s-a pus capăt în Germania, pentru mai multe generaţii, conflictului religios. O cotitură s-a produs numai în ce priveşte lutheranismul. Alte grupări protestante au fost excluse în mod deliberat de la pacea de la Augsburg.

În acest caz s-ar confirma că lutheranii ar fi singur grup protestant important din Germania, ceea ce este neadevărat. O dată de încheiere - anul 1555 - presupune că nimic semnificativ nu s-a mai produs după aceasta. Aceasta ar putea fi, în general, adevărat în ceea ce-i priveşte pe lutherani, dar - în mod clar - nu este cazul cu catolicii sau alte grupuri protestante precum calviniştii. Datarea tradiţională a Reformei în Germania este - prin urmare - un exemplu evident pentru modul în care graniţele subiectului şi căile pe care ar trebui studiat au fost - în mod nejustificat - influenţate de istoricii germani cu simpatii lutherane.

Acest lucru trebuie avut în vedere pe parcusul citirii acestei cărţi. Abateri <structurale> de acest fel sunt adesea mai greu de detectat decât prejudecăţile oneste şi sunt, în mod frecvent, mult mai importante.

2. Ce a fost Reforma?

Până în urmă cu un sfert de secol istoricii nu întâmpinau greutăţi în a cădea de acord asupra unei definiţii generale a Reformei. Ei acceptau că Reforma

era aproape în totalitate de natură religioasă. Era termenul folosit pentru a descrie un set complex de evenimente petrecute pe durata celei mai mari părţi a secolului al XVI-lea, prin care o largă minoritate a membrilor bisericii catolice a fost pierdută în favoarea noilor biserici protestante, definite ele însele ca rivale ale bisericii de la Roma.

Reforma era privită ca fiind alcătuită din două seturi de evenimente legate între ele: primul, Reforma timpurie - ce a avut loc aproape în întregime în Germania fiind centrată pe viaţa şi activităţile lui Martin Luther, şi al doilea - Reforma târzie - având inima în Elveţia, cu o largă răspândire şi emulând învăţăturile lui Jean Calvin.

Această schimbare a fost o răscruce importantă în istoria europeană deoarece a semănat incertitudini spirituale în rândul unui mare număr de oameni. Dacă până acum exista un singur set de credinţe unanim acceptate ca fiind corecte, de acum încolo apar două. Oricine putea considera că cel puţin unul este greşit. Mulţi începeau să se îndoiască chiar de amândouă. Definiţia tradiţională centrată pe religie a Reformei avea în vedere şi dimeniunile politice, sociale şi economice ale schimbărilor care au avut loc. Ele erau văzute ca periferice, mai curând decât centrale. Prin urmare exista tendinţa să nu fie studiate direct ci să fie tratate ca "factori adiţionali" sau "consecinţe ulterioare" şi "alte consecinţe".

Întrebările importante se opreau asupra evenimentelor care au culminat cu "ruptura cu Roma", asupra modului în care învăţăturile reformatorilor religioşi se deosebeau de acelea ale bisericii catolice, asupra răspândirii, organizării şi structurii bisericilor preotestante nou-create.

Binenţeles, asemenea întrebări au o mare semnificaţie, în special când se accentuează o înţelegere iniţială a unui astfel de subiect, dar cercetările istorice nu se concentrează în mod curent asupra acestor probleme. Aceasta nu datorită faptului că abordarea bazată pe religie ar fi fost complet cercetată, nemailăsând nimic de descoperit - deşi este tentant să gândim că acesta este cazul lui Luther, despre care s-au scris deja mii de cărţi - ci din cauză că un număr tot mai mare de istorici au dorit să conteste afirmaţia că Reforma este în esenţă religioasă. Bineînţeles, nimeni nu neagă faptul că Reforma a produs unele modificări în ceea ce priveşte credinţa, practicile şi organizarea religioasă.

Au fost schimbările dorite şi bine primite din raţiuni spirituale sau mai mult din cele materialiste? Pot fi găsite cele mai semnificative efecte ale schimbărilor în religie sau în alte aspecte ale vieţii? Unii istorici consideră că Reforma poate fi înţeleasă adecvat numai recunoscând că a fost în esenţă o revoluţie socială. Se argumentează că în Germania, de exemplu, dezvoltarea şi răspândirea lutheranismului s-a petrecut numai din cauză că o mare parte

din populaţie, în special orăşenii prosperi, erau profund nemulţumiţi de modul în care Biserica crease unele reguli asupra relaţiilor vieţii zilnice - de exemplu, reglementarea sărbătorilor. Prin urmare, mulţi dintre cei care au îmbrăţişat religia reformată sperau să se elibereze de restricţiile mărunte, devenind astfel capabili să-şi rostuiască viaţa după cum doreau. Credinţele religioase şi stilurile cultului erau de importanţă secundară, scopul final fiind acela de a distruge controlul social exercitat de Biserică.

Alţi istorici susţin că Reforma în Germania a fost în esenţă o chestiune politică. La un anumit nivel, ea este privită ca un exemplu timpuriu de naţionalism german reperzentând o mişcare de masă de refuz a acceptării unei situaţii în care străinii, în special italienii care trăiau la Roma, controlau o mare parte din aspectele vieţii în Germania şi storceau ţara de bogăţii. La alt nivel este descrisă ca fiind o unealtă folosită de conducătorii locali pentru a exclude influenţa externă în teritoriile lor. Preoţii lutherani au câştigat controlul asupra Bisericii, mai mult decât l-a avut papa de la Roma. Aceasta însemna ca deciziile finale asupra treburilor legale incluzând unele aspecte precum căsătoria, moştenirea, cât şi unele de natură strict religioasă erau acum complet în mâinile lor.

Alţi istorici cred că Reforma a fost realmente o chestiune de ordin economic. Ei sugerează că o perioadă de inflaţie rapidă îi făcea pe oameni să se gândească activ la căile de a-şi reduce poverile financiare şi vedeau în ruptura cu Roma o cale eficientă de a realiza acest lucru. De la simplul ţăran care îşi imagina în mod eronat că nu i se va mai cere să plătească zecimială (o taxă pe producţia agricolă, plătită Bisericii), până la prinţul care prevedea posibilitatea de a acapara pământurile Bisericii, se spera la un câştig financiar. Aceasta - se argumentează uneori - ar fi determinat un atât de larg sprijin pentru Reformă, constituind adevărata sa semnificaţie. Toate aceste interpretări se bazează pe plasarea Reformei într-un context mai larg, în care este doar un exemplu al unei tendinţe mai generale. Cel mai larg context este furnizat de acei istorici care văd Reforma ca făcând parte din schimbările radicale care s-au produs în modul în care oamenii vedeau viaţa şi existenţa umană în general.

Se face comparaţia între tiparele de gândire medievale şi moderne. Modul medieval de gândire se bazează pe certitudini: certitudinea că Dumnezeu a proiectat lumea aşa cum este, certitudinea că datoria fiecărui individ este să trăiască acceptând cu bunăvoinţă viaţa planificată pentru el şi certitudinea că autorităţile sunt purtătorii de cuvânt ai lui Dumnezeu.

Tiparele moderne de gândire sunt privite ca bazate pe îndoială - îndoiala că toate răspunsurile sunt cunoscute, îndoiala că pe "adevărurile" transmise

de autorităţi se poate conta în mod necesar, îndoiala că individul este atât de neajutorat în faţa scopurilor lui Dumnezeu pe cât se gândea până atunci.

Reforma e privită ca un exemplu al acestor schimbări având loc în "epoca marilor descoperiri geografice", în care auropenii explorau lumea, anterior necunoscută lor, şi "epoca ştiinţei" în care se făceau încercări de a găsi noi răspunsuri la vechile întrebări mai curând decât să se bazeze pe înţelepciunea transmisă din trecut şi, de asemenea, poate fi considerată o mişcare în acest tipar general de schimbare.

Toate aceste idei despre Reformă conţin elemente adevărate într-o anumită măsură; răspunsurile variate rezultă din faptul că istoricii dau diferite semnificaţii întrebării: "Ce a fost Reforma?" O parte din răspunsuri sunt date dintr-un punct de vedere al prezentului, beneficiind de cunoaşterea istoriei parcurse înainte şi după Reformă. În acest fel, istoricii sunt capabili să sugereze interpretări care leagă tendinţe în modalităţi care ar fi fost imposibile pentru contemporani.

Alţi scriitori au încercat să descopere ce au însemnat evenimentele pentru oamenii timpului.

Prin urmare nu e surprinzător că au fost găsite diferite răspunsuri.

Faptul că Reforma a afectat milioane de oameni din multe locuri diferite şi în perioade diferite explică de asemenea de ce este posibilă găsirea multor răspunsuri aparent valide la aceeaşi întrebare. Există atât de multe mărturii şi surse, încât ar fi imposibil pentru un istoric sau o echipă de istorici să le studieze pe toate chiar dacă şi-ar dedica întrega viaţă acestui subiect.

Orice cercetare asupra Reformei trebuie să fie foarte selectivă. În procesul selecţiei, e uşor de adunat dovezi care accentuează o anumită direcţie şi de neglijat dovezi care ar susţine altă concluzie, chiar dacă nu aceasta a fost intenţia istoricului. Odată ce s-a conturat o ipoteză iniţială din primele dovezi studiate, este întotdeauna posibil să se localizeze alte dovezi din masa de documentaţie existentă. În cazul unui subiect atât de vast ca Reforma, va fi întotdeauna posibil să se născocească noi definiţii şi explicaţii şi să se găsească o mulţime de dovezi care să le sprijine, dar va fi imposibil să avem probe concludente în ceea ce priveşte corectitudinea oricărei interpretări particulare. Nu vor fi istorici capabili să dovedească faptul că altă interpretare este categoric greşită; aşadar, incertitudinea va rămâne întotdeauna, iar raţionamentele trebuie făcute cu precauţie.

Dar, dacă trebuie oferite explicaţii ale trecutului, istoricii trebuie să fie pregătiţi să adopte anumite definiţii, chiar provizorii.

Scriind acest volum, argumentul că pentru oamenii timpului evenimentele Reformei germane erau esenţialmente religioase a fost dat drept cea mai convingătoare interpretare ce poate fi oferită în mod curent. Această decizie a dictat în mod natural selectarea subiectelor discutate în restul cărţii.

3. Cauzele Reformei

a) Cauze pe termen lung

Din decizia de a accepta argumentul că Reforma a fost în esenţă religioasă rezultă că, datorită stării în care se afla religia în acel timp, trebuie căutate cauzele pe termen lung. Bineînţeles că cei care văd Reforma ca având în principal de-a face cu schimbarea socială, politică, economică şi intelectuală caută cauzele în special în aceste domenii, deşi ei trebuie să aibă grijă să explice chestiunile şi din punct de vedere religios - de ce Reforma a avut loc în acest cadru. De aceea, în discuţia care urmează, ne vom axa pe chestiunile religioase.

Este greu pentru cei care trăiesc într-o societate în care schema gândirii cotidiene este adesea furnizată de achiziţionarea şi consumarea bogăţiei naturale, să înţeleagă traiul într-o societate bazată pe religie. Asemenea societăţi există şi spre sfârşitul secolului al XX-lea, de exemplu în lumile musulmane şi hidruse, dar se găsesc cu greu în aşa-numita lume creştină. Nu acelaşi lucru se întâmpla şi în urmă cu 500 de ani când societăţile din Europa vestică se bazau foarte mult pe religie. Acest fapt era cel mai clar ilustrat în trei feluri: în statutul diferit, corespunzător conducătorilor în societate; în scopurile pe care majoritatea oamenilor le aveau în viaţă şi în reacţiile lor la situaţiile cotidiene.

Suntem obişnuiţi cu existenţa unei singure structuri principale de putere în societatea britanică, bazată pe un guvern ales democratic. În Europa anilor 1500 existau două puteri: civilă, reprezentată de monarh (rege sau împărat), şi puterea eclesiastică deţinută de Biserică şi condusă de papa de la Roma. Fiecare căuta să câştige întâietatea, dar nici una n-a reuşit să o domine pe cealaltă prea mult timp. În mod normal, ambele puteri au acceptat să se privească reciproc de pe poziţii egale. În acest fel, omul obişnuit avea doi stăpâni: capul statului şi capul Bisericii. La nivelul cotidianului, oamenii obişnuiţi intrau în contact cu rangul cel mai de jos al celor două structuri de putere: arendaşul şi preotul.

Germanul tipic din sec. al XVI-lea timpuriu, ca majoritatea locuitorilor Europei occidentale, era profund interesat şi de "lumea noastră" şi de "lumea viitoare". Mortalitatea infantilă era ridicată, multe femei mureau la naştere, ceilalţi supravieţuitori erau bătrâni la 40 de ani şi numai o infimă parte a populaţiei a atins viaţa anticipată de Biblie "de două ori douăzeci plus zece".

Moartea pândea la orice colţ, dar oamenii erau preocupaţi în primul rând de aspectele vieţii care asigurau accesul la veşnicie (mântuire). Viaţa pe pământ era uneori mizerabil de scurtă. Era doar un scurt interludiu comparată

cu restul timpului. Numai nebunii şi cei lipsiţi de voinţă puteau să riste plăceri ale păcatului. Pentru multă lume, singura motivaţie era dorinţa să fie sigură de mântuire şi pentru aceasta trebuia să se întoarcă la Biserică.

Trăim într-un timp în care majoritatea lucrurilor care ni se întâmplă nouă şi în jurul nostru poate căpăta o explicaţie în termeni raţionali. Aceasta ne asigură o mare siguranţă. În urmă cu patru sute de ani exista situaţia inversă. Adesea singura explicaţie disponibilă era "voinţa lui Dumnezau" sau "treaba diavolului".

De câte ori un dezastru public sau privat ameninţa, ca de exemplu: secetă, ciumă, tulburare civică, un furt, o boală serioasă, pagube, revoltă, etc. reacţia imediată era invocarea asistenţei divine. Aceasta nu se făcea în mod direct, pentru că Dumnezeu era inaccesibil muritorilor de rând. Calea de acces trebuia să fie prin reprezentanţii săi pe pământ, membrii clerului sau, şi mai normal, prin reprezentanţii în cer, sfinţii.

Fiecare avea un sfânt despre care se credea că e gata să intervină în favoarea lui.

Sfântul putea fi unul din cei corespunzători zilei de naştere ori cel după care purtau numele sau patronul meseriei sau ocupaţiei ori districtului lor. Pentru multă lume, în special femei, Fecioara Maria era considerată ca fiind foarte abordabilă şi influentă. "Cultul sfinţilor" era o parte importantă a vieţii zilnice.

Oamenii purtau cu ei peste tot simboluri ale sfinţilor, se rugau acestora în Biserică, făceau ofrande generoase în numele lor, făceau promisiuni asupra conduitei viitoare - şi uneori făceau pelerinaje la locuri asociate cu ei, mai ales unde erau expuse relicve. Era aproape universal crezut că **favoruri** speciale inclusiv mântuirea puteau fi "cumpărate" pe această cale prin "fapte bune".

* În ultimii ani istoricii au încercat să investigheze valabilitatea unor judecăţi atât de generalizate asupra stării vieţii religioase la sfârşitul Evului Mediu. Ei au fost în special interesaţi în încercarea de a trage concluzii asupra "sănătăţii" religiei. Era în declin, era în stare de echilibru, sau era modificată de focarul noului entuziasm? Se presupunea că, dacă s-ar putea da un diagnostic corect asupra "stării religiei" timpului, se vor găsi răspunsuri pentru cauzele Reformei. S-a dovedit foarte greu, după cum era de aşteptat, să se localizeze surse de informaţii. Dovezile rămase sunt adesea limitate la mici domenii locale şi sunt neconcludente pentru că se referă la aspecte limitate ale comportamentului religios. Astfel, deşi a fost posibil să se concluzioneze că sumele de bani donate fundaţiilor caritabile, sau sumele lăsate prin testamente pentru celebrarea unor slujbe pentru mort, ori numărul de oameni care frecventau bisericile erau în creştere sau în scădere în anumite oraşe sau districte, aceasta nu adăuga dovezi clare în favoarea, sau împotriva, generalizărilor acceptate tradiţional asupra stării religiei în Evul Mediu.

Nici dovezile adunate de pe suprafeţe geografice mai largi, ca de exemplu numeroasele cărţi şi pamflete religioase publicate în Germania nu duc - în sine - la o interpretare mai uşoară, deoarece ceea ce este necunoscut este întotdeauna mai mult decât ceea ce este cunoscut. Astfel că există întotdeauna posibilitatea ca imaginea revelată de dovezile existente să nu fie tipică pentru interpretarea cifrelor privind publicarea materialului religios. Se pune problema noutăţii tiparului - făcând imposibilă compararea sfârşitului secolului al cinsprezecelea cu perioadele mai timpurii - şi a deciziei privitoare la relevanţa unor asemenea dovezi când se extrag concluzii asupra a ceva pe care 90% din populaţie nu putea să-l citească.

Ceea ce poate fi spus este că istoricii au dreptate să fie interesaţi să afle dacă religia a devenit mai mult sau mai puţin importantă în viaţa oamenilor din perioada dinaintea Reformei, pentru că asemenea informaţii ar putea fi foarte utile în identificarea cauzelor pe termen lung ale Reformei.

Din nefericire, informaţia culeasă până acum permite să se spună că există dovezi considerabile şi despre declinul şi despre creşterea interesului în religia oficială. Astfel că este imposibil să se pretindă cu siguranţă fie că Reforma a fost determinată de un avânt general al entuziasmului religios, fie că a fost o reacţie în favoarea religiei în faţa unui declin general. Asupra acestui subiect mai trebuie să se facă cercetări, chiar dacă nu va fi posibil să se dea un răspuns definitiv. Dar indiferent de diferenţele de opinie asupra direcţiei în care religia populară se îndrepta în acel moment, nimeni nu a contestat faptul că direcţiile şi presupunerile privitoare la religie pătrundeau toate aspectele vieţii medievale târzii. Aceasta explică şi cum a fost posibil ca diferenţele asupra religiei să devină centrale pentru istoria politică a Europei secolului al şaisprezecelea într-o măsură ce ar părea de neconceput patru secole mai târziu.

* Deşi adăugăm mai mult incertitudinilor asupra cauzelor pe termen lung ale Reformei, trebuie de asemenea spus că în 1500 nu exista o opinie larg răspândită asupra învăţăturilor şi practicilor Bisericii. Se pare că majoritatea oamenilor crdeau că, din moment ce au fost botezaţi curând după naştere, mergeau la slujbă cel puţin o dată pe an în viaţa lor adultă şi primeau "mirurea finală" (iertarea păcatelor acordată de un preot în numele lui Dumnezeu) puţin înainte de moarte, le era garantată mântuirea atâta vreme cât păcatele nu erau prea numeroase. Ei acceptau că, probabil, li se va cere să petreacă un număr de ani - posibil să ajungă la mii - în purgatoriu, plătind pentru păcatele pe care nu le mărturiseseră preotului şi care nu fuseseră - prin urmare - iertate de Dumnezeu. Dar ei erau încrezători că purgatoriul, camera de aşteptare pentru Rai, ai cărei ocupanţi sufereau mici chinuri, era suportabil chiar dacă era neplăcut. Oricum era preferabil Iadului unde, se credea, ocupanţii -

păcătoşi nepocăiţi - sufereau continua tortură a focului, în timp ce erau chinuiţi de mirosuri sulfuroase şi înţepăturile diavolilor şi demonilor.

Prea puţin se considera că Biserica nu furniza răspunsurile drepte, sau că mântuirea nu era accesibilă tuturor celor care erau gata să facă efortul necesar pentru a o obţine. Se simţea că aceasta era mai degrabă posibilă, în măsura în care Biserica învăţa că viaţa veşnică se poate dobândi mai curând prin ceea ce faci, nu prin ceea ce crezi. Însă, cel puţin, nu se punea problema de a trăi fără păcate, fapt general recunoscut ca o aspiraţie nerealistă. Ceea ce se pretindea era ca răscumpărarea păcatelor să fi fost făcută, putand fi realizată prin confesarea păcatelor şi făcând penitenţă aşa cum ţi se indica; prin participarea regulată la slujbă (care cuprindea Euharistia în care sacificiul vieţii lui Isus se reproducea); sau printr-o varietate de "fapte bune". Un tip de "fapte bune" era achiziţionarea de indulgenţe. Ele era promisiuni de reducere a timpului petrecut în purgatoriu. Multe din ele erau definite ca iertare a unui număr de ani, uneori de ordinul milioanelor. Indulgenţele erau vândute în numele papei şi erau folosite din ce în ce mai mult ca o sursă de venituri. Mulţi conducători nu permiteau vânzarea lor pe teritoriile lor, deoarece sistemul era deschis abuzurilor. Totuşi - pe ansamblu - sunt puţine dovezi că oamenii obişnuiţi le detestau. Pentru ei, ele păreau un târg bun.

* Totuşi în Grmania se manifestau resentimente considerabile asupra aspectelor, structurii şi organizării Bisericii. Multe din acestea porneau de la faptul că Biserica era sub controlul străinilor. Era condusă de papa care locuia la Roma şi stăpânea mare parte din centrul Italiei. Fiecare papă era ales de cardinali, rangul superior al clericilor. Cardinalii, la rândul lor, erau numiţi de papă. Marea majoritate a cardinalilor şi aproape fiecare papă erau italieni. Aceasta n-ar fi fost foarte semnificativ dacă papalitatea, fiind nevoită să-şi menţină poziţia politică în faţa încercărilor francezilor şi Habsburgilor de a domina Italia, n-ar fi avut o nevoie inepuizabilă de venituri suplimentare. În mare măsură, se apela la Germania, singura parte a creştinătăţii care era bogată şi lipsită de un puternic guvern central care să reziste cererilor financiare ale papei. Uriaşe cantităţi de bani - în aur şi argint - părăseau Germania şi mergeau la Roma în fiecare an.

Papa putea să ceară aceşti bani pentru că era singurul în măsură să acorde permisiunea celor care voiau să fie scutiţi de diferite solicitări impuse de Biserică. Cele mai mari sume erau extorcate de la familiile conducătoare din Germania, când acestea doreau să cumpere poziţii superioare în Biserică pentru fii lor. Suma era deosebit de mare când copilul era minor sau deţinea deja o astfel de poziţie în urma unor desemnări ilegale şi avea nevoie de o dispensă papală înainte de momentul în care ar fi avut loc investitura.

Aproximativ o cincime din Germania fiind sub controlul unor episcopi şi arhiepiscopi virtual independenţi, exista destul loc pentru asemenea afaceri practice. Era cazul arhiepiscopilor din Mainz, Colonia şi Trier ai căror parohi erau membri ai grupului de elită al celor şapte electori care alegeau pe împăratul Sfântului Imperiu Roman.

Sume mai mici, dar nu nesemnificative, erau obţinute de la oamenii Bisericii proaspăt desemnaţi şi de la profanii care solicitau regimuri speciale, de obicei în chestiuni de căsătorie sau moştenire, cele două mari domenii asupra cărora Biserica obţinuse controlul legal. Afacerile financiare ale celui bogat aveau efect imediat asupra oamenilor de rând, indiferent de suma care trebuia plătită papei ce trebuia obţinută de la populaţie, adesea prin mijloace discutabile.

Astfel că solicitările papalităţii erau o chestiune de preocupare generală.

Reformatorii timpurii au mizat mult pe faptul că papa, care trebuia să fie bunul păstor, îşi consuma multă energie jefuindu-şi turma.

Natura acaparatoare a papalităţii tindea să se oglindească la toate nivelurile Bisericii în Germania. Interesul major al clerului părea să fie adunarea bogăţiei, mai curând decât binele spiritual al populaţiei. Nu faptul că oamenii Bisericii erau pământeni determina resentimentele, era mai mult pentru că ei speculau pentru ceea ce făceau, lăsându-i pe profani să plătească sau să îndure osânda. Exista - totuşi - un anticlericalism larg răspândit (ostilitate faţă de Biserică şi de cei care ocupau posturi în Biserică, ceea ce crease o atmosferă în care orice atac asupra ierarhiei Bisericii era probabil bine primit în general). Pe acest fond de exploatare financiară erau privite şi alte neajunsuri ale Bisericii.

Scriitorii protestanţi moderni tind să fie foarte critici faţă de papalitatea începutului seoclului al şaisprezecelea, datorită scăzutei sale moralităţi. Papii acestei perioade - în special notoriul Rodrigo Borgia, a cărui domnie ca Alexandru VI între 1492-1503 a fost cea mai întunecoasă din toate, făcând numele lui Borgia sinonim cu crimă, licenţă sexuală şi aproape orice viciu cunoscut - erau în general politicieni cinici mai interesaţi în a-şi satisface propriile capricii mărind bogăţiile familiilor lor, decât în protejarea intereselor politice ale papalităţii. Preocupările spirituale erau foarte jos în ordinea priorităţilor lor, în afara cazului că reprezentau vreo ameninţare a propriilor interese financiare. Ei comiteau în mod deschis cea mai mare parte a "păcatelor de moarte" şi îndeosebi batjocoreau practicile religioase pe care era de aşteptat să le susţină. Dar există puţine mărturii că acest comportament bine cunoscut în Germania în anii 1520 crea cu adevărat mare insatisfacţie. Ori, din acest punct de vedere, istoricii protestanţi au exagerat situaţia. Nu s-a putut stabili că greşelile papalităţii au fost cu adevărat o cauză a Reformei.

Interpretarea lor este că papa şi consilierii săi erau atât de ocupaţi să profite de evenimente în termenii propriilor lor interese lumeşti, încât n-au observat semnificaţia spirituală a ceea ce se întâmpla până când a fost prea târziu pentru a împiedica o scindare în Biserică.

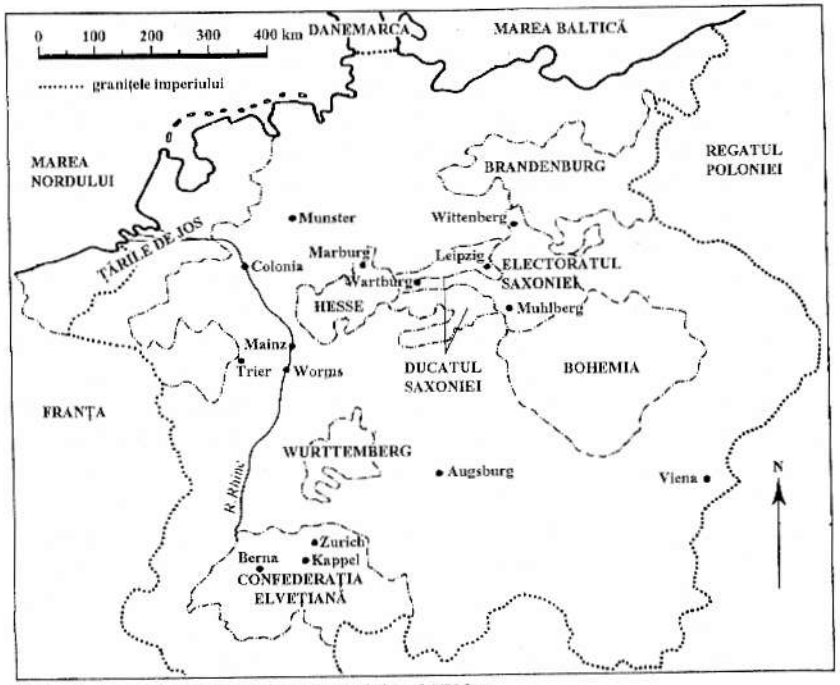

Sfântul Imperiu Roman la începutul secolului al XV-lea

În mod similar, larg răspânditele aşa-numite abuzuri din Biserică în Germania au preocupat mai mult istoricii decât oamenii timpului. Cea mai mare parte a înaltului cler era formată din membri ai nobilimii cu puţină educaţie şi fără pregătire teologică, care priveau posturile lor ca surse de putere, prestigiu şi venit. Mulţi parohi, în special în zonele săteşti îndepărtate, erau ţărani analfabeţi, care nu ştiau nici să îndeplinească serviciile bisericeşti obişnuite; au rezultat pluralismul (adică deţinerea mai multor posturi ca paroh, episcop, etc.) şi absenteismul pe care diaconi fără pregătire îl foloseau pentru a lua locul preoţilor absenţi. Dar aceasta trecea neobservat în ochii populaţiei.

Există anumite mărturii că lipsa suportului spiritual era resimţită în special în oraşe, unde devenise un lucru comun ca predicatorii să fie desemnaţi dintre mireni, având datoria să predice regulat pentru a învăţa pe oameni ce

trebuie să creadă, responsabilitate pe care mare parte din parohi nu dorea sau nu putea să şi-o asume.

În plus, se pare că starea Bisericii în general, deşi deplorabilă în ochii moderni, nu era o preocupare prea importantă pentru cetăţeanul mediu al Germaniei secolului al şaisprezecelea timpuriu. Prin urmare, nu se poate argumenta că ar fi fost o cauză directă sau majoră a Reformei. Cel mult se poate conveni că situaţia slăbise Biserica şi a făcut-o mai greu de apărat în momentul în care a ajuns să fie serios atacată.

Astfel, căutarea cauzelor de lungă durată, sigure şi clare, ale Reformei este cumva frustrantă. Tot ceea ce poate fi găsit sunt situaţii şi posibile tendinţe care au făcut probabil ca orice atac asupra Bisericii să fie bine privit în multe medii, în special în Germania.

b) Cauze pe termen scurt

Din nefericire, chiar atunci când sunt investigate posibilele cauze pe termen scurt, situaţia nu este cu mult mai clară. Explicaţiile tradiţionale ale cauzelor pe termen scurt ale Reformei tind să înceapă prin examinarea muncii umaniştilor. Umaniştii erau cărturari care erau interesaţi în special în studiul scrierilor Greciei şi Romei antice, la fel ca şi ale Bibliei, după texte cât mai apropiate de original. Scopul lor era să descopere înţelesul intenţionat de autor, mai curând decât să accepte interpretările care fuseseră făcute în Evul Mediu, bazate pe texte incomplete şi pe traduceri slabe. Umanismul devenise din ce în ce mai important în lumea cărturarilor cu cea mai înaltă pregătire în timpul secolului al cincisprezecelea, aşa cum Renaşterea s-a răspândit către nord din locul său de naştere, din Italia.

În cadrul său exista credinţa că viaţa pe această lume nu trebuie privită global ca o pedeapsă executată de oamenii păcătoşi înainte ca sufletele lor să poată obţine intrarea în Rai. Mai curând decât acceptarea blândă a învăţăturilor şi a explicaţiilor stabilite, umaniştii cereau să fie prezentate dovezile. Un asemenea mod de abordare nu era bine primit de Biserică, unde cererea normală era obedienţa fără condiţii.

Dar nu toţi oamenii proeminenţi ai Bisericii erau ostili, deoarece putea fi argumentat că examinarea proaspătă a probelor permite o înţelegere clară a lui Dumnezeu şi a voinţei sale. Umaniştilor le era premis să-şi continue cercetările nederanjaţi, atâta vreme cât ei nu contestau structura de putere existentă în interiorul Bisericii.

* La începutul secolului al şaisprezecelea, principalul cărturar umanist era Desiderius Erasmus (1466? - 1536). Din casa sa din Olanda şi-a format o reţea de corespondenţi în multe ţări prin intermediul căreia cele mai noi descoperiri ale cărturarilor aveau o largă circulaţie şi problemele zilei erau

discutate. Sfatul său era luat în considerație de multe dintre figurile politice importante ale zilei. Publicațiile sale erau scrise în latină, limbajul cărturarilor regăsit în toate centrele de învățătură din Europa occidentală. Reputația sa ca gânditor şi cercetător nu putea fi depăşită. Specialitatea sa era studiul Noului Testament din Biblie, în care dovedea o abordare tipic umanistă. El refuza să se bazeze pe textul general acceptat - Vulgata - o traducere în latină a textelor originale şi insista asupra studiului celor mai timpurii manuscrise cunoscute, care erau în greceşte. El a atras atenția asupra modurilor în care unele din învățăturile Bisericii se bazau pe texte care erau de fapt traduceri greşite făcute de Sf. Ieronim, autorul Vulgatei. Una din marile sale contribuții a fost publicarea, în 1516, a unei versiuni exacte a Noului Testament în greacă, pe care alți cărturari au folosit-o pentru a pregăti ediții originale ale Bibliei (ediții în limba lor proprie).

El a lucrat pentru a-i lămuri pe cei care aveau educația şi abilitatea intelectuală care le permitea să înțeleagă că învățăturile şi practicile Bisericii erau înțesate cu erori şi inconsistențe. Erasmus a şimțit deosebit de puternic că Biserica ar trebui să încurajeze oamenii să-şi trăiască viața precum Cristos mai curând decât să-i învețe să-şi caute mântuirea prin practicarea unor formalități goale. El se făcea astfel ecoul unui şir lung dar dezorganizat de reformatori din toată Europa, care erau în căutarea regenerării spirituale a Bisericii de mai mult de un secol.

Date fiind vederile sale despre modul cum creştinii trebuie să acționeze, nu este surprinzător că Erasmus lansa atacuri asupra a ceea ce el vedea ca lipsa de credință în Dumnezeu a multor reprezentanți ai înaltului cler. Satira sa "Elogiul nebuniei", în care ridiculiza omul Bisericii pentru greşelile sale, a devenit echivalentul unui best-seller. În acel timp Luther devenise faimos printre miile de adepți şi admiratori ai lui Erasmus din toată Europa, mulți dintre ei ocupând poziții înalte.

Istoricii au avut tendința să vadă existența sprijinului pentru ideea de reformă în anii dinainte de 1517 ca una din cauzele majore ale Reformei. De fapt, şi contemporanii spuneau că "Erasmus a aşezat oul şi Luther a scos pui din el". Din nefericire legătura între Erasmus şi discipolii săi şi Reformă nu e chiar atât de netă. De fapt, Erasmus şi mulți alți umaniști importanți au refuzat să se alăture lui Luther, preferând să rămână în Biserică şi să militeze pentru schimbare din interior. Ei negau că ar fi în vreun fel responsabili de ceea ce considerau drept excesele lui Luther. Replica lui Erasmus, "Eu am pregătit oul găinii, dar ceea ce a scos Luther din el a fost un cu totul altfel de pasăre" este tipică pentru atitudinea sa. În 1520 el scrie reprezentantului papal:

1. Corupția curții romane poate necesita reforma, extensivă şi imediată, dar eu şi cei asemenea mie nu suntem chemați să luăm asupra noastră o asemenea lucrare. Prefer să văd lucrurile rămase aşa cum sunt decât să văd o revoluție care poate duce la ceva necunoscut de nimeni.
5. Alții pot fi martiri dacă vor. Eu nu aspir la asemenea onoare. Unii mă urăsc pentru că sunt lutheran; alții pentru că nu sunt lutheran. Puteți fi siguri că Erasmus a fost şi va fi întotdeauna un supus credincios al Bisericii romane.

Aceasta va rămâne poziția sa pentru tot restul vieții. Doi ani mai târziu, într-o scrisoare către unul din mulții corespondenți, el clarifică mai mult această poziție.

1. Fiecare în parte mă împinge şi fiecare îmi reproşează. Tăcerea în legătură cu Luther este interpretată drept consimțire, în timp ce lutheranii mă acuză că am părăsit Scriptura de frică. Nu pot fi altceva decât ceea ce sunt şi nu pot decât să dezaprob disensiunea. Nu pot decât să iubesc pacea şi
5. înțelegerea. Ştiu că e mult mai uşor să stârneşti decât să potoleşti tumultul.

Luther găsea inacceptabil acest punct de vedere şi n-a întârziat să i-o spună lui Erasmus într-un limbaj dur. Cei doi oameni şi-au pierdut respectul reciproc şi, în cazul lui Luther, admirația s-a transformat în ură. Sentimentele lui Erasmus nu erau atât de puternice, dar şi el lasă să i se vadă supărarea, ca de exemplu într-o scrisoare către Luther.

"... Toată lumea îți cunoaşte firea, în conformitate cu care ți-ai dirijat pana împotriva mea mai amar şi mai răutăcios decât împotriva oricui altcuiva... Cum ar fi, de exemplu, acuzația batjocoritoare că aş fi ateu".

Vederile lui Erasmus erau împărtăşite de mulți umanişti. Unii, precum Sir Thomas More în Anglia, ar fi preferat să moară decât să renunțe la supunerea lor față de Biserică. Aşa că nu se poate spune că Reforma a avut loc ca urmare directă a activităților umaniştilor. Dar se poate demonstra că lucrările lor au creat un climat intelectual în care învățăturile lui Luther au devenit acceptabile. De aceea se poate spune că, fără lucrările lui Erasmus şi ale prietenilor lui umanişti, Reforma probabil nu ar fi avut loc.

* Mulți istorici n-au dorit să răspundă la întrebarea: "De ce a avut loc Reforma?" Ei au fost mai interesați să afle de ce s-a întâmplat acolo şi atunci, decât în alt loc şi în alt moment. Cercetarea lor are sens pentru că mai existaseră şi alte încercări de contestare a autorității Bisericii. Ele au avut loc în paralel cu activitatea lui Luther, dar n-au dus la apariția de biserici rivale. Cei doi reformatori priviți ca precursorii lui Luther sunt John Wycliffe

(1320?-1354) şi Ian Huss (1368-1415). Wycliffe în Anglia şi Huss în Boemia s-au pronunţat atât împotriva abuzurilor din structura şi organizarea Bisericii, cât şi a învăţăturilor Bisericii care păreau să fie în contradicţie cu intenţiile lui Dumnezeu revelate în Biblie. Acelaşi lucru l-a făcut şi Luther. Wycliffe şi Huss şi-au atras un mare număr de sprijinitori gata să moară pentru noua credinţă. Luther a făcut la fel. Dar discipolii lui Wycliffe - lollards - n-au reuşit niciodată să capete o identitate, deşi au constituit o grupare identificabilă în cadrul Bisericii timp de mai multe generaţii. Susţinătorii lui Huss - husiţii - au avut ceva mai mult succes, mai ales după executarea lui ca eretic. Ei au obţinut controlul asupra Bisericii în unele regiuni, mai ales Boemia, dar n-au reuşit să-şi cucerească noi teritorii pentru convingerilor lor.

Care e diferenţa? De ce încercările lui Luther de a reforma Biserica au dus la Reformă în timp ce Wycliffe şi Huss n-au reuşit? Diferenţele par a fi legate de personalităţile, caracterele şi abilităţile reformatorilor şi de mediul în care au acţionat.

Aceste elemente sunt în centrul capitolelor următoare.

Alcătuirea de note la capitolul «Fundalul Reformei»

Notiţele trebuie să se concentreze pe identificarea pericolelor şi a incertitudinilor implicate de studiul Reformei. E de importanţă vitală folosirea propriilor cuvinte care să exprime înţelegerea reală a problemelor. Aceste idei trebuie să fie clare în momentul citirii în continuare a cărţii. Următoarele titluri, subtitluri şi întrebări vor ajuta la înţelegerea clară a subiectelor.

1. **Introducere**
1.1. Sursele abaterii
1.2. Datele de început şi sfârşit ale Reformei
2. **Ce a fost Reforma?**
2.1. Definiţia bazată pe religie
2.2. Alte definiţii
2.3. Concluzii
3. **Cauzele Reformei**
3.1. Cauze pe termen lung
Importanţa religiei. Cu ce diferă viaţa într-o societate religioasă de viaţa într-o societate seculară?
Starea de sănătate a religiei. De ce nu se poate trage o concluzie în această problemă?
Învăţături şi practici.
Structura şi organizarea. De ce era populaţia nemulţumită?
Ce semnificaţie are aceasta?

3.2. Cauze pe termen scurt
Umaniştii.
Erasmus.
3.3. De ce n-a avut lor Reforma mai devreme?

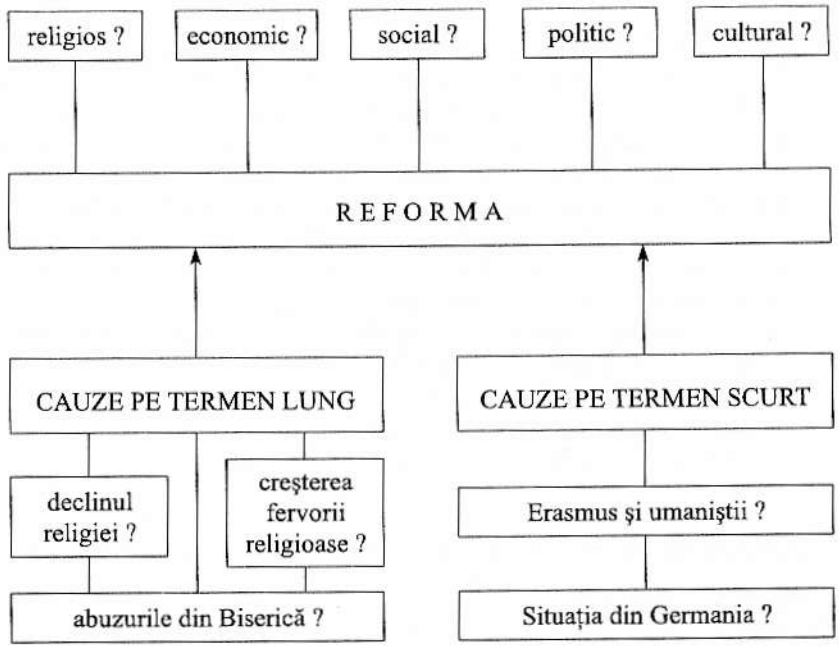

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Fundalul Reformei»

Cea mai mare parte a întrebărilor pe acest subiect se rezumă la «Care au fost cauzele Reformei?». Dar, arareori se pun direct sub această formă, deoarece majoritatea examinatorilor urmăresc să evidenţieze feul de a gândi sub presiune, mai curând decât să verifice dacă notiţele au fost asimilate. Astfel că întrebările sunt formulate într-un mod care obligă la discernerea adevăratului interes.

Un procedeu frecvent folosit de examinatori este de a selecta o anumită cauză şi de a întreba "în ce măsură" aceasta explică Reforma - Exemple tipice:

"În ce măsură a fost Reforma rezultatul slăbiciunii Bisericii la începutul secolului al şaisprezecelea?"

"În ce măsură poate fi explicată Reforma ca o extindere a Renaşterii?".

Nu trebuie să te simţi încurcat dacă nu ştii prea multe despre "posibila cauză" menţionată în întrebare. Vei reuşi să te descurci dacă înţelegi semnificaţia ei ("extinderea Renaşterii" se referă la opera umaniştilor) şi poţi să te gândeşti la două-trei lucruri ce pot fi spuse în legătură cu aceştia.

Ceea ce este important este să cunoşti patru-cinci elemente interesante legate de cauzele Reformei.

Toate întrebările de tip "în ce măsură" pot fi tratate în acelaşi fel.

1. Începe cu o scurtă introducere asupra modului de a aborda problema. Cu întrebări asupra cauzei sau efectului/rezultatului este cel mai bine să-ţi organizezi cauzele/efectele ca fiind pe termen lung, pe termen scurt şi imediate sau ca politice, economice, sociale etc. Probabil, cel mai simplu este să foloseşti vechea structură cu întrebări asupra cauzelor Reformei.
2. Într-un al doilea paragraf, explică modurile în care cauzele menţionate sunt importante. Explică semnificaţia cauzei. Este cea mai importantă, foarte importantă, nu prea importantă etc.
3. În paragrafele următoare discută unul din "seturile" de cauze. În ce ordine le vei prezenta? Trebuie să existe o logică a ordinii alese.
4. Lasă timp pentru un paragraf de concluzii, în care să prezinţi "construcţia" şi să tragi concluziile importante. O frază potrivită şi o idee stimulatoare pot conduce la nota bună care îţi va fi acordată!

Întrebări bazate pe surse istorice asupra capitolului «Fundalul Reformei»

1. Erasmus şi Reforma

Citeşte extrasele din cele trei scrisori ale lui Erasmus redate mai înainte.
Răspunde la următoarele întrebări:

a) Din dovezile din primul şi al doilea extras, explică motivele lui Erasmus de a rămâne catolic.
b) Ce impresie despre Luther rezultă din al treilea extras?
c) Folosind elementele din cele trei extrase, care par a fi trăsăturile de caracter evidente ale lui Erasmus?
d) Cât de semnificative sunt aceste extrase asupra evidenţierii modului de a gândi şi de a simţi al lui Erasmus?

Capitolul 2

Revolta lui Luther, 1517-1521

1. Introducere

În presa de senzaţie apar povestiri în care lucrurile sunt dramatizate, se focalizează atenţia pe interesul faţă de personalităţi, neglijându-se procesele. Povestirile se adresează intereselor şi emoţiilor audienţei. Factorii care complică lucrurile sunt ignoraţi. Rezultatul poate fi memorabil dar, în orice caz, reflectarea este inexactă. Există o tentaţie reală de a aborda în acest fel descrierea începuturilor Reformei în Germania.

Iată toate elementele unei bune povestiri! Un personaj amplu, Martin Luther, un călugăr care a făcut jurământul de supunere dar care se răzvrăteşte împotriva capului Bisericii. Corupţia se manifesta din plin până la cele mai înalte niveluri, alături de dovezi ale unor practici sexuale anormale. Există posibilitatea dezvoltării unor teme populare: succesul celui slab în lupta cu cel puternic; binele dominând răul; întunericul ignoranţei împrăştiat de lumina cunoaşterii.

E nevoie de mare atenţie în faţa pericolului abordării evenimentelor din perspectiva secolului al douăzecilea sau prin prisma propriilor prejudecăţi. Pericolul este la fel de mare pentru istorici şi scriitori ca şi pentru elevi şi studenţi. Nimeni nu abordează povestea Reformei de pe o poziţie neutră. Pentru cei formaţi într-o tradiţie creştină activă se produce o identificare (parţială) fie catolică fie protestantă, chiar înainte de a studia vreo dovadă. Cât de mult ar încerca istoricul să fie imparţial, e foarte probabil să fie situaţii în care să fie tentat să dea fundamental dreptate uneia din părţi. De asemenea nu e uşor pentru ne-creştin, agnostic sau ateist să studieze Reforma de pe o poziţie neutră.

Chiar dacă nu e cazul depăşirii unor prejudecăţi, există o înclinare naturală spre favorizarea fie a rebelului sau a forţelor autorităţii, fie a celui supus sau a celui învingător, fie a idealistului sau a celui pragmatic. Nici un autor nu poate scrie fără o oarecare influenţă subiectivă. Uneori acest lucru apare foarte evident în aşa fel încât se pot identifica o "şcoală catolică" şi o "şcoală protestantă" de istorici care l-au studiat pe Martin Luther.

Nu toţi istoricii aparţin uneia din aceste şcoli, dar nu înseamnă că - automat - sunt mai de încredere doar pentru că prejudecăţile lor sunt mai puţin evidente.

Cei care îl studiază pe Martin Luther trebuie să facă efortul să identifice punctul de vedere al fiecărui autor în momentul deciziei şi nu să accepte

interpretările care li se oferă. Nu există excepţii de la această regulă nici măcar pentru volumul de faţă. În mod normal, este puţin probabil să se înceapă un studiu despre Martin Luther fără a avea o părere despre el ca om. Trebuie să fii conştient de aceasta şi să fii atent să nu cazi în capcana adunării numai a informaţiilor care îţi sprijină punctul de vedere. Bineînţeles, aceasta nu înseamnă că a avea un punct de vedere ar fi greşit sau condamnabil. Ceea ce trebuie evitat este nerecunoaşterea existenţei unui astfel de punct de vedere şi nediscutarea sau nemodificarea lui în lumina unor noi elemente.

Existenţa unui punct de vedere este inevitabilă; chiar şi în cazul compilării corecte a unui text, însăşi selectarea acelui text şi includerea lui ca probă presupune o judecată anterioară asupra a ceea ce este sau nu este semnificativ.

2. Originile revoltei

Între anii 1517 şi 1521 acţiunile lui Martin Luther (1483-1541) au zguduit temeliile bisericii catolice şi ameninţau conceptul medieval de Creştinătate. După 1521 exista posibilitatea reală ca "Biserica unită" să nu mai supravieţuiască. Acesta nu era rezultatul unor atacuri organizate. Pur şi simplu lucrurile s-au succedat până când singurul drum (spre înainte) rămas posibil era schisma (divizarea Bisericii în mai multe biserici). Evenimentele au controlat oamenii mai mult decât oamenii puteau controla evenimentele.

Ca multe evenimente majore din istorie, începuturile revoltei lui Luther împotriva Romei au fost banale. În ajunul "Zilei tuturor Sfinţilor", 31 octombrie 1517, el a afişat pe uşa principalei biserici din Wittenberg, capitala Saxoniei, «Nouăzeci şi cinci de teze» împotriva vânzării de indulgenţe. (Cu o generaţie înainte statul Saxoniei fusese divizat în două: Saxonia electorală, condusă de elector şi Saxonia ducală, condusă de un duce.) Tezele erau scrise în latină şi erau - în principal - gândite să fie o contribuţie la discuţia academică pe această temă. Afişarea lor pe uşa bisericii nu era ceva deosebit, era un mod obişnuit de a face public un punct de vedere. O semnificaţie în plus avea însă momentul acţiunii: tezele au apărut cu câteva ore înainte de ziua din an în care electorul Saxoniei vindea indulgenţe celor care vizitau faimoasa sa colecţie de relicve. Prin aceasta, Luther intenţiona ca argumentele sale să capete o largă publicitate.

În acel timp Luther era profesor la recent fondata Universitate din Wittenberg. Preocuparea sa principală era Biblia, începând încă din 1511. Ca mulţi universitari ai vremii, Luther era călugăr şi era obligat să urmeze directivele superiorilor săi. Spre deosebire de alţi colegi ai săi, Luther nu era un intelectual steril: o remarcabilă forţă interioară l-a împiedicat să-şi găsească liniştea atât timp cât avea dubii asupra naturii exacte a lui Dumnezeu şi a

relaţiilor sale cu umanitatea. Acesta a fost cel mai important element al vieţii sale din momentul în care devenise călugăr, la vârsta de 21 ani ca o îndeplinire a promisiunii făcute patroanei sale, Sf. Ana, pentru a-l proteja de trăznete în timpul unei furtuni.

Martin Luther călugăr, de Lucas Cranach, 1520

Deşi nu ajunsese la o înţelegere completă a acestor lucruri, totuşi parcursese un drum lung din momentul când - tânăr fiind - se temea de Dumnezeu

ca de o figură răzbunătoare care pedepsea orice păcat comis. El era deja convins că învăţăturile Bisericii în aceste probleme erau fundamental incorecte. În concepţia tradiţională mântuirea putea fi obţinută, ajungând să fii «fără păcate» în momentul morţii. Acest lucru se putea realiza prin ştergerea păcatelor în ochii lui Dumnezeu.

Era aproape un exerciţiu contabil. Trebuiau acumulate cât mai multe "merite" care să contrabalanseze păcatele. "Meritele" se câştigau prin "fapte bune", inclusiv achiziţionarea de indulgenţe. Dimpotrivă, Luther credea că mântuirea era oferită gratuit tuturor, de Dumnezeu. Tot ceea ce se cerea era credinţa - completa încredere în Dumnezeu. Faptele bune nu erau numai ineficiente, ci puteau fi chiar condamnabile (duceau chiar la blestem) dacă erau privite ca înlocuitoare pentru credinţă.

Deci, Luther nu privea aceste lucruri ca pe nişte neînţelegeri, ca şi cum vânzarea de indulgenţe ar fi fost o problemă de dezbatere teologică. Pentru el era o problemă de viaţă eternă şi moarte. El vedea că oamenii continuau să păcătuiască pentru că se credeau iertaţi de pedeapsă din momentul în care cumpăraseră indulgenţe pentru iertarea tuturor păcatelor trecute sau viitoare. El era convins că oamenii erau rău călăuziţi de Biserică, iar conştiinţa sa nu-l lăsa să nu facă nimic referitor la aceasta.

* Problema a apărut în prim plan datorită activităţilor călugărului dominican Iohan Tetzel, care vindea indulgenţe lângă Wittenberg. El nu avea voie să vândă în teritoriul electorului pentru a nu concura vânzările acestuia în Wittenberg. El vindea cele mai "puternice" indulgenţe oferite vreodată: nu numai că asigurau iertarea tuturor păcatelor cumpărătorului dar puteau să asigure eliberarea din purgatoriu a sufletului unui prieten sau a unei rude deja moarte. Slujbele sale erau îndemnuri de cumpărare a indulgenţelor, el cerea audienţei să-i dovedească dragostea faţă de părinţii sau copiii morţi prin daruri cât mai preţioase.

«Îndată ce moneda va zornăi în cutie
Sufletul din purgatoriu va fugi»

Zeci de mii de oameni, inclusiv unii din Wittenberg, îşi investeau economiile în indulgenţe. Cu aceste întâmplări în minte a scris Luther «Nouăzeci şi cinci de teze».

Luther spera astfel să-l convingă pe arhiepiscopul de Mainz, sub a cărui autoritate Tetzel acţiona, să renunţe la vânzarea indulgenţelor. De aceea, el i-a trimis un exemplar din «Nouăzeci şi cinci de teze», însoţit de o scrisoare.

1. Nu mă plâng atât de strigătul predicatorului indulgenţelor, pe care nu l-am auzit, dar regret semnificaţia greşită ataşată acestora de oameni, bietele suflete crezând că, atunci când au achiţitionat asemenea scrisori şi-au asigurat mântuirea şi, de asemenea că, în momentul în care banii zornăie în
5. cutie, sufletele se eliberează din purgatoriu şi că toate păcatele vor fi iertate... şi, în sfârşit, că prin aceste indulgenţe omul e iertat de orice pedepse! O, Doamne! În acest fel, sufletele care au fost încredinţate grijii noastre, scumpe părinte, sunt conduse pe cărările morţii şi pentru ele vi se va cere socoteală.

Arhiepiscopul, Albert de Brandemburg, a fost neliniştit de această potenţială ameninţare a planurilor sale. El conta pe banii proveniţi din vânzarea indulgenţelor pentru a-şi plăti datoriile pe care le făcuse pentru obţinerea de la papă a arhiepiscopiei, deşi se credea că aceşti bani urmau să fie folosiţi la reconstruirea catedralei Sf. Petru din Roma. Albert avea puţin peste douăzeci de ani şi nu avea o educaţie teologică, dar cumpărase deja o episcopie şi două arhiepiscopii, fiind singurul conducător peste mari domenii, astfel devenind unul din cei mai puternici prinţi din Germania.

Albert se simţea ameninţat de Luther, ale cărui «Nouăzeci şi cinci de teze" fuseseră traduse în Germania şi larg răspândite. Ele atinseseră coarda sensibilă a multora. Cei care înţelegeau teologia recunoşteau puterea atacului lui Luther asupra însăşi naturii indulgenţelor, în timp ce majoritatea populaţiei şi-a reamintit resentimentele faţă de modul în care sărmana Germanie era forţată, păcălită şi trasă pe sfoară pentru a plăti bani Bisericii, din care mare parte se îndreptau către un străin - papa de la Roma.

Apelul lui Luther către germanul obişnuit era clar:

1. Creştinii trebuie să ştie că, în afara de cazul în care avutul lor le depăşeşte nevoile, au datoria să reţină ceea ce este necesar gospodăriei lor şi în nici un caz să nu-l risipească pe cumpărarea de iertări.

   Creştinii trebuie învăţaţi că achiziţionarea de iertări este voluntară, nu
5. obligatorie.

   Creştinii trebuie învăţaţi că, dacă papa ar cunoaşte cererile predicatorilor indulgenţelor, ar prefera să lase bazilica Sf. Petru făcută sumar, decât să o construiască cu pielea, cămara şi oasele turmei sale.

3. Încercări de a-l reduce la tăcere pe Luther

Albert a apelat imediat la papă pentru a-l ajuta, cerând reducerea la tăcere a lui Luther. Reacţia papei, Leon X (1513-1521) a fost promptă: a hotărât să se trateze cazul lui Luther (prin intermediul structurilor ordinului de călugări augustini din care făcea parte acesta). În aprilie 1518, la convenţia trienală a ordinului său, Luther a încercat să-şi justifice acţiunile. Majoritatea a sprijinit poziţia lui, punându-l în mare încurcătură pe papă. Papa a hotărât să preia el

însuşi problema. I s-a ordonat lui Luther să vină la Roma. El a refuzat. Pentru a încerca să-l facă rezonabil, un reprezentant al papei, cardinalul Cajetan, a fost trimis în Germania. El l-a convocat pe Luther la Augsburg în octombrie 1518 şi timp de câteva zile a încercat să-l convingă că greşeşte. În curând discuţia naţională a deviat în încercări de forţare a lui Luther prin ameninţări. Cajetan a arătat clar că răbdarea papei era la capăt şi că vor urma pedepse cumplite dacă Luther nu retracta cele scrise.

Luther a rămas neclintit. Conştiinţa nu-i permitea să-şi schimbe opiniile. El argumenta că a identificat greşeli în învăţăturile Bisericii. Era dispus să-şi abandoneze punctul de vedere numai dacă i se arătau mărturii din Biblie care să-i dovedească că greşeşte sau dacă era convins pe calea "raţiunii solide". Poziţia Bisericii era, de asemenea, clară. Ea susţinea că doar papa putea să interpreteze Biblia şi să decidă asupra învăţăturilor Bisericii. Datoria tuturor catolicilor era să i se supună ca reprezentantului lui Dumnezeu pe pământ. Biserica nu era, deci, obligată să convingă pe nimeni de nimic. Trebuia doar să insiste asupra supunerii (disciplinei). Cele două părţi nu puteau ajunge la o înţelegere.

* După insuccesul misiunii lui Cajetan, autorităţile papale şi-au dat seama că strategia lor era greşită. Ei nu se puteau apăra în faţa acuzaţiilor lui Luther, lăsând astfel cale liberă acestuia în câştigarea unui număr mereu mai mare de susţinători în Germania. Credibilitatea papală era atât de scăzută, încât apelul tradiţional la obedienţă necondiţionată nu mai avea efect. De aceea s-a hotărât să se accepte provocarea lui Luther în mod deschis. O discuţie formală de tip academic a fost organizată la Leipzig în iulie 1519. Doctorul Iohann Eck a fost ales pentru a susţine poziţia Bisericii; el era recunoscut în Germania drept cel mai priceput în astfel de discuţii. Timp de 18 zile problemele au fost dezvăluite în faţa unui juriu de academicieni, în prezenţa demnitarilor locali. Fără îndoială aceasta a câştigat competiţia, dar numai în termeni tehnici. El a punctat în numeroase puncte ale dezbaterii, atrăgându-i în curse pe Luther şi pe susţinătorii săi din Wittenberg şi forţându-i să aducă argumente ce nu puteau fi apărate. Dar nu a convins pe nimeni de validitatea pledoariei pentru că era incapabil de logică pură sau să depăşească ceea ce devenise o convingere absolută. Deşi Eck se comporta ca un învingător indiscutabil, observatorii neutri au putut observa că rezulatul era cu totul altul.

Luther a venit la Leipzig cu reputaţia de rebel şi a plecat sub bănuiala că ar fi un revoluţionar. Eck era răspunzător pentru această schimbare. El l-a obligat pe Luther să ajungă cu argumentele sale până la concluziile lor logice; ceea ce fusese o provocare pentru papă în chestiuni de detaliu a devenit o contestare generală: fiecare credincios, care studia Biblia sub îndrumarea lui Dumnezeu putea descoperi adevărul despre divinitate la fel ca şi capul Bisericii. De la sugerarea faptului că papa îşi depăşeşte puterile s-a ajuns la a se susţine că papa nu are nici un fel de putere. Dacă la început se

ceruse o încetare a abuzurilor, acum devenise clar că nu mai era posibilă o înţelegere cu autorităţile instalate ale Bisericii. La începutul disputei lor, Eck încercase să-l eticheteze pe Luther ca husit (vezi p. 24) pentru a-l discredita în ochii prinţilor germani. Spre sfârşitul disputei, Luther se proclama singur cu mândrie ca fiind de acord cu toate punctele de vedere importante ale predecesorului său ceh, care fusese declarat eretic şi ars pentru convingerile sale.

* După disputa de la Leipzig, papa Leon X a considerat că Luther era un extremist şi că toată forţa autorităţii Bisericii trebuia folosită împotriva sa. Aceasta se va concretiza în trimiterea unui document legal - o bulă - prin care Luther era informat că a fost excomunicat din Biserică şi oricărui supus al Bisericii i se interzice să mai aibă legături cu el. Pentru a face cunoscute aceste lucruri, bula de excomunicare urma să fie citită din amvoanele fiecărei biserici. Bula - denumită după primele sale cuvinte, Exsurge Domine - a fost emisă în iunie 1520. Luther şi-a arătat disprețul faţă de papă arzând bula în public. Ruptura devenise completă.

4. Atitudinea lui Luther

Cum a ajuns o neînţelegere minoră să atingă asemenea proporţii? Multe răspunsuri se află în înţelegerea motivaţiei lui Luther. El nu urmărea să adune putere sau bogăţii, nici măcar să-şi creeze o reputaţie de teolog ieşit din comun. În nici un caz el nu era un politician. Prin urmare, el nu era influenţat de argumente legate de consecinţele acţiunilor sale, de ceea ce gândeau, spuneau sau făceau alţii în funcţie de poziţia lui. Nu-i păsa cu adevărat dacă trăia sau murea. Nu depindea de factorii care influenţează acţiunile majorităţii oamenilor, cum ar fi dorinţele de a fi fericit, bogat, faimos, iubit, aprobat, de a avea succes sau măcar de a trăi.

Interesele sale erau egoiste ca, de fapt, şi ale altora. Preocuparea sa era mântuirea proprie. La fel ca mulţi contemporani, el accepta că viaţa pământească poate fi plină de suferinţe (grea) şi scurtă. Boala şi moartea reaminteau despre natura trecătoare a corpului şi a altor lucruri materiale. Ceea ce conta era sufletul. El avea posibilitatea vieţii eterne faţă de care puţinii ani petrecuţi pe pământ erau semnificativi. Dar viaţa viitoare a sufletului (mântuirea), putea fi asigurată numai dacă "posesorul" lui acţiona pe pământ pe calea plănuită de Dumnezeu. La început, Luther a acceptat punctul de vedere tradiţional, după care învăţăturile Bisericii arătau ceea ce e necesar. De pe vremea când a devenit călugăr în 1505, la vârsta de 21 de ani, el şi-a dedicat întreaga fiinţă îndeplinirii instrucţiunilor lui Dumnezeu. Cu cât se străduia mai mult, cu atât se convingea că acest lucru e imposibil. Era profund deprimat de propria sa neadaptare, nepotrivire. A ajuns să-L urască pe Dumnezeu, care părea că joacă un joc groaznic cu omenirea, făcând reguli care condamnau

pe jucători la eşec automat şi apoi condamnându-i la iad pentru eternitate. Cu toată disperarea sa, nu se gândea să conteste ceea ce fusese învăţat.

Ruptura a apărut pe măsura studierii Bibliei. El s-a convins că acolo, mai curând decât în învăţăturile Bisericii, se afla adevărata revelare a voinţei lui Dumnezeu. A realizat într-o strălfulgerare de inspiraţie că mântuirea este asigurată de ceea ce crezi, nu de ceea ce faci. El a încetat să-L mai privească pe Dumnezeu ca pe îngrozitorul judecător, care cântărea cu balanţa viaţa fiecăruia şi-i respingea pe cei care nu corespundeau, ci ca pe Dumnezeul iubirii care acordă gratis mântuirea tuturor celor care cred în El şi în fiul său, Isus Cristos. El aprecia forţa frazei: «Prin credinţă, numai prin credinţă vei fi mântuit». În acest fel expresia latină **sola fide** (numai prin credinţă) a devenit ideea centrală a modului de a gândi al lui Luther. Pentru prima dată în viaţă s-a simţit mântuit.

După această descoperire, agonia sa personală a încetat. Implicaţiile acestei descoperiri urmau să fie dezvoltate cu timpul. În acest context, problema indulgenţelor a devenit atât de importanţă deoarece eficienţa lor - după cum proclama Iohan Tetzel - depindea de acceptarea ideii că mântuirea s-ar obţine adunând cât mai multe merite care să contrabalanseze cantitatea acumulată de păcate. Din moment ce se accepta că "faptele bune" ar fi **semne** ale mântuirii mai curând decât că ar fi **cauza** ei, era imposibil să se ataşeze indulgenţelor vreo altă valoare decât de iertare a pedepselor pământeşti impuse de Biserică. Aceasta a fost poziţia adoptată de Luther în «Nouăzeci şi cinci de teze».

Ceea ce părea o neînţelegere asupra unei practici minore şi relativ recente a Bisericii, era de fapt rezultatul unor divergenţe asupra unor chestiuni de importanţă fundamentală.

Nu exista nici posibilitatea ca Luther - dată fiind adeziunea sa la ideea de "sola fide" - să fundamenteze şi nici ca Biserica - o structură de interese atât de complexă - să introducă asemenea schimbări majore în tiparul credinţelor, chiar dacă ar fi existat voinţa politică pentru a face aşa ceva. Ciocnirea era inevitabilă din start.

* Ceea ce a amplificat conflictul dintre Luther şi papalitate mult dincolo de disputa teologică a fost modul în care Luther a interpretat implicaţiile ideilor sale în direcţia conferită pe parcursul celor trei ani dintre «Nouăzeci şi cinci de teze» şi bula «Exsurge Domine». Pe parcurs el devenise total evanghelic, în sensul că accepta ca singură autoritate în probleme de credinţă sau practică religioasă - Biblia. Aceasta l-a condus la respingerea pretenţiilor papei că ar fi desemnat de Dumnezeu drept viceregele Lui pe pământ, căruia îi fuseseră încredinţate cheile raiului şi ale iadului - lucruri pentru care nu se putea găsi nici o justificare în Scriptură. În ochii lui Luther, întreaga structură

a Bisericii devenea fără valoare deoarece era în întregime bazată pe premisele de mai sus. Rezulta că nici papa, nici orice altă autoritate din această structură nu avea dreptul să judece ideile lui Luther. Pentru acest motiv, atunci când bula «Exsurge Domine» a fost arsă în public, a fost dată flăcărilor şi cartea «Legea Canonică» - în care erau definite puterile legale şi practicile Bisericii. Luther respingea clar orice autoritate care nu se putea justifica prin interpretarea făcută de el Bibliei.

5. Frederic cel Înţelept

Luther nu a fost primul teolog din Europa apuseană care adoptase o poziţie revoluţionară, dar a fost primul care, pe de o parte a putut să şi-o menţină şi pe de altă parte a evitat situaţia de a fi ucis ca eretic. Alţii dinaintea lui fie au retractat, fie au fost omorâţi. De ce nu s-a întâmplat la fel cu Luther?

Motivele erau cu totul politice: Luther trăia în statul german al Saxoniei unde influenţa directă a papei era minimă. El era obligat să conlucreze cu electorul - Frederic cel Înţelept. Dar Frederic simpatizase cu Luther de la început, iar Leon X nu voia să piardă sprijinul lui în manevrele politice complexe pe care le desfăşura în Germania. Papa a preferat să aştepte, oferindu-i lui Luther multe posibilităţi şi ocazii pentru a-şi retrage afirmaţiile eretice. Încercarea de convingere directă a eşuat; apoi el i-a cerut lui Frederic să-şi facă datoria de prinţ creştin. Dar Frederic s-a dovedit mai puţin docil decât spera Leon, el nu se lăsa manipulat. Punctul de vedere ortodox al istoricilor este că, fără protecţia lui Frederic, Luther ar fi fost executat ca eretic încă de la începutul carierei sale de reformator. Încă nu e clar de ce a procedat astfel Frederic, riscând mânia celor care aveau dreptul şi puterea să acţioneze împotriva sa. Motivul nu era că ar fi căzut sub influenţa personală a lui Luther. El a avut grijă să păstreze o distanţă, afirmând că nu se întâlnise niciodată cu cel pe care îl apăra. Cu toate acestea, oponenţii săi afirmau că fusese vrăjit. La prima vedere, motivaţia pare să fi fost pur politică, atacurile lui Luther împotriva lui Tetzel erau de fapt atacuri asupra lui Albert de Brandembrug. Rivalitatea pentru influenţa în Germania între familiile lui Albert şi Frederic era intensă, astfel că era normal ca Frederic să-l apere pe unul din supuşii săi care îl ataca pe inamicul său.

Motivaţia s-a transformat rapid în sentimente de naţionalism german. De multă vreme era răspândit resentimentul că papalitatea obţinea uriaşe cantităţi de bani din Germania, lucru imposibil în Spania, Franţa sau Anglia. Luther a deschis robinetul acestui rezervor de sentimente anti-papale. Încă de la început critica sa era îmbrăcată în termeni naţionalişti şi se adresa urii populare

faţă de străinul hrăpăreţ. Frederic împărtăşea aceleaşi sentimente. Când Luther a fost convocat la Roma de papa Leon, el a putut să refuze pentru că Frederic îl susţinea argumentând că procesul lui Luther trebuia să se desfăşoare pe pământ german. Chiar la emiterea bulei «Exsurge Domine», Frederic nu s-a supus, cerând ca lui Luther să i se ofere posibilitatea să răspundă acuzatorilor săi în persoană şi în Germania.

Sprijinul acordat de Frederic lui Luther avea şi alte motive în afara celor "politice". Deşi nu era convertit la noile credinţe religioase, contactul cu învăţăturile lui Luther i-au permis să înţeleagă că în mica sa capitală se producea ceva de mare importanţă. El nu era dispus să-l oprească sau să permită altora să-l oprească pe Luther atâta vreme cât nu se hotărâse clar dacă acesta avea sau nu dreptate. El aborda deschis problema, nu proceda ca autorităţile Bisericii care plecau de la ideea că Luther era vinovat de erezie şi după aceea căutau dovezi care să le ofere jstificări. Frederic începuse prin a acţiona în propriul său interes. În acest timp, hotărârea sa de a privi lucrurile cu «fair play» şi sentimentul că Luther avea probabil dreptate au devenit principalele motive pentru a-l apăra pe Luther în faţa furtunii care se concentrase asupra lui.

6. Dieta din Worms

Frederic nu era desigur un prinţ cu totul suveran. El datora credinţă sfântului împărat, la fel ca toţi conducătorii statelor din Germania. Împăratul, în fruntea dietei (echivalentul aproximativ al unui parlament) alcătuite din prinţi şi reprezentanţi ai cetăţilor imperiale, judecau problemele ce nu putuseră fi rezolvate. Atât Frederic, cât şi papa Leon au văzut în împărat persoana cea mai potrivită pentru judecarea cazului lui Luther, având în vedere că opinia publică din Germania n-ar fi acceptat un verdict venit din străinătate. Leon în special spera să obţină sprijinul moral şi material al împăratului nou ales, Carol al V-lea care, deşi tânăr şi neexperimentat, era un catolic fervent şi care îşi lua foarte în serios responsabilitatea de a susţine interesele bisericii de la Roma.

Carol devenise împărat în 1519 pe când era încă un adolescent. El era deja rege al Spaniei şi conducător al provinciilor burgunde, inclusiv Ţările de Jos. Potenţial, era cel mai puternic monarh european după Carol cel Mare (cu şapte secole în urmă). El a ajuns în Germania tocmai la timp pentru dieta care urma să aibă loc în oraşul Worms în aprilie 1521. Autorităţile Bisericii sperau să obţină condamnarea lui Luther, chiar înainte de a asista la vreo audiere. Ei credeau că publicaţiile lui Luther - destul de numeroase - erau atât

de clar eretice încât nici o apărare nu era posibilă. Dar Carol a considerat rezonabil să i se permită lui Luther o înfăţişare pentru a nu da naştere la bănuiala unui tratament incorect. A fost convocat la Worms şi i s-a promis securitatea şi că nu va fi arestat indiferent de rezultatul audienţei.

Cei apropiaţi l-au sfătuit să nu se prezinte. Se ştia că, în conformitate cu învăţăturile Bisericii, nu era obligatoriu să fie respectate promisiunile făcute unui eretic şi i s-a reamintit că Ian Huss fusese arestat într-o astfel de situaţie. Dar pe Luther probabilitatea de a fi ucis nu-l preocupa prea mult. El s-a încredinţat mâinilor lui Dumnezeu şi era sigur că, dacă Dumnezeu voia, el urma să se întoarcă teafăr de la Worms. Lucrul de care era sigur era că voinţa lui Dumnezeu era ca el să predice adevărata Evanghelie şi să o răspândească cât mai mult. Aşa că s-a dus la Worms.

În aceste condiţii, reprezentanţii papei sperau să limiteze participarea lui Luher la a răspunde la două întrebări: dacă pamfletele şi cărţile apărute în numele său erau cu adevărat ale lui şi dacă era dispus să abandoneze punctele de vedere conţinute în ele. Dar Luther i-a manevrat. El a cerut să fie lăsat să se gândească o noapte. I s-a permis. În dimineaţa următoare el a răspuns "Da" la prima întrebare şi a început să explice de ce a doua întrebare nu putea primi răspuns în două cuvinte. Pentru că voia să se facă diferenţele, el a prezentat un sumar clar al poziţiei sale. Unele din scrierile sale explicau doctrina pe care până şi papa o aproba. El publicase şi scrieri care

1. de altfel, atacau pe papă şi faptele oamenilor papei. Aceste cărţi îi atacau ca pe nişte oameni care, atât prin doctrinele lor cât şi prin exemplul ruşinos al vieţilor lor, au murdărit groaznic lumea creştină cu răul spiritului şi al cărnii. Acest lucru nu îl poate nega sau ascunde. Experienţa oricui şi
5. plângerile tuturor depun mărturie că, prin decretele papei şi prin doctrinele prea omeneşti ale oamenilor, conştiinţele şi credinţa au fost înşelate, hărţuite şi violate în modul cel mai ticălos. Mai mult, proprietatea şi posesiunile din ilustra ţară a Germaniei au fost devorate de o tiranie de necrezut şi continuă să fie periclitate în cea mai şocantă manieră..... Dacă
10. retractez aceste scrieri, aceasta ar echivala cu alimentarea acestei tiranii şi cu deschiderea nu numai a ferestrelor, ci şi a uşilor pentru o asemenea «lipsă de Dumnezeu».

Există şi un al treilea tip de cărţi pe care le-am scris împotriva unor indivizi particulari care se închipuie "înalţ prea sfinţiţi". Sunt cei care se
15. străduiesc să menţină tirania romană şi să distrugă pietatea propovăduită de mine. Împotriva acestora, mărturisesc că am fost mai sever decât s-ar potrivi cu religia şi cu profesia mea. Dar eu nu pretind că aş fi un sfânt. Nu e vorba de viaţa mea, ci de învăţătura lui Cristos. N-ar fi corect din partea mea să retractez aceste lucrări pentru că retractarea în sine ar detremina

revenirea la situaţia în care tirania şi impietatea ar genera printre oamenii lui Dumnezeu un comportament mai violent ca oricând.

Totuşi, deoarece sunt un om şi nu Dumnezeu, nu pot să asigur o altă protecţie pentru cărţile mele decât aceea pe care Domnul Isus Cristos a oferit-o pentru învăţătura sa... Prin urmare, fac apel la mila Domnului, ca înălţimea voastră preacurată, domniile voastre preailustre sau indiferent cine, oricare ar fi poziţia socială a celui care ar fi competent să poată să aducă dovezi, să-mi evidenţieze greşelile şi să-mi răstoarne afirmaţiile bazându-se pe scrierile profeţilor şi evangheliştilor. Sunt mai mult decât gata, dacă se va dovedi aceasta, să recunosc orice greşeală, indiferent care ar fi aceasta. Aş fi primul care ar încredinţa focului cărţile mele.

Este la fel de clar că motivul procesului Bisericii împotriva lui Luther a rămas constant de-a lungul timpului:

1. Doar n-o fi cazul să vrei ca Sfânta Scriptură să fie înţeleasă după capriciile şi ideile noastre?...E corect să deschidem problema şi să discutăm acele lucruri pe care biserica catolică le-a stabilit judicios, lucruri care au devenit obişnuinţă, drepturile şi obligaţiile pe care părinţii noştri le respectau cu absolută credinţă şi pentru care nu ar fi existat pedeapsă sau chin pe care să nu-l îndure cu adevărat ci ar fi îndurat mai curând o mie de morţi decât să se abată de la ele câtuşi de puţin? Ne ceri să ne abatem de pe drumul pe care părinţii noştri păşeau cu credinţă?... Te implor, Martin, nu-ţi aroga dreptul de a te considera persoana, unica persoană care a înţeles scripturile, care singur a prins adevăratul sens al Sfintei Scripturi... Nu-ţi considera judecata superioară a celeia a atâtor oameni iluştri. Nu părea mai înţelept decât toţi ceilalţi. Nu arunca îndoială asupra celei mai sfinte credinţe pe care Cristos, leguitorul perfect, a instituit-o"

Desigur, implicaţiile politice ale punctelor de vedere ale lui Luther ocupau primul loc în minţile multora dintre oponenţii săi.

1. El disprețuiește autoritatea părinților Bisericii, autoritate pe care Biserica o acceptă. El ignoră îngrozitor supunerea şi autoritatea şi nu scrie nimic care să nu contribuie la distrugerea completă a credinţei creştine. El propovăduieşte un mod de viaţă libertin, capricios, fără nici un fel de lege, îngrozitor de animalic. El însuşi este o persoană libertină, capricioasă care condamnă şi suprimă toate legile. Aceasta s-a văzut când a ars în public decretele şi legile canonice, fără teamă şi fără ruşine. În măsura în care nu respectă nici jurământul secular, nici excomunicarea şi pedepsele papei, el face un mare rău legii şi ordinii seculare."

În aceste condiţii nu putea fi decât un singur rezultat al procesului lui Luther la Worms. A fost găsit vinovat de erezie. Nu era sigur ce va întreprinde legat de aceasta. Spre spaima lui Frederic şi a puţinilor prinţi care au simpatizat cu cauza lui Luther, împăratul a refuzat să ia în consideraţie o soluţie de compromis. El decisese ca Luther şi cei care îl sprijiniseră să fie pedepsiţi dacă nu acceptă imediat învăţăturile şi autoritatea Bisericii. Edictul de la Worms, care a dat horătârii forţă legală, confirma că termenii bulei Exsurge Domine trebuie aplicaţi; se înterzicea oricărui cetăţean din imperiu să le dea (lui Luther şi susţinătorilor săi) "mâncare sau adăpost" sub ameninţarea pedepsei cu închisoarea şi pierderea avuţiei; au fost date instrucţiuni tuturor autorităţilor din imperiu să găsească şi să reţină scrierile lui Luther. Papa obţinuse tot ceea ce-şi propusese în afară de detenţia lui Luther.

În vremea aceasta, Luther părăsise deja Wormsul, fiind convins de susţinători puternici că nu mai era nimic de câştigat ci foarte mult de pierdut dacă vreun entuziast ar fi hotărât să pună în aplicare legea. "Evadarea" sa din Worms a fost bine planificată precum şi dispariţia sa ulterioară. În timp ce el şi escorta treceau printr-o pădure, pe drumul către Wittemberg, au fost capturaţi de un grup de călăreţi neidentificaţi care au călătorit cu Luther considerat "captivul lor". Frederic decisese că situaţia politică era prea nesigură pentru ca acest "eretic notoriu" să fie în altă parte decât într-o ascunzătoare.

Alcătuirea de note la capitolul «Revolta lui Luther - 1517-1521»

Notiţele trebuie să ajute să vă clarificaţi în minte secvenţa de evenimente din revolta lui Luther. Ţineţi minte ceea ce s-a întâmplat şi în ce ordine. Legat de fiecare eveniment, aveţi mare grijă să vă notaţi importanţa - semnificaţia sa. Următoarele titluri, subtitluri şi întrebări v-ar ajuta:

1. Introducere. Care sunt capcanele de care trebuie să vă feriţi în studierea lui Luther?
2. Originile revoltei sale.
2.1. Indulgenţele
2.2. Tetzel. De ce se confrunta Luther cu acesta? "Cele nouăzeci şi cinci de teze". Ce dovedeau ele despre natura dezacordului lui Luther cu Biserica?
3. Încercările de a-l reduce pe Luther la tăcere. Care a fost strategia folosită de papă în această încercare? Cum s-a modificat această strategie?
3.1. Cardinalul Cajetano.
3.2. Disputa de la Leipzig.
3.3. Bula "Exorge Domine".

4. Punctul de vedere al lui Luther
4.1. Sola fide.
4.2. Evanghelismul. Ce era evanghelismul? De ce era greu pentru creştinii evanghelici să rămână în cadrul bisericii catolice?
5. Frederic cel Înţelept. De ce voia el să-l protejeze pe Luther de papă?
6. Dieta din Worms. Cum şi-a apărat Luther propriile acţiuni? Care era acuzaţia Bisericii contra lui Luther?

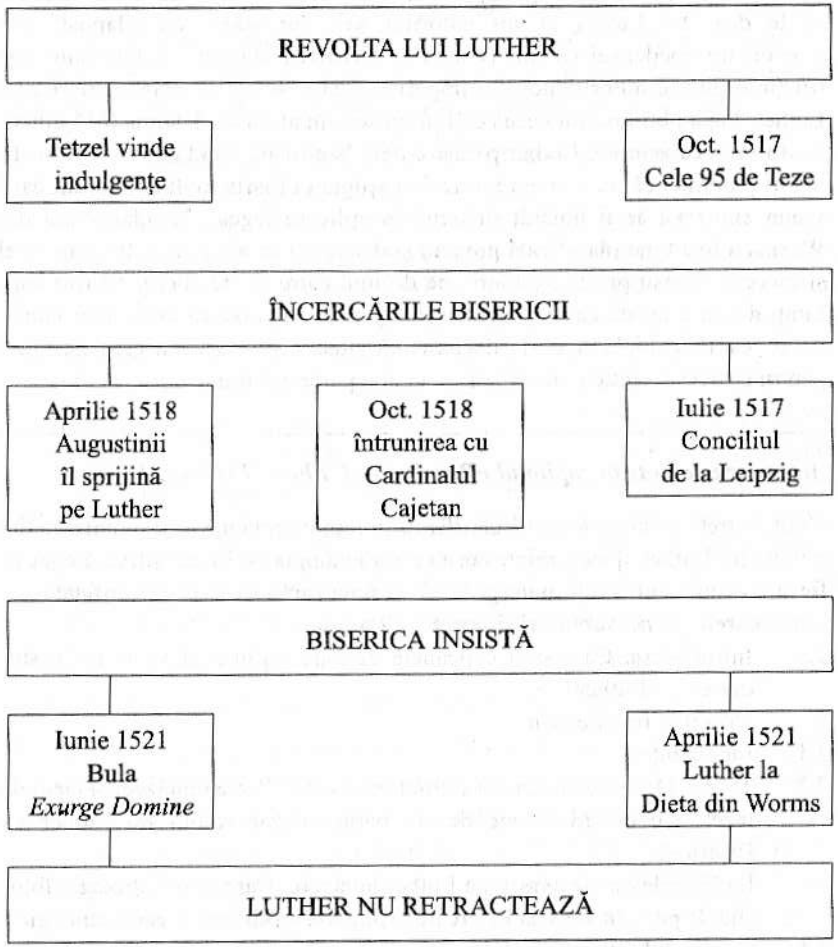
REVOLTA LUI LUTHER
Tetzel vinde indulgenţe
Oct. 1517 Cele 95 de Teze
ÎNCERCĂRILE BISERICII
Aprilie 1518 Augustinii îl sprijină pe Luther
Oct. 1518 întrunirea cu Cardinalul Cajetan
Iulie 1517 Conciliul de la Leipzig
BISERICA INSISTĂ
Iunie 1521 Bula Exurge Domine
Aprilie 1521 Luther la Dieta din Worms
LUTHER NU RETRACTEAZĂ

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Revolta lui Luther - 1517-1521»

Ar fi o mare greşeală să privim capitolele acestei cărţi ca elemente de sine stătătoare care ar putea fi citite izolat. Ele se intercondiţionează într-o asemenea măsură încât, dacă nu studiezi întreaga carte, este probabil să răspunzi la puţine întrebări care se pun în legătură cu Luther sau/şi Reforma în Germania. Dacă restrângi studiul lui Luther la aspecte particulare, în loc de a construi o imagine amplă de ansamblu, o faci pe propriul tău risc!

Nu considera că este momentul să spui o poveste despre evenimentele importante petrecute între 1517 şi 1521, ci trebuie să înţelegi ce s-a întâmplat astfel încât să fii capabil să **utilizezi** cunoştinţele pentru a discuta o largă paletă de subiecte asupra lui Luther, probabil pe o perioadă mai lungă. Va trebui să fii capabil să răspunzi la întrebări care să se refere la primii ani ai revoltei lui Luther. Astfel de întrebări tind să se focalizeze pe următoarele trei subiecte:

1. Subiectele (temele) asupra cărora Luther era în dezacord cu Biserica;
2. Strategia (dacă exista vreuna) aplicată de Luther şi "revolta" sa; şi
3. Motivele succesului timpuriu al lui Luther în a-şi asigura sprijin.

Întrebările tipice sunt:

"Asupra căror teme Luther a intrat în conflict cu papalitatea?" şi "Era revolta lui Luther numai un protest împotriva corupţiei Bisericii?" "N-a prevăzut consecinţele vorbelor şi a actelor sale şi a fost obligat să le suporte?" Cât de valabilă este o astfel de descriere a acţiunilor lui Luther între 1517 şi 1521?" "De ce a răspuns Germania atât de repede la mesajul lui Luther?"

Alcătuieşte o listă a subiectelor asupra cărora Luther a fost în dezacord cu Biserica. Aşează-le în ordinea importanţei lor şi fii pregătit să o justifici. Folosind această listă şi având în vedere şi ghidul testului scris la sfârşitul capitolului 1, pregăteşte un plan detaliat pentru a răspunde la două din întrebările date la punctul 1 de mai sus. Observi că semnificaţia întrebării ar fi: "În ce măsură revolta lui Luther..."

Întrebări bazate pe surse istorice asupra capitolului «Revolta lui Luther 1517-1521»

1. Vânzarea indulgenţelor, 1517

Citeşte extrasele din scrisorea lui Luther către arhidepiscopul de Mainz de la p. 30 şi din "Nouăzeci şi cinci de teze" de la p. 31. Răspunde la următoarele întrebări:

a) Pe ce cale a încercat Luther să exercite presiune asupra arhiepiscopului?
b) Bazându-te pe dovezile din ilustraţie şi din extrase, descrie procedeele murdare ale lui Iohan Tetzel;
c) Folosind dovezi din extrase, explică obiecţiile lui Luther faţă de vânzarea indulgenţelor de către Tetzel.
d) Este artisul care a realizat ilustraţia favorabil sau ostil lui Tetzel?

2. Luther şi dieta din Worms

Citeşte extrasele din rapoartele a ceea ce s-a întâmplat la dietă, de la pp. 36-39 şi studiază ilustraţia de pe copertă. Răspunde la următoarele întrebări:

a) În primul extras, ce argument foloseşte Luther pentru a justifica refuzul său de a-şi retracta scrierile? Ceea ce sugerează el implică posibilitatea unui drum înainte?
b) Explicaţi argumentul folosit în al doilea extras pentru a încerca să-l convingă pe Luther să-şi retracteze scrierile.
c) Pe ce căi, Luther, în primul extras, şi apropiaţii săi, în al treilea extras, încearcă să apeleze la temerile şi prejudecăţile audienţei lor?
d) Care ar fi situaţia lui Luther în dietă, sugerată în ilustraţie şi în extrase?
e) Ce a încercat autorul ilustraţiei să comunice? Explică-ţi răspunsul.

3. Portrete ale lui Luther

Studiază portretele ale lui Luther de la p. 23 şi de pe copertă şi răspunde la următoarele întrebări:

a) Care erau motivele probabile ale celor doi artişti în realizarea portretelor? Explică-ţi răspunsul.
b) Cât de folositoare sunt portretele în a te ajuta să apreciezi cum arăta Luther în realitate?
c) Ce portret este probabil cel mai apropiat de realitate? De ce?
d) Ce dată aproximativă ai desemna pentru ilustraţia produsă în p. 23? Explică-ţi răspunsul.

CAPITOLUL 3

Învăţăturile lui Luther

Trecuseră trei ani şi jumătate de la provocarea iniţială a lui Luther faţă de credinţele şi practicile Bisericii şi condamnarea sa la dieta din Worms. În acest timp el încetase să mai fie un necunoscut profesor universitar saxon, devenind un erou naţional german şi un teolog cu o reputaţie internaţională. Cu greu ai fi găsit pe cineva cu o anumită poziţie culturală sau socială în Europa de vest care să nu fi auzit de el. El era şi detestat ca tulburător al status quo-ului, care putea să incite la revoluţie atât socială cât şi religioasă prin atacurile sale asupra autorităţilor, dar era şi idolatrizat ca un profet de ultimă oră care să îndrepte greşelile lumii. Speranţele şi temerile erau exagerate în egală măsură - reprezentanţii papei la dieta din Worms erau convinşi că întreaga Germanie era pe cale să cadă sub vraja lui Luther dacă nu se luau măsuri drastice, pe când mulţi dintre cei săraci erau convinşi că într-un fel el va pune capăt exploatării lor. Ce se întâmplase, ce făcuse pentru a isca atâtea puncte de vedere şi aşteptări contradictorii? Luther fusese extrem de ocupat de când cele "Nouăzeci şi cinci de teze" îl aduseseră în atenţia opiniei publice. El continuase să studieze Biblia în detaliu şi să mediteze asupra implicaţiilor convingerilor sale timpurii că mântuirea poate veni numai din credinţă (vezi p. 34)

Deoarece convingerea înţelegerii sensului real al Bibliei devenise mai puternică, el nu numai că predica la Wittenmberg , dar şi scrisese un număr enorm de tratate care fuseseră tipărite şi larg răspândite. Niciodată până atunci nu fuseseră tipărite atâtea lucrări ieşite de sub pana aceluiaşi om. Varietatea lor era remarcabilă. Erau lucrări academice serioase în latină, justificări serios argumentate ale poziţiei sale în germană, în esenţă lucrări de propagandă care îl atacau pe papă în termeni extrem de injurioşi şi se adresau poporului. Având în vedere faptul că în tehnologia timpului fiecare pagină a fiecărei copii trebuia să fie tipărită separat şi laborios, ceea ce ieşise de sub prese era colosal. Între 1517 şi 1520 fuseseră tipărite aproximativ 300.000 de copii ale diverselor sale lucrări, dar cererile nu puteau fi satisfăcute, într-atât era de mare interesul faţă de Luther. Copii ale lucrărilor sale treceau din mână în mână. Ele erau citite şi ascultate cu febrilitate peste tot în Germania şi în special în oraşe şi târguri în care locuia cea mai mare parte a populaţiei instruite. Foarte puţină lume ştia să citească la ţară.

1. Publicaţiile din 1520

Pe la 1520 multe dintre ideile lui Luther erau bine conturate. În acest an el a scris 24 de lucrări pentru publicare, inclusiv cele trei care se consideră a cuprinde învăţătura sa din stadiile timpurii ale carierei de reformator. Cea mai semnificativă din punct de vedere teologic era "Despre captivitatea babiloniană a Bisericii". Titlul era o încercare de a lega guvernarea Bisericii de către papă cu povestirea din Vechiul Testament despre izraeliţii care fuseseră luaţi sclavi la Babilon. Era scrisă în latină şi se adresa unei audienţe academice. În această lucrare, susţinea că creştinătatea a fost capturată şi îndoctrinată de către papalitate cu credinţe şi practici create de om, mai curând decât emanate din cuvântul Domnului. În centrul catolicismului stăteau cele şapte sacramente (ceremonii religioase sacre) care pot fi oficiate numai de preoţi şi care pretindeau să fie canale de comunicaţie vitale între Dumnezeu şi omenire. În acest fel, nimeni nu putea să se mântuiască fără serviciile Bisericii administrate de preoţi.

Luther refuza să accepte existenţa celor şapte sacramente. El susţinea că ceva ar putea fi sacrament numai dacă ar fi în acelaşi timp creştin şi stabilit de către Isus. Numai două din cele şapte corespundeau celor două criterii - Botezul şi Împărtirea pâinii şi a vinului (euharistia catolică celebrată în timpul messei) şi erau clar justificate de Noul Testament. Celelalte cinci, aşa cum erau propovăduite de Biserică, nu erau valabile. Faptul că el nega natura sacramentală a confirmării (prin care copiilor mai mari li se permitea intrarea în comunitatea adultă), matrimoniul (căsătoria) şi ungerea finală (prin care cei care mureau erau purificaţi de păcatele lor) nu avea o mare semnificaţie în practică deoarece erau puţine implicaţii decurgând din statutul schimbător al acestor rituri.

Sacramentul penitenţei era folosit de Biserică pentru a asigura comportarea oamenilor într-o manieră morală şi legală. Biserica pretindea că prin acest sacrament era capabilă să ierte păcatele în numele lui Dumnezeu şi că, refuzând acest sacrament cuiva, putea să-l condamne la pedeapsa veşnică. Luther contesta vehement această pretenţie. El susţine că iertarea păcatelor era o problemă personală între credincios şi Dumnezeu în care preotul nu juca un rol esenţial.

Astfel, preoţii n-ar mai fi avut posibilitatea să "împartă iertări" pentru care să pretindă plată. Luther nu pleda pentru abolirea confesiunii şi a iertării care decurge de aici (care înseamnă iertarea păcatelor), el numai atrăgea atenţia asupra faptului că Dumnezeu ierta păcatele. Rolul preotului era doar să confirme dacă acest lucru s-a întâmplat.

Sacramentul ordinaţiei prin care cineva devenea preot era în centrul structurii Bisericii catolice. Aceasta era justificarea tratării preoţilor ca un

grup de elită care era separat şi deasupra oamenilor obişnuiţi. Fiind singurii capabili să intre în directă legătură cu Dumnezeu, ei erau preţuiţi şi respectaţi în mod deosebit. Ei nu puteau fi supuşi obligaţiilor legale la care erau supuşi ceilalţi cetăţeni, drepturile speciale şi exceptările pe care preoţia le implica erau cauza unei mari părţi din ura faţă de oamenii Bisericii care prevala în Germania. Luther era convins că aceasta era justificată:

1. Despre acest sacrament, Biserica lui Cristos nu ştie nimic: el a fost inventat de către biserica papei. Nu numai că nu exista nici o promisiune de graţiere, declarată undeva, dar nici măcar un cuvânt nu este pomenit despre aceasta în Noul Testament.
5. Deci este ridicol să institui ca taină (sacrament) a lui Dumnezeu ceea ce nicăieri nu este dovedit că e instituit de Dumnezeu. Să-l lăsăm pe fiecare om care a învăţat că este creştin să recunoască ceea ce este şi să fie sigur că noi toţi suntem în mod egal preoţi, că avem aceeaşi putere în cu
10. vânt şi în orice sacrament, deşi nu este legal pentru nimeni să folosească această putere decât cu consimţământul comunităţii.

Afirmaţia sa că preoţii nu se deosebeau de ceilalţi oameni decât prin aceea că erau autorizaţi de comunitatea lor să îndeplinească anumite funcţii era o repetare a doctrinei despre "preoţia tuturor credincioşilor" pe care o formulase mai devreme în cursul acelui an.

* Această doctrină revoluţionară era la baza întregului său tratat "Către nobilimea creştină a naţiunii germane care respectă reforma lumii creştine", adesea cunoscută sub numele "Către nobilimea germană". Acest pamflet a fost scris în germană şi era adresat, după cum arată numele, celor care guvernau în Germania. Argumentul său central era că papii în succesiunea lor pervertiseră adevăratul creştinism şi, deoarece actualul papă refuza să corecteze abuzurile despre care el ştia sigur, responsabilitatea pentru a o face cădea asupra celor cărora Dumnezeu le dăduse puterea în probleme seculare. Deci, el se opunea pretenţiei tradiţionale a papei, că nimeni în afară de el nu avea dreptul să acţioneze în materie spirituală, respingând pretenţia papei de a fi privilegiat în cadrul Bisericii şi contestând pretenţia că clerul forma un grup de elită separat, cu puteri speciale:

1. "Este o fabulă născocită cu rea-voinţă - ei nu pot cita nici măcar o literă pentru a o confirma - că numai singur papa este cel care interpretează scripturile şi confirmă interpretărilor lor. Ei însuşi şi-au asumat această răspundere. Şi, deşi ei spun că autoritatea a fost acordată Sfântul Petru,
5. când i s-au înmânat cheile, este clar că cheile nu i-au fost date numai lui, ci întregii comunităţii...

E o născocire că papa, episcopii, preoţii şi călugării aparţin domeniului spiritual iar prinţii, lorzii, meşteşugarii şi ţăranii aparţin domeniului temporar. Este o minciună vicleană şi un procedeu ipocrit, dar nimeni nu trebuie să se teamă de aceasta pentru următorul motiv: că toţi creştinii sunt cu adevărat din domeniul spiritual şi nu există nici o diferenţă între ei indiferent de funcţie... deoarece ei sunt toţi consacraţi ca preoţi prin botez."

Astfel, Luther argumenta nu numai în favoarea "preoţiei tuturor credincioşilor", dar şi pentru răsturnarea relaţiei tradiţionale între Biserică şi stat. Timp de multe secole papalitatea a pretins, de multe ori cu succes, ca toate autorităţile seculare, de la împăraţi şi regi în jos, să fie sub controlul general al Bisericii şi că intervenţia Bisericii în probleme seculare era justificată în cazuri extreme, în timp ce era interzis laicilor să se amestece în probleme spirituale. Respingând conceptul unui domeniu spiritual separat, Luther îi invita pe guvernanţii laici ai Germaniei să-şi asume controlul problemelor religioase pe teritoriile lor. E clar că el abandonase orice speranţă de a reforma Biserica din interior. Era necesar să fie impusă o schimbare din exterior. Această idee, mai mult decât oricare alta, marca sfârşitul conceptului medieval de creştinătate şi intrarea în epoca modernă.

* A treia dintre scrierile imporante din anul 1520 era "Despre libertatea creştinului", în care Luther dezvolta în continuare implicaţiile credinţei sale în "justificarea numai prin credinţă". El se opunea cu febrilitate argumentului că, dacă mântuirea se putea obţine doar prin credinţă în Dumnezeu, nu contează dacă şi cât de multe păcate comite persoana respectivă. El ştia că multă lume îl interpreta astfel şi aceasta era foarte probabil să-l discrediteze în faţa moraliştilor. Ca urmare, a încercat să clarifice învăţăturile sale despre faptele bune.

1. Aşa cum a spus Cristos, "un copac bun nu poate rodi un fruct rău, nici un copac rău nu poate rodi un fruct bun", de asemenea este clar că nu fructul poartă copacul şi nici copacul nu creşte pe fruct ci, dimpotrivă, copacul poartă fructul şi fructul creşte în copac.
5. Tot aşa cum copacii trebuie să existe înaintea fructelor, iar acestea nu fac copacul nici bun, nici rău ci, dimporivă, un anumit fel de copac produce un fruct asemănător lui, tot aşa întâi pesoana omului trebuie să fie bună sau rea înainte ca el să poată face o faptă bună sau rea; şi faptele sale nu-l fac rău sau bun, ci el însuşi săvârşeşte faptele fie rele, fie bune... .
10. Noi nu respingem faptele bune, ci le adoptăm şi le predicăm în cel mai înalt grad. Deci nu le judecăm pentru ele însele, ci pentru avansul nepios şi pentru ideea perversă de a le căuta justificări prin ele însele.

Dar predicarea faptelor bune "în cel mai înalt grad" nu însemna că Luther era un puritan în toate sensurile. El nu vedea un păcat în a te distra cântând, dansând, sărbătorind şi îmbrăcând-te în haine bune, atâta timp cât aceste fapte nu împiedicau îndeplinirea îndatoririlor omului. În aceasta el se deosebea de mulţi conducători protestanţi de mai târziu care tindeau să lege păcatul de plăcere, crezând că orice pângărire a cărnii era o victorie pentru diavol. În timp ce ei defineau ca păcătoasă orice activitate care nu era încurajată explicit de Biblie, Luther adoptase un punct de veder mai libertin că numai lucrurile care erau explicit interzise în Biblie sunt păcătoase. Aceasta însemna că în comunităţile lutherane viaţa era mai confortabilă pentru protestanţii care nu făcuseră din religie pivotul vieţii lor.

2. Practici religioase

Luther abordase, în aceeaşi manieră, şi practicile religioase. În timp ce unii dintre urmaşii săi iluştri erau din ce în ce mai preocupaţi de subiecte ca: picturile şi imaginile în biserici, veşmintele preoţilor, existenţa mănăstirilor, celibatul clerical, confesiunea şi postul, Luther considera că aceste lucruri erau de importanţă periferică. Ele nu-l interesau prea mult şi, cu certitudine, nu erau chestiuni de viaţă şi de moarte pentru el cum erau "justificarea prin credinţa însăşi", "preoţia tuturor credincioşilor" şi înţelegerea scopului şi naturii **messei** religioase.

Dar erau lucruri care nu puteau fi ignorate, măcar pentru că ceilalţi le acordau importanţă şi erau gata să-l tulbure pe această temă. Ca urmare, el trebuia să ia o poziţie. Poziţia era că, dacă Biblia nu interzicea o anumită activitate, aceasta trebuia întreruptă dacă bunul simţ considera că acest lucru este preferabil continuării ei.

Astfel el era gata să accepte curăţarea Bisericilor de picturi şi de imagini, când comunitatea le considera ca o distragere de la ascultarea cuvântului Domnului; preoţii să slujească în haine de zi dacă veşmintele constisitoare ar fi marcat o importanţă mai mare decât aveau în realitate; mănăstirile să fie închise dacă se cădea de acord că veniturile lor puteau fi folosite în scopuri mai bune; preoţii să se căsătorească dacă aceasta îi elibera de ispită; confesiunea să înceteze dacă devenea o intervenţie prea mare a preotului în realaţia dintre credincios şi Dumnezeu, şi regulile postului suspendate dacă continuarea lor ar duce la greutăţi inutile.

În practică toate aceste lucruri se întâmplau în spaţiile care deveniseră luterane - Luther era gata să încurajeze el însuşi unele din ele. El chiar accepta că nu exista justificare pentru admiterea mânăstirilor, din moment ce el respinsese învăţătura catolică că jurămintele şi respectarea lor în viaţă acordau o mântuire inerentă. El dorea să vadă veniturile mânăstirilor mai bine folosite pentru alimentarea cu hrană a sărmanilor şi pentru educarea

tinerilor. În Anglia, pământurile mânăstirilor dizolvate reveniseră regelui şi claselor boagate; proprietăţile mânăstirlor fuseseră fie returnate binefăcătorilor originari, dacă încă mai trăiau, fie reţinute de comunitate pentru scopuri caritabile. Erau bineînţeles probleme referitoare la felul cum să se procedeze cu bărbaţii şi femeile care renunţaseră la jurămintele lor şi se reîntorseseră în lume. Cum Luther predica despre orice faptă că ar avea aceeaşi valoare în ochii lui Dumnezeu, nu exista nici o dificultate doctrinară în a permite oamenilor să se ocupe de ceva potrivit cu îndemânarea şi experienţa lor.

Pentru femei aceasta nu era uşor. Multe călugăriţe proveneau din familii bogate, deoarece numai acestea aveau posibilitate să facă mari donaţii necesare admiterii la mânăstire. Puţine activităţi erau deschise pentru femei afară de serviciile casnice şi cele din agricultură, care erau nepotrivite pentru oameni cu o anumită educaţie. Singura alternativă era căsătoria sau întoarcerea la familiile lor. Se făceau mari eforturi pentru găsirea unor soţi potriviţi pentru cât mai multe dintre tinerile călugăriţe.

În 1523 nouă călugăriţe care voiau să renunţe la jurământul lor au fost scoase ilegal din ducatul Saxoniei, care mai era catolic, şi duse la Wittenberg. În cele din urmă, au fost găsiţi soţi pentru toate, cu excepţia uneia. Aceasta, Katherine von Bora, nu înceta să-i amintească lui Luther promisiunea făcută de a-i găsi un soţ pentru a putea părăsi slujba de servitoare în care fusese plasată. După doi ani, neapărând nici un soţ potrivit, Luther s-a gândit să se însoare el însuşi cu ea. Ea a acceptat şi locuinţa lui Luther a devenit un focar în Germania. Katherine s-a obişnuit destul de bine cu fluxul continuu de vizitatori şi studenţi care locuiau acolo, în timp ce a crescut şi şase copii adaptându-se unui bărbat care rar se oprea din lucru pentru a fi mai mult decât o companie trecătoare.

Astfel, deşi niciodată nu intenţionase să se căsătorească, Luther a fost capabil să-şi pună în practică învăţăturile despre căsătorie. El privea căsătoria, copiii şi rudele ca având o importanţă secundară comparativ cu datoria sa către Dumnezeu. Altfel viaţa de familie şi relaţiile din cadrul ei erau chiar în centrul practicii lutheranismului. Pentru acest motiv Luther era gata să-i încurajeze activ pe preoţi să se căsătorească, în aşa fel încât să constituie un bun exemplu pentru comunitatea în care se aflau. El nu se aşteptase să procedeze el însuşi aşa, deoarece era deja un om de vârstă mijlocie, trecut de 40 de ani (dincolo de limita vârstei acceptate pentru căsătorie), al cărui viitor era departe de a fi sigur dar, pus în această situaţie, el a fost capabil să împartă o căsătorie de peste 20 de ani care, după toate aparentele, era de tipul pe care el îl susţinea.

Pe vremea în care Luther se căsătorea, bisericile din Wittemberg fuseseră curăţate de orice înfrumuseţare, dar el nu dorea deposedarea credinţei creştine de orice culoare, deoarece avea pasiune pentru muzică, pe care o

privea ca pe unul din cele mai preţioase daruri ale lui Dumnezeu pentru omenire. El era convins că rolul muzicii în serviciul religios trebuia mărit, nu diminuat. Aceasta s-ar fi realizat parţial prin încurajarea noului element - cântarea de imnuri în cor. Pentru a facilita aceasta, Luther a scris şi a publicat peste 20 de imnuri şi alţii i-au urmat exemplul. De asemenea, el crede că şi corurile trebuie să rămână în biserici şi a pregătit texte şi muzică potrivită pentru a fi cântate.

Luther şi Katherine von Bora

Lui Luther i-a fost imposibil să separe în mintea sa credinţa şi educaţia. El vedea sarcina Bisericii în aceeaşi măsură în termeni de instruire a comunităţii în spiritul cuvântului Domnului, cât şi în întărârirea credinţei în Dumnezeu. Imnurile erau pentru credinţă, dar erau destinate să fie şi nişte afirmaţii de credinţă uşor de memorat. Mult mai importantă decât imnurile era **Biblia**. El ştia că cea mai importantă sarcină educaţională cu care se confrunta Biserica era să facă cunoscut Noul Testament cât mai multor oameni.

3. Biblia

În credinţa catolică tradiţională, Biblia era de o foarte mică importanţă. Extrem de puţine pasaje-cheie erau încorporate în servicii divine (slujbe) dar

ele erau citite în latină, care nu era înţeleasă uneori nici măcar de preot. Nu se făcea nici un efort pentru a se facilita înţelegerea de către comunitate a semnificaţiei acestora. Acest lucru nu părea curios majorităţii oamenilor întrucât principala funcţie a comunităţii era să fie martori la slujbă, nu să se implice. Nu era necesar pentru laici să studieze Biblia, avându-se în vedere probabil că ei ar fi înţeles-o greşit. Laicilor urma să li se spună ce să creadă, nu era nevoie ca ei înşişi să citească Biblia.

Desigur, Luther nu era de acord, în mod fundamental, să considere clerul ca mediator între Dumnezeu (şi cuvântul său) şi bărbaţii şi femeile obişnuite. El credea că rolul preotului era acela de a-l ajuta pe fiecare să intre în contact direct cu Dumnezeu. Pentru a reliefa aceasta, fiecare ar trebui să înţeleagă Biblia cel mai bine posibil. Ceea ce ar însemna să o aibă la dispoziţie într-un limbaj cât mai accesibil. Existau cel puţin 18 traduceri ale Bibliei în limba germană, dar Luther simţea că nici una nu era potrivită deoarece acestea conţineau multe erori şi de asemenea erau neconforme cu interpretarea dată de către el mai multor pasaje-cheie. Prin urmare, a luat o decizie rapidă: să facă el însuşi o traducere.

Când Luther a fost prins în timp ce se întorcea de la dieta din Worms (vezi p. 38), a fost dus la un castel îndepărtat din Wartburg al electorului Frederic, unde a abandonat viaţa de călugăr, asumându-şi titlul de judecătorul George. Numai cei mai apropiaţi colaboratori ai săi ştiau asta, dar el nu-şi pierdea timpul. În numai trei luni a tradus integral Noul Testament în germană. Acesta deja era tipărit şi pus în vânzare la sfârşitul lui 1522. Deşi el n-a fost niciodată complet mulţumit de această traducere şi în mod constant a revizuit-o timp de 24 de ani, era o adevărată capodoperă literară.

Era o traducere relativ liberă în care Luther folosea metaforele germane ale timpului - adesea descrise ca "pământeşti" - pentru a fi sigur că oamenii obişnuiţi vor înţelege mesajul în termenii propriei lor experienţe. Acesta era întărit de numeroasele ilustraţii care plasau în mod clar poveştile din Biblie în sec. al XVI-lea în Germania. Rezultatul a fost o carte care a devenit rapid un reper pentru limba şi literatura germană, la fel cum a devenit versiunea autorizată a Bibliei de către Iacob I pentru englezi, trei generaţii mai târziu.

Traducerea Vechiului Testament s-a efectuat mai încet, deoarece el n-a mai avut timp liber aşa cum avusese în cele şapte luni cât stătuse la Wartburg. Acesta a fost, de asemenea, publicat în 1534 in aceeaşi abordare. Luther stabilisese ca unul din scopurile sale să fie "să-l facă pe Moise atât de german încât nimeni să nu-l suspecteze că ar fi evreu". Rezultatul a fost o traducere cu care poporul german se putea identifica. Sute de mii de copii au fost produse în timpul vieţii lui Luther şi ele puteau fi găsite aproape oriunde se vorbea sau se putea citi în germană, dar scrierea materialului de bază pentru studiul revelaţiei lui Dumnezeu nu era suficient. Oamenii aveau nevoie de o îndrumare considerabilă în aprecierea a ceea ce stătea în spatele cuvintelor.

4. Răspândirea învăţăturilor sale

Luther s-a străduit din greu să facă învăţăturile sale să ajungă la cât mai multă lume posibilă. Era un predicator neobosit şi aştepta ca şi alţii cu oarecare capacitate să-i urmeze exemplul.

Audierea predicilor devenise activitatea religioasă centrală a comunităţilor reformate. Dată fiind valoarea evanghelică a lutheranismului nu este surprinzător că cele mai multe predici erau expuneri ale unor porţiuni din Biblie, cu implicaţii despre felul în care conţinutul lor afecta credinţa, practicile religioase şi comportarea zilnică. Predicile lui Luther erau lungi (în mod normal, durau mai mult de o oră), dar aceasta nu reprezenta o dificultate pentru ascultători, ceea ce poate părea greu de înţeles pentru noi, obişnuiţi fiind cu perioade mai scurte de concentrare, dar cheia trebuie căutată în textele a mai mult de 2300 din predicile lui Luther care au supravieţuit. El vorbea oamenilor la nivelul lor, folosind exemple desprinse din experienţa lor, reuşind să explice misterele vieţii, scopul ei şi relaţia ei cu Dumnezeu. Astfel venea în întâmpinarea unei nevoi pe care multă lume o simţea. Multe dintre predicile sale erau publicate şi vândute în număr mare.

Dar Luther şi predicile lui nu puteau fi peste tot. Pe măsură ce din ce în ce mai mulţi germani deveneau lutherani, apăruse nevoia evidentă pentru o definire clară a credinţelor principale ale religiei reformate, astfel ca familiile şi grupurile locale, care nu aveau un pastor instruit, să poată să-i înveţe atât pe tineri cât şi pe bătrâni. Luther a răspuns acestei nevoi în 1520 când a publicat marele "Catehism" adresat adulţilor şi micul "Catehism" pentru copii. Acestea erau destinate citirii regulate de către fiecare credincios iar cele mai importante secţiuni trebuiau memorate. Devenise o procedură normală în căminele lutherane pentru tată să-şi testeze familia în legătură cu cathehismul în fiecare duminică.

Încă o dată Luther îşi dovedise priceperea şi viziunea în comunicarea mesajului său. Niciodată înainte nu existase o asemenea metodă gândită şi structurată cu atâta grijă pentru a asigura instruirea religioasă a copiilor. Cathehismele erau utilizate atât în biserici cât şi în case. Luther spera că ele vor fi prioritare în şcoli, dar a fost dezamăgit. El n-a reuşit, în general, să-i convingă pe ceilalţi că instituţia şcolii avea o prioritate foarte mare şi va continua să se plângă tot restul vieţii în legătură cu micul procentaj de copii germani care urmau cursurile şcolii. I se părea că, dacă nu se va face mai mult, nu va exista speranţa asigurării fiecărei comunităţi cu un pastor instruit. El

avea dreptate dar, până la moartea sa, acest subiect n-a fost niciodată abordat în mod serios.

Luther era preocupat în mod deosebit de educaţie, pe care o vedea în exclusivitate în termeni de religie, dar şi mai mult era preocupat de corectitudinea credinţelor pe care le predica. Ca şi alţi gânditori religioşi creştini din vremea sa, el era sigur că Dumnezeu se revelase pe Sine umanităţii prin viaţa lui Isus Cristos si împreună cu alţi reformatori evanghelici era convins că Biblia conţinea această revelaţie în întregime. Lui i se părea de la sine înţeles că Dumnezeu ştia ceea ce gândea şi avea un singur punct de vedere în legătură cu orice; el nu avea nici o îndoială că nu poate exista mai mult de o singură interepretare corectă a oricărui pasaj al Scripturii. Prin urmare, un punct de vedere teologic era corect sau greşit, nu exista o poziţie intermediară; dacă o interpretare era greşită, trebuia să fie lucrul diavolului şi astfel, era probabil să-i ducă pe oamenii inocenţi în păcat de moarte, condamnându-i la pedeapsa veşnică. Din acest motiv el era dispus să reflecteze asupra semnificaţiei exacte a unei fraze din Scriptură "ad nauseam" şi să critice diferenţele minore de interpretare cu o agresivitate şi ostilitate ieşite din comun.

5. Euharistia

Subiectul faţă de care Luther era cel mai sensibil era ceremonia centrală a credinţei catolice: euharistia. Ea se baza pe Cina Cea De Taină pe care Isus a împărţit-o cu discipolii cu o seară înainte de a fi crucificat, aşa cum este ea descrisă în Noul Testament. Teologii creaseră o structură complexă de credinţă în jurul euharistiei. Învăţătura Bisericii era că în timpul slujbei avea loc o reproducere a morţii lui Cristos în momentul în care preotul care oficia slujba oferea împărtăşania (pâinea şi vinul) pe altar acestea, fiind considerate ca adevăratul trup şi sângele lui Isus. Această doctrină a transsubstanţializării era legată de credinţa că Isus înţelegea sensul literal, folosind cuvintele: "Acesta este sângele meu" şi "Acesta este trupul meu", referindu-se la vinul şi pâinea Cinei Celei De Taină. Învăţătura spunea că transsubstanţializarea era "un mare mister" (o mare taină) inexplicabilă în termeni raţionali, dar nu mai puţin adevărată. Fiecare preot, deşi păcătos el însuşi, avea abilitatea să realizeze acest miracol şi să-l facă pe Isus să sufere moartea încă o dată.

"A mânca trupul lui Christos" la masă era o mare onoare conferind participanţilor un grad de graţie, ceea ce compensa unele din păcatele lor în ochii Domnului. Se credea chiar că această graţie se extindea şi asupra morţilor care sufereau în Purgatoriu. Aceste mese făcute pentru ei ar scurta timpul suferinţei înainte de a intra în Rai. Mulţi oameni bogaţi lăsau în testamentele

lor bani pentru preoţi care trebuiau să execute un număr de slujbe pentru binefăcătorii lor.

Luther a ajuns devreme la concluzia că a privi euharistia ca pe un sacrificiu şi un vehicol al graţiei era o pervertire a scopului lui Dumnezeu. Din ideea de justificare prin credinţa însăşi rezultă că participarea la slujbe nu conferea merite din cele predicate de Biserică. Asta nu însemna că el considera slujba neimportantă. El era, din punct de vedere emoţional, ataşat de slujbă, pentru că celebrarea ei îi furnizase cele mai profunde experienţe spirituale şi era convins că slujba va continua să joace un rol important în structura credinţei. El voia să păstreze slujba cât mai aproape de ceea ce practicase în copilărie, dar colegii săi l-au convins că trebuie făcute două schimbări semnificative. Slujba era rostită în latină şi foarte puţini membri ai comunităţii o puteau înţelege. Înclinaţia conservatoare a lui Luther era să menţină folosirea latinei, în timp ce erau eliminate referinţele la natura sacrificială a tainei, ceea ce a şi făcut la început. Totuşi n-a durat mult până a fost convins de necesitatea susţinerii slujbei în limba maternă (vernacular).

În 1526 a fost publicată versiunea germană a oficierii slujbei. N-a trecut mult timp până ce el să accepte renunţarea la practica oferirii numai a pâinii pentru comunitate în timpul slujbei. Acest lucru era justificat pe baza faptului că ar fi un sacrilegiu ca cea mai mică picătură din sângele lui Isus să fie risipită, ceea ce s-ar fi întâmplat dacă cupa ar fi fost oferită întregii comunităţi. De aceea, cupa era băută numai de către preot în timp ce pâinea era împărţită tuturor. Schimbarea în a oferi comunităţii euharistia de ambele feluri (şi pâine şi vin) a devenit o caracteristică a practicilor reformate şi era adesea primul lucru care trebuia făcut atunci când o comunitate se desprindea de catolicism. În pofida schimbărilor iniţiate de Luther sau în curs de a le permite, el a fost acuzat de a fi prea catolic în ceea ce priveşte euharistia. Mulţi dintre adepţii săi considerau că el rămăsese prea aproape de teoria şi practica slujbei catolice. În termenii practicii el avea mai curând convingeri personale decât teologice, corespunzătoare fiecărei comunităţi. Multe dintre practicile anterioare se păstraseră, dar devenise obişnuit pentru bisericile lutherane să continue cu ceremonialul existent pe care mulţi dintre protestanţii de mai târziu îl găseau provocator, deşi el a arătat bun-simţ schimbând numele slujbei în Sfânta Comuniune sau Cina Domnului. Luther era mai tenace în menţinerea detaliilor credinţei teologice aflate în spatele concepţiei slujbei. Cei care nu erau de acord cu el erau corectaţi la început cu amabilitate. Dacă ei nu acceptau să se corecteze, erau atacaţi în scris şi numiţi agenţi ai diavolului. Luther a pierdut mulţi adepţi potenţiali pentru că şi-a schimbat poziţia în legătură cu euharistia. Chestiunea în discuţie era natura exactă a prezenţei lui Cristos în timpul slujbei.

Doctrina catolică a transsubstanţializării se baza pe acceptarea filosifică a ideii că ar exista două aspecte ale realităţii obiectelor. Erau "accidentele" - substanţa sesizată imediat de simţurile noastre - şi "esenţa", calitatea intangibilă care marchează identitatea obiectelor. Altfel, în timpul slujbei, esenţa pâinii şi a vinului devenea carnea şi sângele lui Isus, în timp ce "accidentele" rămâneau neschimbate.

Luther a respins transsubstanţializarea şi a înlocuit-o cu ceea ce scritorii moderni au numit consubstanţializare, deşi termenul nu era cunoscut în secolul al XVI-lea.

Consubstanţializarea implica posibilitatea ca mai mult de un element să fie prezent într-un obiect. "Elementele", conform gândirii ştiinţifice a momentului, puteau fi materiale, precum pământul sau apa, sau intangibile ca focul şi vântul. Luther a explicat doctrina sa folosind analiza cu fierul încins. El predica deci că, precum fierul rămâne fier după ce focul a pătruns în el şi îl ocupă în întregime, tot astfel pâinea rămâne pâine când este pătrunsă de corpul lui Isus în timpul sfintei împărtăşanii. Prin aceasta el era de acord cu catolicii în privinţa prezenţei reale a lui Isus în timpul slujbei.

Asupra acestui subiect, mai mult decât asupra altora, Luther părea să permită sentimentelor sale să prevaleze asupra judecăţii. Îndelungata şi disperata apărare a poziţiei sale părea ceva care încearcă să raţionalizeze o judecată. Aceasta nu se datora faptului că era un om mândru care nu admitea că greşea, sau că n-ar fi fost dornic să înveţe de la alţii. Una din cele mai preţuite calităţi care îl ajutau să-şi păstreze loialitatea unor discipoli foarte capabili era deschiderea sa faţă de corectare şi faţă de noile idei atâta vreme cât ele nu proveneau de la cineva considerat sub influenţa satanei.

Asupra teologiei euharistiei el luptase şi se rugase atât de mult timp, încât era sigur că Dumnezeu îi revelase adevărata semnificaţie. Această credinţă era întărită de imensa linişte spirituală, personală, pe care a obţinut-o din sentimentul prezenţei reale a lui Isus în timpul Sfintei Împărtăşanii. El ajunsese să urască pe oricine care susţinea că slujba e doar simbolică şi că prezenţa era mai curând spirituală decât substanţială.

6. Politică şi societate

Această forţă a sentimentelor se limita la chestiunile care aveau de-a face cu teologia, în special aceea care se referea la mântuire. Aceasta îl interesa pe el în mod special, alte subiecte nu-l interesau în general şi cu mare greutate le acorda atenţie.

În afară de iubirea faţă de muzică şi preocuparea pentru educaţia bazată pe religie, el avea tendinţa să se aventureze în chestiuni nedoctrinale numai

temporar (cu intermitenţe) când intervenţia sa părea solicitată în mod deosebit. Altminteri se mulţumea să permită celor interesaţi în chestiuni sociale şi politice să dea frâu liber imaginaţiei, dar stabilise nişte parametri foarte clari în cadrul cărora trebuia să se încadreze.

În chestiuni politice şi sociale, Luther era un conservator instinctiv. El nu gândea asupra lor cu prea multă profunzime şi era destul de influenţat de atitudinile şi valorile însuşite în copilărie. La acestea se adăuga rezultatul studierii scripturilor care în general confirmau punctele sale de vedere deja existente, în afară de faptul că el se convinsese că preocupările pământeşti erau de mică importanţă faţă de problemele spirituale. În centrul gândirii sale era un respect adânc faţă de autoritate. Deşi respingea violent pretenţiile papei de autoritate faţă de Biserica creştină, Luther lupta, la fel de puternic, pentru cauza autorităţii în problemele seculare. El credea că guvernanţii seculari începând cu împăratul primeau "puterea sabiei" direct de la Dumnezeu. Prin urmare, lor li se datora supunerea în toate chestiunile pământeşti, chiar dacă acţiunile lor erau tiranice sau nejuste, deoarece numai Dumnezeu putea să le ridice puterile pe care li le acordase.

Dacă guvernanţii seculari abuzau de puterile lor date de către Dumnezeu ei vor fi răspunzători faţă de El în viaţa de apoi. În acelaşi timp, era datoria tuturor bunilor creştini să se supună legilor şi regulilor impuse de ei.

Vederile lui Luther asupra rolului şi responsabilităţilor politice şi sociale erau necunoscute în primii ani, dar şi susţinătorii şi duşmanii săi făceau presupuneri asupra lor.

Ei presupuneau incorect că, deoarece el se opunea cu violenţă autorităţii tradiţionale a papei, ar fi ostil oricărei autorităţii instituite în toate formele sale. Asta a determinat clasele sociale înalte, să se teamă de influenţa sa iar pe cei care doreau schimbări în ordinea existentă a lucrurilor să-l privească în general ca pe un Messia care ar putea asigura victoria strădaniilor lor pentru schimbări sociale.

a) Cavalerii imperiali

Perioada de vârf a cavalerilor imperiali fusese în Evul Mediu timpuriu când serviciile lor militare erau foarte apreciate de împărat. La începutul sec. al XVI-lea, această clasă de mici nobili ai cărei membri datorau supunere numai împăratului ajunsese să aibă semnificaţie relativ mică. Împăratul nu mai acţiona ca poliţistul Germaniei, acest rol fiind preluat de prinţii locali, care reuşiseră să obţină o poziţie de virtuală independenţă. Lor nu le plăcea prezenţa cavalerilor pe teritoriile lor. Mulţi dintre aceştia posedau un castel şi controlau un corp considerabil de soldaţi. O parte din aceşti cavaleri înţeleseseră realitatea situaţiei lor şi intraseră în serviciul guvernanţilor locali sau se ataşaseră curţii imperiale în funcţii civile, alţii n-au făcut aceasta. Ei

formau un grup de mercenari, unii urmaţi doar de o mână de oameni care aveau tendinţa să privească fărâmiţarea imperiului în numeroase state semiindependente ca fiind cauza necazurilor lor. Prin urmare, ei dezvoltaseră un stil primitiv de naţionalism german bazat pe dorinţa de a vedea un imperiu consolidat având un puternic control central şi cu eliminarea influenţei străine sau a papei. De asemenea, ei obiectau argumentând faptul că Biserica, prin episcopii şi arhiepiscopii săi, reprezenta autoritatea seculară în aproximativ 1/5 din Germania. Aşadar, ei au văzut în Luther, atunci când el a devenit un duşman declarat al papalităţii, un important aliat potenţial. Cavalerii nu erau o forţă politică şi militară coerentă sau coordonată. Ei se reuneau când era nevoie. Personalităţile lor conducătoare erau Ulrich von Hutten şi Frantz von Siskingen. Hutten era una din acele rare personalităţi, un bărbat cu succese militare, un poet, filosof şi publicist remarcabil. Înainte de apariţia lui Luther, era deja bine cunoscut pentru atacurile sale acide asupra papei deoarece acesta mulgea Germania de bani. Intuind aportul popular pe care Luther l-ar putea avea pentru câştigul cauzei, Hutten l-a convins pe Sickingen, cel mai important dintre comandanţii militari ai cavalerilor, că ar trebui oferită protecţie armată profesorului din Wittenberg. Luther a refuzat, nu pentru că era contra acestui sprijin, ci deoarece nu era necesar, păstrându-şi astfel încrederea în Frederic cel Înţelept. În schimb, aceşti cavaleri asigurau un refugiu sigur numeroşilor reformatori din alte părţi ale Germaniei care doreau să urmeze exemplul lui Luther, dar care erau obligaţi să fugă din cauza ostilităţilor guvernanţilor locali. Mai mult, au hotărât după Dieta din Worms (1521) că era momentul să conducă o cruciadă populară împotriva puterii teritoriale a Bisericii şi în favoarea religiilor reformate ale lui Luther. Ei au început prin lansarea unui atac asupra pământurilor arhiepiscopului din Trier în 1522, dar judecaseră greşit situaţia. Nu numai că arhiepiscopul nu s-a lăsat învins dar, rezistând hotărât, a reuşit să câştige sprijinul activ al altor prinţi locali care doreau să se unească în încercarea de a distruge puterea militară a cavalerilor ilegali odată pentru totdeauna. Sickingen a fost înfrânt definitiv în 1523 şi cavalerii au fost distruşi ca forţă politică semnificativă. Sickingen a fugit în Elveţia şi Hutten a murit de sifilis, plaga publică a Europei sec. al XVI-lea. Deşi Luther nu a fost amestecat personal în această aventură, faptul că atacul fusese purtat parţial în numele său, a convins multă lume că ideile lui Luther erau sinonime cu anarhia.

b) Războiul ţărănesc

O situaţie potenţial mai periculoasă apăruse în anul 1525. De mai bine de un secol nemulţumirea ţăranilor se răspândise în Germania izbucnind uneori manifestări violente împotriva surselor opresiunii economice: Biserica şi proprietarii de pământuri. Aceasta nu se datora numai faptului că ţăranii considerau că o prea mare parte a produselor muncii lor era însuşite de alţii, ci şi

că erau indignaţi de faptul că această cantitate creştea de la an la an pe măsură ce aceia care aveau drepturi asupra lor încercau să-şi crească veniturile în faţa presiunii creşterii preţurilor. La fel ca mulţi alţi ţărani din alte locuri şi din alte timpuri, ceea ce stimula acţiunile violente la ţară în Germania era mai curând schimbarea decât greutăţile, solicitările financiare crescute coincizând în 1520 cu răspândirea noilor idei.

Mare parte din ţărănime era profund religioasă în pofida solicitărilor economice făcute de Biserică. Ideile lui Luther, în special presiunile privitoare la cuvântul Bibliei, mai degrabă decât dogma tradiţională, erau primite cu bucurie, deşi adesea într-o formă reformată care îi învăţa că datoriile plătite Bisericii erau nejustificate şi trebuiau abolite. În afară de aceasta, exista credinţa naivă că împăratul ar fi uşurat suferinţele lor numai dacă ar fi ştiut despre ele şi că Luther ar fi putut să-i conducă în lupta lor.

Numeroase răscoale locale din 1524 s-au transformat într-o răspândită răscoală generală în 1525.

Deşi a fost denumită "războiul ţărănesc" şi în pofida unui simbol comun (bundschuh sau sabotul ţărănesc) şi a unui program comun pentru eliminarea impozitelor, lupta era lipsită de planificare sau coordonare centralizată. Grupuri locale îşi copiau unele altora programele şi activităţile şi uneori ajungeau la acţiuni reunite, dar acţiuni concertate n-au avut loc niciodată pentru un obiectiv precis. Sute de castele şi de case religioase au fost jefuite şi oraşele au fost prădate, dar au fost rare încercările de a înlocui structurile autorităţii răsturnate cu altceva decât guvernarea gloatei. Prin urmare a fost relativ uşor pentru prinţi să-şi restabilească controlul, odată ce entuziasmul iniţial pentru revoltă scăzuse. Ceea ce ei au realizat, prin represiuni masive cu scopul de a elimina potenţialii conducători ai unor viitoare răscoale înspăimântând pe cei rămaşi, a fost un mare proces. Este probabil că, în timpul acestui proces, au fost executaţi până la 100.000 ţărani.

Sute de preoţi care se declaraseră discipoli ai lui Luther şi luptaseră alături de ţărani şi mulţi istorici contemporani şi moderni au susţinut că Luther ar fi încurajat conştient răscoala. Nu există dovezi care să susţină această afirmaţie afară de o mărturie de circumstanţă că Luther exprimase simpatie pentru suferinţele ţăranilor şi dovada indirectă că mulţi discipoli ai săi s-au alăturat rebelilor. Pare cel mai probabil că, la început, Luther a simpatizat cu revendicările ţăranilor, dar foarte curând a fost înspăimântat de excesele acţiunii lor. Desigur, reacţia sa a fost exagerată. El şi-a exprimat opinia într-unul din cele mai faimoase tratate ale sale "Împotriva hoardelor de ţărani jefuitori şi ucigaşi", scris când răscoala atinsese apogeul. El susţinea cu tărie că ţăranii "îşi meritaseră din plin moartea în corp şi suflet" prin acţiunile lor şi specifica trei justificări ale verdictului său:

1. În primul rând ei au jurat să fie credincioşi şi sinceri, supuşi şi ascultători guvernanţilor lor, aşa cum spune Cristos: "Daţi-i Cezarului ce-i al Cezarului, fiecare să se supună puterilor înalte". Deoarece n-au respectat această obedienţă şi s-au ridicat împotriva "puterii supreme", deliberat şi
5. cu violenţă, ei şi-au pierdut trupul şi sufletul ca nişte ticăloşi fără credinţă, mincinoşi şi neascultători...

   În al doilea rând, ei au pornit o rebeliune jefuind şi furând cu violenţă mânăstiri şi castele care nu sunt ale lor...

   În al treilea rând, ei ascund teribilul şi oribilul păcat în legătură cu
10. Scriptura...şi-i obligă pe oameni să fie cu ei în aceste lucruri abominabile. Astfel au devenit cei mai mari blasfemitori ai lui Dumnezeu şi batjocoritori ai numelui Său sfânt, slujind diavolului sub aparenţa exterioară a Bibliei... N-am auzit niciodată despre un păcat mai hidos".

El a mers mai departe până la a sfătui pe prinţi ce să facă în această situaţie:

1. "În primul rând, eu nu mă voi opune guvernanţilor care, chiar dacă nu respectă Biblia, vor lovi şi pedepsi pe acei ţărani fără a-i supune judecăţii... Este datoria lor să-i pedepsească deoarece exact acesta este scopul pentru care ei poartă sabie şi sunt veghetorii lui Dumnezeu "asupra răului"...
5. Prinţul sau lordul trebuie să-şi amintească în acest caz că este preotul lui Dumnezeu şi servitorul mâniei sale căruia i s-a încredinţat sabia pentru a o folosi împotriva unor asemenea indivizi şi că el păcătuieşte la fel de mult în faţa lui Dumnezeu dacă nu pedepseşte ci protejează şi nu-şi îndeplineşte datoriile funcţiei sale, cum este şi cel care comite o crimă fără
10. să-i fi fost încredinţată sabia. Dacă poate să pedepsească şi nu o face - chiar dacă pedeapsa constă în a lua viaţa şi a vărsa sânge - el este vinovat de toate crimele şi tot răul pe care aceşti indivizi l-au comis.

Guvernatorii, deci, puteau să nu aibă remuşcări, şi să fie cu conştiinţa curată atâta timp cât trăiau.

Când acest tratat a apărut de sub tipar, masacrul ţăranilor era în plină desfăşurare. Momentul publicării a făcut ca Luther să apară crud şi fără inimă. El a fost declarat de către oponenţii săi trădător deoarece-i părăsise pe cei pe care înainte îi încurajase şi în momentul în care era clar cine va învinge. Deşi acest lucru a fost incorect, au fost puţine încercări care să justifice susţinerea de către el a răzbunării extreme şi a îndemnului prinţilor să-i înjunghie, "să-i ucidă, să-i lovească".

"Dacă vei muri procedând astfel, bravo ţie! Nu vei avea niciodată o moarte mai binecuvântată decât murind supunându-te cuvântului divin..." Lucrarea "Contra hoardelor de ţărani jefuitori şi ucigaşi" l-a făcut pe Luther să

piardă considerabilul sprijin câştigat printre clasele sărace, cel puţin temporar, dar cu certitudine i-a restabilit poziţia printre guvernanţii care erau înclinaţi să reformeze Biserica. Orice pagubă adusă de activităţile lui Hutten şi Sickingen era mai mult decât reparată. Nu numai că el nu era ostil puterii guvernanţilor locali, cum erau cavalerii imperiali, dar chiar mai mult, îi privea ca trimişii lui Dumnezeu pe pământ.

c) Puterea Bisericii

Respectiva problemă era de mare importanţă în dezvoltarea lutheranismului. Aceasta însemna că bisericile reformate urmau să sprijine puterea prinţilor şi să stea ele înseşi pe poziţii rivale faţă de sistemele autorităţii. Ca urmare, a devenit tentant pentru fiecare guvernator german, chiar dacă nu adera la învăţătura lui Luther, să se declare în favoarea Reformei. Procedând astfel, el se putea aştepta să scape de influenţa politică şi financiară a papalităţii, în timp ce câştiga control efectiv asupra Bisericii pe teritoriile sale.

De fapt, Luther nu era prea interesat de aranjamentele menite să asigure conducerea Bisericii, odată ce structurile ierarhice de episcop şi arhiepiscop erau eliminate. El înţelesese că cerinţa asigurării ordinii necesita introducerea unui sistem, dar era gata să accepte orice considerau drept bun sprijinitorii săi şi prinţii. Structura care s-a născut îl desemna pe guvernant în mod clar "capul" Bisericii, în termeni de protecţie şi reglementare. Aceasta nu se potrivea preferinţei lui Luther pentru păstrarea autorităţii temporale şi spirituale în mâini diferite, dar nu era un subiect pe care să-l considere de importanţă vitală.

O prioritate supremă era menţinerea ordinii publice. Era puţină lume capabilă să facă distincţia lui Luther între lucruri de credinţă fundamentală, unde era necesară uniformitatea, şi lucruri mai puţin importante, unde nu era necesară.

Pentru majoritatea covârşitoare a populaţiei, uniformitatea în toate aspectele religiei era necesară. Dacă fiecărei comunităţi i se permitea să ia propriile decizii chiar asupra unor probleme mai puţin importante, aceasta ar fi dus cu siguranţă la conflicte iar rezultatul ar fi fost un război civil. Era totuşi necesar ca practica religioasă să fie uniformă în cadrul fiecărui stat şi pentru Biserică să fie considerată a cuprinde întreaga populaţie; în aşa fel încât să nu existe diferenţe care să ducă la violenţe în cadrul comunităţii. În singura structură disponibilă pentru a sprijini acest lucru, Saxonia electorală, guvernantul era responsabil în desemnarea unor supraveghetori, a căror sarcină era să investigheze rânduielile şi practicile din fiecare parohie. Electorul era cel care asigura ca deciziile supraveghetorilor să se aplice. Rânduieli similare se făceau în toate statele în momentul în care adoptau lutheranismul.

d) Familia

Sublinierea puternică de către Luther a datoriei cetăţeanului de a se supune conducătorului său era le fel de riguros exprimată în învăţăturile sale asupra

relaţiilor sociale, în care familia era considerată de o importanţă covârşitoare. Aşa cum prinţul era capul statului, tatăl era capul familiei. El trebuia să impună disciplina întregului cămin, inclusiv soţiei, copiilor şi servitorilor a căror datorie era să i se supună în toate. Aceasta nu împiedica dragostea şi afecţiunea, după cum arătau numeroasele scrisori ale lui Luther către soţia sa, dar acestea acţionau în cadrul unei relaţii ierarhice clare. În mod corect, lutheranismul a fost identificat cu conservatorismul social protector. Şovinisnul său masculin era, desigur, o reflectare exactă a timpurilor.

Luther a fost unul din marii teologi ai secolului său. Mintea sa deosebită şi înclinaţia sa către studiu explică faptul că a făcut puţine greşeli evitabile, dar siguranţa lui era mai mică în legătură cu chestiunile practice; uneori afişa o naivitate considerabilă, frizând prostia. Aşa a fost cazul cu poziţia sa în legătură cu bigamia lui Filip de Hesse.

După moartea lui Frederic cel Înţelept în 1525, Filip de Hesse a devenit apărătorul principal al cauzei protestante. Era un om cu dispoziţie schimbătoare; uneori dornic de plăceri, alteori un penitent depresiv. El nu găsea satisfacţie sexuală cu soţia sa, fiind căsătorit de tânăr din raţiuni dinastice, dar uneori era copleşit de remuşcări în legătură cu şirul de iubite. Astfel a ajuns la concluzia că nevoile sale sexuale şi spirituale vor fi satisfăcute dacă ar fi căsătorit cu o femeie atrăgătoare din punct de vedere fizic. Luther şi alţi lideri protestanţi care au fost consultaţi în 1540 l-au sfătuit că, deşi nu se punea problema divorţului, ar fi putut fi acceptabil pentru el să-şi ia o a doua soţie, dacă toţi cei implicaţi ar fi fost de acord. Sfatul părea să se bazeze pe un precedent din Vechiul Testament.

Filip a urmat acest sfat. Când veştile despre această căsătorie bigamă s-au răspândit, partea pe care a jucat-o Luther a fost descoperită. În încercarea de a se salva dintr-o situaţie imposibilă, el a minţit conştient. Acest fapt a devenit cunoscut de toată lumea. Reputaţia sa a fost ştirbită pentru totdeauna şi poziţia politică a cauzei protestante a fost serios slăbită (vezi p. 98).

Această gafă nu era atipică pentru actiunile lui Luther în anii dinainte de moarte sa (1546). El devenise un bătrân irascibil (chiar răutăcios). Aceasta nu ne permite însă să-l subapreciem având în vedere realizările sale uriaşe de până acum. Trebuie să ne reamintim că vieţile lungi rar sunt dintr-o bucată, poate nici nu e rezonabil să te aştepţi să fie aşa. Luther a fost un om cu greşeli şi cu eşecuri dar, prin calităţile minţii sale, forţa persoanalităţii sale şi intensitatea convingerilor sale religioase a jucat un rol hotărâtor în schimbarea cursului istoriei europene moderne.

Alcătuirea de note la capitolul «Învăţăturile lui Luther»

Notiţele la acest capitol trebuie să conţină învăţăturile lui Luther asupra practicilor şi credinţelor religioase şi asupra subiectelor politice şi sociale.

Recitind capitolul, caută răspunsurile la întrebarea "În ce măsură a fost Luther un inovator şi cât de mult un conservator în credinţele şi acţiunile sale?"

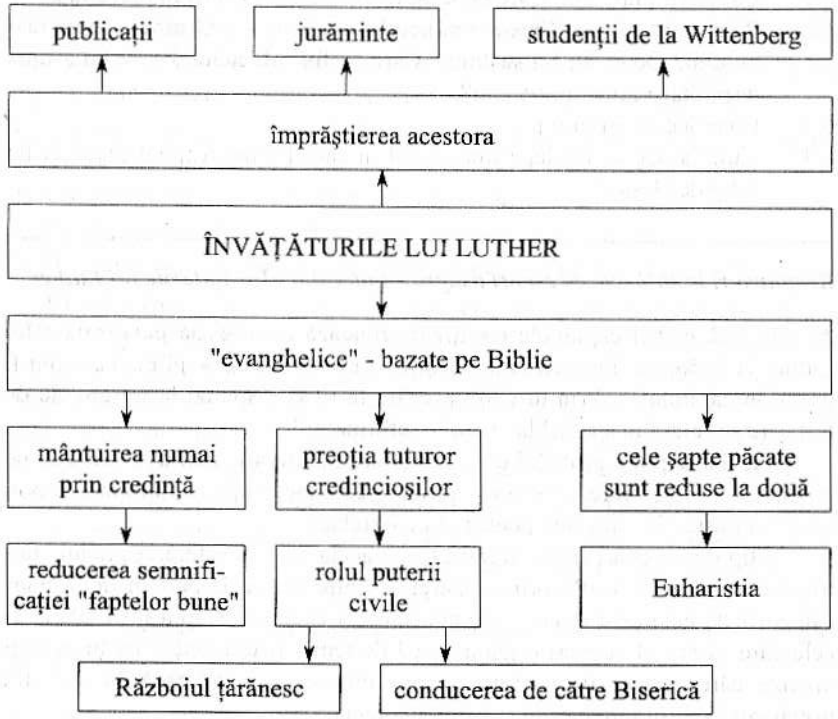

Următoarele titluri, subtitluri şi întrebări te vor ajuta:

1. Publicaţiile din 1520. Pentru fiecare din ele notează domeniul religios pe care îl o acoperă şi semnificaţia schimbărilor recomandate.
1.1. "Despre captivitatea babiloneană a Bisericii".
1.2. "Către nobilimea germană".
1.3. "Despre libertatea creştinismului".
2 Practici religioase. Ce schimbări a spijinit Luther în practicile religioase şi de ce?
3 Biblia. De ce a considerat Luther important să pună la dispoziţie o traducere exactă a Bibliei?
4. Răspândirea credinţei. Cum a încercat Luther să asigure instruirea corectă a discipolilor săi în privinţa a ceea ce ei trebuiau să creadă?
5. Euharistia. Ce schimbare a sprijinit Luther în:

a) modul în care era celebrată
b) credinţele asupra ei.

6. Politică şi societate.

6.1. Cavalerii imperiali. Care erau motivele lor de a-l sprijini pe Luther?

6.2. Războiul ţărănesc. Care era punctul de vedere al lui Luther asupra războiului? De ce nu l-a susţinut? Care au fost efectele războiului asupra dezvoltării lutheranismului?

6.3. Conducerea Bisericii.

6.4. Familia. Ce se înţelege din modul în care Luther a tratat bigamia lui Filip de Hesse?

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Învăţăturile lui Luther"

Ai reuşit să închei capitolele cărţii care tratează contribuţia personală a lui Luther la Reforma din Germania, deşi mai multe dovezi suplimentare pot fi găsite în capitolul 6. Prin urmare, pregăteşte-te să răspunzi la întrebările de test care se referă în special la "marele reformator".

Va fi foarte puţin probabil că ţi se va cere o biografie narativă, dar trebuie bineînţeles, să memorezi "forma" cronologică a vieţii sale, astfel încât să poţi selecta informaţia relevantă pentru orice întrebare.

Un tip de întrebări foarte frecvent este acela care se referă la gradul contribuţiei lui Luther la Reformă. Astfel de întrebări se împart în două mari categorii: 1) cele care îţi cer să te concentrezi exclusiv asupra lui Luther; 2) cele care îţi cer să acoperi o gamă largă de teme. Este esenţial ca tu să poţi preciza cărei categorii aparţine oricare întrebare. Încadrează fiecare din următoarele patru întrebări în categoria corectă:

1. Care a fost cea mai semnificativă contribuţie a lui Luther la Reforma din Germania?
2. Cât de mare a fost meritul lui Luther la succesul Reformei în Germania?
3. E corect să se spună despre contribuţia lui Luther la Reformă că se încheie virtual odată cu dieta din Worms (1521)?
4. Martin Luther a fost forţa motrice a Reformei în Germania. Eşti de acord?

Va trebui să fii capabil să vezi că întrebările 2 şi 4 îţi cer să discuţi toţi factorii care au condus la succesul Reformei în Germania, în timp ce pentru a răspunde la întrebările 1 şi 3 trebuie să te concentrezi asupra lui Luther.

Pregăteşte un plan pentru întrebarea 1. Începe prin a elabora o listă cu toate contribuţiile lui Luther. Trebuie să ajungi la patru, cinci contribuţii generale, fiecare din ele având mai multe aspecte. Un mod corect de planificare a testului tău este să dedici un paragraf fiecărei contribuţii generale şi să concluzionezi cu un paragraf destul de lung în care să discuţi semnificaţia lor relativă. Dar o cale mult mai bună ar fi să te hotărăşti să începi cu contribuţia cea mai semnificativă, înainte de a explica de ce consideri celelalte contribuţii de mai mică importanţă.

Un al doilea tip de întrebări asupra lui Luther se referă la măsura în care el a fost revoluţionar sau conservator. Informaţia din acest capitol este de mare utilitate pentru a răspunde la asemenea întrebări. Exemple tipice sunt:

1. "Cel mai conservator dintre revoluţionari". Este o afirmaţie exactă asupra lui Martin Luther?
2. Cât de adevărat este că "Martin Luther a fost un conservator care n-a putut să prevadă consecinţele cuvintelor şi acţiunilor sale"?
3. În ce sens ar fi corect să-l descrii pe Luther ca fiind revoluţionar?

Fă două liste, una cu titlul "revoluţionar", alta intitulată "conservator". E util să foloseşti subtitlurile "religios", "politic", "social", "economic" în cadrul fiecărei liste. Care ar fi modul util în care ai putea să subdivizezi mai departe pe "religios"? Când hotărăşti ce factori să aşezi în fiecare categorie, aminteşte-ţi să ai în vedere ce este exact iar, pe de altă parte, ce gândeau contemporanii. Nu este chiar acelaşi lucru! E nevoie să faci o distincţie între cariera sa timpurie (să spunem înainte de 1525) şi cariera de mai târziu.

Foloseşte listele alcătuite pentru a pregăti un răspuns la întrebarea 1 de mai sus. Ar fi mai bine să începi cu domeniile în care a fost conservator, sau cu cele în care a fost revoluţionar? De ce?

Încearcă să te asiguri că semnificaţiile paragrafelor decurg logic unele din celelalte.

Întrebări bazate pe surse istorice asupra capitolului «Învăţăturile lui Luther»

1. Preoţia tuturor credincioşilor

Citeşte extrasele din "Despre captivitate babiloneană a Bisericii" şi "Către nobilimea germană" de la pp. 44-45.

Răspunde la următoarele întrebări:

a) Ce argument foloseşte Luther în primul extras pentru a justifica respingerea sacramentului (tainei) şi a investiturii?

b) Ce restricţii a impus asupra implicaţiilor practice ale credinţei sale în preoţia tuturor credincioşilor?

c) Explică pretenţia papei, despre care este vorba în al doilea extras în legătură cu Sfântul Petre şi "cheile" (rândul 5).

d) E vreo diferenţă de ton între cele două extrase? Explică răspunsul!

e) Din ce motiv era considerată "preoţia tuturor credincioşilor" o credinţă revoluţionară?

2. Faptele bune

Citeşte extrasul din "Libertatea creştinului" de la p. 46 şi răspunde la următoarele întrebări:

a) Ce înţelege Luther prin "justificare"? (rândul 13).
b) În ce fel învăţătura lui Luther despre "faptele bune" diferă de cea a Bisericii?
c) De ce a ales Luther "pomii" şi "fructul" pentru a explica învăţătura sa?
d) Găseşti că argumentul lui Luther este convingător? Explică răspunsul!
e) De ce credeau unii contemporani că învăţătura lui Luther asupra "faptelor bune" punea în pericol menţinerea legii şi a ordinii?

3. Războiul ţărănesc - 1525

Citeşte extrasele din "Împotriva hoardelor de ţărani jefuitori şi criminali" (p. 58).

Răspunde la următoarele întrebări:

a) Care sunt implicaţiile afirmaţiilor lui Luther din primul extras că "şi-au pierdut trupul şi sufletul" (rândul 5)?
b) Ce se înţelege în al doilea extras prin fraza "chiar dacă nu respectă Biblia" (rândul 1)?
c) În primul extras Luther îi critică pe ţărani din trei puncte de vedere. La care dintre ele este el mai sensibil? Explică-ţi răspunsul în detaliu.
d) Ce dovedesc extrasele din vederile lui Luther asupra i) datoriilor guvernanţilor şi ii) datoriilor supuşilor? Prin ce era probabil ca aceste vederi să fie populare?
e) Ce generalizări asupra **tonului** scrierilor lui Luther cuprind aceste extrase?

CAPITOLUL 4

Zwingli

1. Fundalul

Trebuie să facem un efort conştiincios pentru a evita să cădem în capcana de a crede că Reforma timpurie se confundă cu Luther. Bineînţeles că Luther era uriaşul a cărui influenţă asupra evenimentelor a fost enormă, dar şi alţii au avut o semnificaţie reală, în pofida faptului că majoritatea istoricilor, în mod corect, îi categoriseşte drept "personaje minore". Multe din "personajele minore" erau în esenţă discipoli ai lui Luther care acţionau ca focare ale Reformei îi propriile localităţi. Însă unii se pretindeau independenţi de influenţa marelui reformator. Ei aveau tendinţa să aibă resentimente faţă de presupusa lui autoritate.

"Personajul minor" care-şi exercita în cel mai înalt grad această independenţă era Ulrich (sau Huldreich sau Huldrych - el folosea o mulţime de variante ale prenumelui său) Zwingli (1484-1531). Zwingli se născuse şi trăise aproape toată viaţa în Elveţia, o confederaţie de 13 state care, deşi aproape în totalitate cu fond etnic german, era suficient de îndepărtată şi de independentă pentru a se considera că propriu-zis nu făcea parte din Germania. Exista o veche antipatie între germani şi elveţieni. Germanii îi priveau pe elveţieni ca pe nişte munteni ignoranţi, sărăntoci şi necivilizaţi. Acest punct de vedere nu era cu totul inexact şi elveţienii simţeau acest lucru cu pregnanţă. Prin urmare, exista o tendinţă naturală de a-şi respinge opiniile reciproc. Aşadar, nu este surprinzător faptul că Reforma independentă a avut loc în Elveţia.

Zwingli, ca şi Luther, avea origine ţărănească. La fel ca Luther, el a fost selectat de tânăr ca un copil cu o capacitate intelectuală ieşită din comun. I s-a acordat o educaţie tradiţională la şcoală şi la universitate, fiind pregătit pentru o carieră bisericească. Graţie intervenţiei altor membri ai familiei sale, el a devenit preot paroh în oraşelul Glarus, la frageda vârstă de 22 de ani, în 1506. Timp de 10 ani el a îndeplinit acest rol, combinând munca de rutină a preotului cu studiul intens care era adevărata sa preferinţă.

În 1516 era atât de priceput în latină, greacă şi ebraică încât era privit ca unul din cei mai elevaţi universitari din Elveţia. Interesul său primordial îl reprezenta Biblia. Publicarea ediţiei Noului Testament în greaca originală în 1516 de către Erasmus a reprezentat o adevărată revelaţie pentru Zwingli.

Studiind-o, el s-a convins că multe dintre învăţăturile Bisericii erau total incorecte sau evident lipsite de justificare biblică. Asemenea concluzii îl tulburau pe Zwingli care crezuse că credinţele "ortodoxe" ale timpului conţineau adevărul divin dar, treptat, el a trebuit să admită că Biserica greşea serios. Acesta era un lucru de mare importanţă deoarece, conform convingerii sale, poporul de rând, care se baza pe Biserică pentru a fi călăuzit, era condus prost şi se îndrepta către osândă veşnică. Dacă nu vor fi învăţaţi corect cum să-şi asigure mântuirea, ei se vor îndrepta către iad, după moarte.

După credinţa lui Zwingli, remediul era simplu. El era sigur că Biblia conţinea o exprimare completă a intenţiilor lui Dumnezeu faţă de omenire. Era doar necesar ca oamenilor să li se explice ce spunea cu adevărat Biblia. Ei cu greu ar fi putut să nu creadă ceea ce apărea clar drept cuvântul lui Dumnezeu şi, în acest fel, vor fi mântuiţi şi se va face voia Domnului. Astfel Zwingli a devenit un evanghelic total care credea că orice problemă religioasă putea fi rezolvată pe baza unei corecte interpretări a Bibliei. Ceea ce nu se baza pe Biblie, era incorect.

În 1518 Zwingli s-a mutat la Zurich, cel mai puternic dintre statele elveţiene. Zurich, în esenţă, era un oraş-stat care acaparase mari suprafeţe din zona rurală înconjurătoare, prin cucerire, fiind guvernat de un consiliu selectat prin mijloace general-democratice. Consiliul pretindea controlul asupra tuturor aspectelor vieţii, inclusiv religia. Influenţa lui Zwingli în Zurich a devenit imensă din momentul în care i-a convins pe oameni de corectitudinea vederilor sale. El era bine plasat pentru aceasta, deoarece devenise un predicator a cărui singură datorie era să predice în faţa oamenilor. Predicatorii tradiţionali expuneau învăţăturile Bisericii în timp ce Zwingli se concentra îndeosebi în explicarea Bibliei. El nu se temea să sublinieze faptul că învăţăturile Bisericii erau greşite.

La fel ca locuitorii prosperi ai celor mai multe oraşe germane, cetăţenii din Zurich erau în general serioşi. Ei erau astfel mai ales în ceea ce priveşte chestiunile religioase, având suficientă independenţă a minţii să gândească deci că era posibil să aibă şi ei dreptate ca şi teologii profesionişti. Îl respectau pe papă ca fiind capul Bisericii, dar nu se temeau în mod deosebit de el. De fapt, când Zwingli a sosit în oraş, ei aveau necazuri cu papa deoarece acesta întârzia să plătească trupele de mercenari pe care le închiriase recent de la Zurich. Astfel, când Zwingli a început să conteste învăţăturile "ortodoxe" ale Bisericii, el nu a fost etichetat automat ca subversiv şi nu i s-a interzis să predice. Dimpotrivă, şi-a creat rapid un mare număr de discipoli în rândul tuturor claselor populaţiei, incluzând pe bogaţi şi săraci. El a devenit consilier şi, în scurt timp, majoritatea Consiliului simpatiza cu vederile sale.

2. Reforma la Zurich

Zwingli a avut dificultăţi în a-i convinge pe cei care îl ascultau că nu trebuie folosită violenţa faţă de cei ce nu acceptă interpretarea dată de el Bibliei, ci trebuie să se bazeze întotdeauna pe Biblie, deoarece oamenii neinformaţi nu pot fi blamaţi pentru starea lor de ignoranţă.

Ca urmare, schimbările în praciticile religioase au evoluat încet la Zurich, pe măsură ce majoritatea se convingea de necesitatea lor, dar în 1523 era clar că această abordare gradată nu satisfăcea pe nimeni din oraş. Cei care erau în favoarea reformei nu mai aveau răbdare să accepte continuarea a ceea ce ei considerau ca practici eretice, în timp ce catolicii fervenţi nu acceptau sfârşitul credinţelor lor tradiţionale. Aşadar, Consiliul a hotărât să rezolve situaţia într-un fel sau altul.

Decizia urma să fie luată nu pe baza a ceea ce urma să fie avantajos din punct de vedere politic, ci în acord cu ceea ce părea a fi adevărul. Ei au dispus ca subiectele (temele) să fie dezbătute astfel încât să poată decide care punct de vedere era corect. Dar efectul disputelor din ianuarie şi octombrie 1523 n-a fost niciodată sigur. Reprezentanţii Bisericii catolice au refuzat invitaţia Consiliului, declarând că laicii nu au autoritatea să decidă în probleme religioase. Aceasta a lăsat drum liber lui Zwingli, care a avut posibilitatea să-şi promoveze credinţele (ca "Cele 67 de aserţiuni") aproape fără nici o opoziţie. Ceea ce începuse în 1518 ca o încercare de a reliza reforma Bisericii ajunsese acum în punctul în care ruptura cu Roma era inevitabilă. Ruptura s-a produs oficial în 1525, când messa a fost înlocuită de Consiliul din Zurich cu o slujbă care era inacceptabilă pentru papă. Ruptura fusese atât de mult întârziată, desigur, deoarece papalitatea decisese să treacă cu vederea primele nerespectări ale disciplinei Bisericii, nedorind să piardă unul din puţinii aliaţi politici de nădejde şi surse de sprijin militar. Mai era şi nevoia de a acorda atenţie specială lui Luther.

În teritoriile controlate de Zurich, schimbările Reformei au avut loc cu sprijinul general şi fără mişcări sociale sau politice. Cele două principii care stăteau în spatele oricărei schimbări erau că Biblia era singura sursă de autoritate religioasă şi că fiecare credincios trebuie să contribuie la interpretare ei, iar guvernul constituit legal să decidă asupra acestei interpretări. Astfel, cu un maximum de acord şi cu un minimum de divergenţă, preoţii au fost încurajaţi să se căsătorească; regulile postului au fost abandonate; venerarea Fecioarei Maria şi a sfinţilor au încetat, altarele, imaginile şi picturile au fost scoase din biserici; mănăstirile au fost închise şi veniturile lor au fost folosite în scopuri caritabile; messa a fost interzisă; iar Consiliul a devenit ultimul arbitru în chestiunile religioase.

3. Încercări de răspândire a Reformei din Zurich

Din nefericire pentru dorința de pace în Elveția, majoritatea celorlalte state ale confederației au hotărât să reziste activ răspândirii noii învățături. Această poziție făcea strategia originală a lui Zwingli de nesusținut. El crezuse că tot ceea ce era necesar pentru oameni era să audă Biblia predicată corect şi ei vor înțelege erorile practicilor lor anterioare şi se vor alătura credinței reformate dar, dacă predicatorilor evanghelici nu li se permitea accesul la oamenii celorlalte state elvețiene, ei nu ar fi fost capabili să aducă vestea că mântuirea era asigurată fiecărui credincios. Acest fapt era inacceptabil pentru Zwingli şi figurile politice conducătoare din Zurich, în special din momentul în care Berna, celălalt stat elvețian principal, decisese să se alăture reformatorilor în 1528. Acum numai aproximativ 1/3 din populația Elveției trăia în state care rămăseseră catolice. Zwingli era convins că, pentru a salva sufletele celor prost călăuziți, predicatorii evanghelici trebuiau să fie admişi în toată confederația şi, dacă era necesar, să fie folosită şi forța militară în acest scop.

A devenit în curând clar că statele catolice nu vor accepta inferioritatea lor militară şi nu vor ceda de bunăvoie. Dimpotrivă, ele au căutat, cu succes, aliați străini care să le sprijine. În pofida puterii de convingere a lui Zwingli, era puțin entuziasm la Zurich şi chiar mai puțin la Berna pentru pornirea unui război civil. Aceasta s-a văzut în 1529 când s-a declarat războiul cunoscut sub numele de primul război din Kappel. Timp de o lună, armatele dușmane au stat față în față având grijă să rămână în interiorul propriului lor teritoriu. Perspectiva vărsării sângelui celuilalt era suficientă pentru a-i convinge că cel mai bun lucru era să se facă pace şi să se încerce găsirea de soluții pe căi diplomatice. Acest lucru s-a dovedit imposibil. Nici una din părți nu era gata să cedeze şi în 1531 a avut loc al doilea războ din Kappel. Forțele statelor protestante erau foarte împrăştiate şi au fost surprinse de rapiditatea prin care forțele catolice inferioare din punct de vedere numeric au lansat atacul. În ceea ce n-a fost mai mult decât o încăierare, protestanții au fost dați peste cap. Zwingli, care era unul din numeroşii predicatori prezenți, a fost ucis. Acum, deoarece arhitectul politicii de confruntare murise, Zurich-ul era gata să accepte că fiecare stat din confederație trebuie să aibă dreptul să-şi facă propriile rânduieli religioase şi lupta a încetat. Astfel, expansiunea reformei lui Zwingli a fost oprită. Ea a continuat să existe în Elveția de nord şi în zonele vecine Germaniei de sud, înainte de a fi umbrită de răspândirea calvinismului în a doua jumătate a secolului.

4. Zwingli şi Luther

De ce, deci, au fost aşa de interesați istoricii de Zwingli? La urma urmei efectul pe termen lung ai celor 13 ani ai săi la Zurich a fost destul de neglijabil. El n-a reuşit o mişcare care să aibă repercursiuni internaționale

răspândite şi nici gândirea sa teologică n-a fost deosebit de influentă în dezvoltarea protestantismului. Este mai degrabă vorba de faptul că viața şi opera sa au furnizat istoricilor un caz edificator, care a fost utilizat în vederea evidențierii aspectelor activităților lui Luther şi Calvin. Zwingli era, desigur, aproape exact contemporan cu Luther, dar, deoarece el a fost cunoscut public puțin mai târziu decât Luther, a existat întotdeauna suspiciunea că opera sa descindea în mare măsură din aceea a lui Luther. Măsura în care gândirea lui Zwingli a fost independentă de a lui Luther a fost dezbătută cu multă aprindere. Istoricii erau de asemenea interesați să înțeleagă de ce lutheranismul mai curând decât zwinglianismul a fost cel care s-a instituit ca forță dominantă în protestantismul timpuriu.

Paralelele între Zwingli şi Calvin sunt interesante, desigur, deoarece ambii au desfăşurat o activitate importantă în aceeaşi zonă mică.

Datoria lui Calvin față de Zwingli şi motivele pentru care cel mai tânăr a fost cu mult mai influent sunt discutate într-un alt volum al acestei serii ("Calvin şi Reforma târzie").

Când Zwingli a apărut în prim-plan ca reformator evanghelic şi a început să publice pamflete pentru a-şi explica şi susține vederile, a fost etichetat de oponenții săi ca un eretic lutheran. Se considera că el fusese convertit prin argumentele lui Luther şi era unul din mulții discipoli care răspândeau noile credințe în lumea de limbă germană. Această presupunere îl ofensa enorm pe Zwingli. El susținea că ajunsese la concluziile sale în mod independent. Recunoştea că erau multe puncte de similitudine, dar pretindea că erau pure coincidențe. El susținea cu tărie că, atunci când a sosit la Zurich, a afirmat:

> Acum voi putea, cu voia Domnului, să predic Biblia scrisă de Matei, fără adaosuri omeneşti şi comentarii pasibile controverselor. Nimeni aci nu ştia despre Luther, în afară de faptul că ceva fusese publicat de el despre indulgențe.

Mai târziu el întreba cu amărăciune:

> De ce cardinalul roman şi reprezentanții aflați în acel timp la Zurich au început să mă urască şi să încerce să mă prindă în cursă, de ce-au încercat să mă declare lutheran, numai după ce au aflat că Luther e eretic?

Şi argumenta că:

1. Eu am început să predic înainte să fi auzit numele lui Luther şi-n acest scop începusem să învăț greceşte cu zece ani în urmă pentru ca să pot cunoaşte învățăturile lui Cristos din sursele originale. Catolicii spun "eşti lutheran, tu predici aşa cum scrie Luther". Eu răspund: "Eu predic precum
5. scrie Pavel, de ce nu mă numiți paulin?"...

Nu voi purta numele lui Luther pentru că am citit puțin din învățătura sa şi mi-am interzis să citesc cărțile lui. Nu voi avea alt nume decât al

comandantului meu: Cristos, al cărui soldat sunt şi-l apreciez pe Luther la fel de mult ca pe oricare alt om.

Istoricii n-au fost în totalitate convinşi de protestele sale dar, în general, sunt de acord că ar fi incorect să nege complet locul lui Zwingli ca gânditor independent.

Pare probabil, chiar dacă Luther nu ar fi existat, că Zwingli ar fi urmat calea reformatoare pe care a creat-o, dar rămâne faptul că asupra tuturor subiectelor importante cei doi au ajuns la concluzii aproape identice. Nu există nici o dovadă că Luther ştia despre Zwingli, înainte ca gândirea sa să fie atât de dezvoltată. Dimpotrivă, Zwingli intrase în oarecare contact cu ideile lui Luther, dar susţinea, nu foarte convingător, că nu fusese influenţat de ele.

Bisericile lutherane şi zwingliene au rămas separate pentru totdeauna, în pofida faptului că s-au făcut eforturi considerabile să ajungă la o înţelegere.

Principalul mediator a fost Filip de Hesse, pe ale cărui teritorii se întâlneau sferele geografice de influenţă ale lutheranismului şi zwinglianismului. El era dornic să-i vadă pe protstanţi desfăşurând un front compact în faţa lui Carol al V-lea şi a prinţilor catolici, ca aceştia să fie împiedicaţi în încercarea de a distruge bisericile reformate cu forţa militară. Filip ştia că protestanţii aveau şanse minime dacă permiteau să fie anihilaţi unul câte unul. Dar bunul simţ al realismului politic al lui Filip nu era împărtăşit de Luther şi de Zwingli, fiecare dintre ei fiind convins că numai propria sa interpretare a Bibliei era în concordanţă cu dorinţele lui Dumnezeu. Fiecare era gata să-şi schimbe opinia dacă ar fi putut constata că greşeşte, dar nu va accepta necondiţionat să facă acest lucru din raţiuni politice. Dacă eşecul în a cădea de acord ducea la creşterea şanselor de a ajunge la o moarte prematură şi violentă în această viaţă, aceasta era totuşi preferabilă riscului osândei veşnice.

* Pe la mijlocul anilor 1520, ambele părţi îşi expuseseră punctele de vedere în publicaţii, care erau răspândite în întreaga lume germanofonă. Luther, ca de obicei, împletea argumentele sale teologice cu insulte virulente la adresa lui Zwingli. În replică, Zwingli era mai reţinut şi se concentra pe esenţa subiectelor. Pentru minţile din sec. XX disputa pare a fi măruntă şi rezumată la a te învârti în van în jurul semnificaţiei unei fraze din Biblie unde se spune că Isus ar fi rostit, în timp ce rupea pâinea la Cina Cea De Taină, "Mâncaţi, acesta e trupul meu".

Dezacordul lui Luther cu biserica catolică asupra Euharistiei a fost deja discutat (vezi p. 52). Poziţia lui Luther era aceea că credinţa catolică tradiţională în transsubstanţializare - că pâinea folosită în messă cu adevărat devenea carnea lui Isus în timpul slubjei - era greşită, dar el susţinea cu tărie

Luther (în dreapta) în dispută cu Zwingli la colocviul de la Marburg

despre cuvintele lui Isus trebuiau înţelese ad litteram. Cearta sa cu catolicii provenea din faptul că ei erau prea simpliști în înţelegerea felului în care trupul lui Cristos era prezent în pâine. Zwingli a mers mult mai departe. El respingea argumentele că Isus ar fi înţeles cuvintele ad litteram şi, dimpotrivă, susţinea că cuvintele ar fi folosite figurativ - că prin "este" Isus înţelesese "reprezintă". El disprețuia insistenţa absurdă din eforturile lui Luther de a-şi apăra interpretarea.

De fapt, explicaţiile lui Luther sunt de aşa fel încât ar fi trebuit o serioasă pregătire teologică pentru a le putea urmări.

Pe măsură ce disputa se lungea mai mult, cele două părţi erau din ce în ce mai antrenate. Cu cât Zwingli părea a avea argumente mai bune, cu atât devenea Luther mai hotărât să dovedească faptul că dreptatea e de partea sa. Într-o încercare finală de a reuşi înţelegerea, Filip de Hesse a reuşit să-i convingă pe cei doi protagonişti împreună cu câţiva delegaţi să se întâlnească. Întâlnirea a avut loc în octombrie 1529 în castelul lui Filip din Marburg. Se spera că, odată puşi faţă în faţă, cei doi vor fi capabili să discute asupra subiectului şi să ajungă la o înţelegere. Filip avea să fie dezamăgit. Nici unul din reformatori n-a fost capabil să-l convingă pe celălalt. Nici nu erau dispuşi să accepte ca celălalt să fie recunoscut drept "un bun creştin". Întâlnirea cunoscută drept "Colocviul de la Marburg" a fost un eşec total.

În scrisoarea către soţia sa, care anunţa rezultatul întâlnirii, Luther arăta în ce consta dificultatea principală.

1. ... conferinţa noastră prietenească de la Malburg s-a terminat şi noi suntem în perfect acord asupra tuturor punctelor, cu excepţia faptului că opozanţii noştri insistă că e vorba numai de pâine şi vin în Cina Domnului şi că Cristos este în aceasta numai în sens spiritual. Astăzi stăpînitorul (Filip de
5. Hesse) a făcut totul să ne unească sperând că, chiar dacă nu suntem de acord încă, ar trebui să rămânem fraţi unii faţă de ceilalţi şi devotaţi lui Cristos. El s-a străduit din răsputeri, dar noi nu-i putem numi fraţi sau membri ai Bisericii lui Cristos, deşi le urăm bine şi le dorim pace.

Într-o raportare detaliată a întâlnirii dată de Zwingli, într-o scrisoare scrisă susţinătorilor săi, se desprinde o impresie total diferită.

1. ... (Noi) am pătruns în arenă în prezenţa stăpânitorului şi a altora puţini, cel mult 24; noi am luptat atunci şi ne-am confruntat mai târziu în alte trei întâlniri, patru în total, cu martori; am purtat bătălia noastră victorioasă. De trei ori noi i-am pus în faţă faptul că în alte momente el dăduse expu-
5. neri diferite faţă de cele de acum, legate de idei ridicole ale sale, dar simpaticul om n-a avut nimic să spună în replică, în afară de "Ştii, Zwingli, că scriitorii vechi au schimbat mereu interpetările lor asupra pasajelor din

Scriptură, în decursul timpului, pe măsura maturizării lor"... El a cedat acceptând că trupul lui Cristos este finit şi a acceptat că Euharistia poate fi
10. denumită "simbol al trupului lui Cristos".

Sunt exemple ale nenumăratelor absurdităţi şi prostii; dar noi l-am combătut cu atâta tărie încât însuşi stăpânul a ajuns de partea noastră, deşi el n-a spus-o în prezenţa atâtor prinţi. (A permis citirea cărţilor noastre şi în viitor nu va mai permite ca episcopii care împărtăşesc vederile noastre
15. să mai fie azvârliţi din locurile lor...) Adevărul a prevalat atât de pregnant, încât dacă vreodată un om a fost înfrânt în această lume, acesta a fost Luther pentru toată neobrăzarea şi încăpăţânarea sa.

Oricine a fost martor, de asemenea a văzut asta deşi, bineînţeles, judecătorul a fost discret şi imparţial. Chiar şi aşa, Luther a continuat să excla
20. me că n-a fost înfrânt, etc.".

Totuşi au fost şi rezultate pozitive ale Colocviului. S-a ajuns la o înţelegere concretă asupra tuturor aspectelor credinţei în afară de natura prezenţei lui Isus în timpul Cinei Celei De Taină. Deşi Luther a refuzat să-i accepte pe adepţii lui Zwingli ca adevăraţi creştini, a promis să nu-i mai atace în scrieri.

Astfel, cel puţin Filip a avut consolarea de a şti că prietenii săi protestanţi nu se vor mai gâtui unii pe alţii.

5. Evaluări

Este clar că în 1529 Luther şi Zwingli erau întru totul de acord asupra tuturor problemelor. Credinţele şi atitudinile lor erau asemănătoare, dar locul pe care îl ocupă fiecare în istorie este atât de diferit! Luther este privit ca unul din personajele cele mai semnificative ale sec. al XVI-lea, în timp de Zwingli e mai puţin cunoscut în afara regiunii sale. De ce această uriaşă diferenţă?

Este tentant să oferi o explicaţie parţială legată de moartea timpurie a lui Zwingli care a survenit exact în momentul apogeului influenţei sale. Prioritatea poziţiei sale în treburile religioase ale Elveţiei protestante era bine stabilită şi colocviul de la Marburg îi amplificase şi mai mult reputaţia în Germania de sud. S-ar putea susţine că, dacă Luther ar fi fost cel care ar fi murit şi Zwingli ar fi supravieţuit 15 ani, rolurile ar fi putut fi inversate, dar unui asemenea argument i-ar lipsi credibilitatea. Cei doi au împărtăşit aceeaşi credinţa şi au urmărit politici similare, dar Luther s-a impus asupra lui Zwingli în multe privinţe.

Mult mai evident a fost efectul pe care Luther l-a avut asupra cunoscuţilor săi, deoarece era atât de clar un om cu deosebită influenţă, pe care ceilalţi îl puteau recunoaşte ca pe o "fiinţă superioară" fără ca ei să se simtă în inferioritate. Oamenii deosebiţi erau gata să acţioneze ca sprijinitori ai săi şi chiar

ca discipoli. Aceasta a dus la răspândirea largă a ideilor lui Luther prin bunele oficii ale conducătorilor locali care erau devotaţi personal poziţiei lui. A mai însemnat, de asemenea, că mulţi lideri locali erau gata să se supună judecăţii sale în materie de dispute teologice, astfel asigurând natura unică a mişcării evanghelice. Zwingli n-a fost niciodată în stare să exercite o asemenea autoritate personală. Deşi a fost recunoscut ca un om foarte învăţat, puţini îl priveau ca fiind mai mult decât "primul între egali". El niciodată n-a fost capabil să-şi constituie un grup de discipoli devotaţi, aşa cum a reuşit Luther.

Nu numai influenţa lui Luther asupra liderilor locali, laici sau ecleziastici, îl deosebea de Zwingli; a fost de asemenea capabil să obţină o poziţie dominantă în minţile oamenilor simpli dintr-o mare parte a Germaniei. El a realizat asta prin lucrările sale tipărite. Pe măsură ce Zwingli şi discipolii săi realizau un fascicol de publicaţii, Luther publica în avalanşă (vezi p. 44). Dar diferenţa nu era numai de cantitate, era de asemenea o chesiune de calitate - era omul potrivit pentru scopul pe care îl urmărea.

Scrierile lui Zwingli erau limpezi în timp ce multe din cele ale lui Luther erau alcătuite în termeni direcţi şi grosieri care se adresau gusturilor şi prejudecăţilor mulţimii. Cărţile lui Luther erau aşteptate cu nerăbdare, repede vândute şi circulau rapid din mână în mână. Ale lui Zwingli, nu.

Totuşi, avantajele naturale de care se bucura Luther nu trebuie ignorate, chiar dacă ele nu explică de ce este considerat mai important decât Zwingli. Este clar că, chiar fără aceste avantaje, Luther ar fi fost figura dominantă a Reformei în lumea germanofonă. Cu ele poziţia sa iese şi mai mult în evidenţă. Poate marele său avantaj a fost că a dobândit faimă (sau notorietate, depinde de punctul de vedere) cu câţiva ani înaintea lui Zwingli care, prin urmare, apărea mereu în urma lui Luther.

Deoarece mesajele lor erau atât de similare, îi era virtual imposibil lui Zwingli să creeze un impact distinct în zonele în care opera lui Luther era deja cunoscută. Astfel, el a găsit o mare parte din "piaţa sa naturală" acaparată.

Luther era, de asemenea, avantajat de poziţia geografică a Saxoniei, statul său adoptiv.

De la baza sa din Wittemberg, mesajul său putea să se răspândească în zonele bogat populate ale Germaniei către N, E, V şi S-V. Aproprierea şi relativa uşurinţă de deplasare erau lucruri importante în acel timp, când o călătorie de câţiva kilometri putea fi o întreprindere majoră şi când veştile se răspândeau pe cale orală, iar ideile erau împărtăşite prin lucrări tipărite, adesea purtate de o persoană ce se deplasa pe jos.

Zwingli, desigur, nu beneficia de acest avantaj. El trăia într-o regiune îndepărtată şi muntoasă chiar la marginea lumii germanofone. Pentru ca mesajul său să capete o circulaţie mai mare decât cea relativ-locală, a fost nevoie

de timp, în care lutheranismul se stabilise ca doctrină protestantă a Germaniei de nord şi est, iar lideri rivali apăruseră în Germania de sud.

Astfel, zwinglianismul avea puţine posibilităţi de expansiune în afara Elveţiei. Nici nu avea personal, oameni pregătiţi pentru a face o asemenea expansiune. Munca lui Luther era concentrată la Universitatea din Wittenberg. Sute de tineri erau atraşi către el din toate părţile Germaniei, chiar de dincolo de graniţele ei. Mulţi dintre ei se întorceau în meleagurile natale după câţiva ani de studiu, în timpul cărora deveniseră lutherani convinşi şi acţionau intens ca misionari fără plată. Este posibil să se urmărească răspândirea ideilor lui Luther şi din punctul de vedere al studenţilor care se întorceau de la Wittenberg. Nu exista universitate la Zurich şi Zwingli a fost ucis înainte să poată stabili un mecanism pentru a pregăti adepţi ai credinţei sale. El nu avea deci o rezervă de misionari potenţiali.

Zwingli a fost, în esenţă, unul dintre interesanţii "ar fi putut fi" ai istoriei secolului al XVI-lea. El avea în comun cu Luther, ceea ce mulţi au văzut, tipica insistenţă germană că schimbarea trebuie să se producă în etape planificate cu grijă şi fără tulburări publice. El accentua nevoia disciplinei. Ca rezultat, a determinat la Zurich o redirecţionare fundamentală a practicii şi a credinţei religioase, ceea ce a realizat virtual fără vărsare de sânge şi conflicte majore. Dacă Luther n-ar fi fost deja o figură "naţională", crezul pe care Zwingli l-a stabilit în Zurich ar fi putut fi copiat în mare parte în Europa de nord.

Alcătuirea de note la capitolului «Zwingli-»

Notiţele asupra acestui capitol vă vor furniza o scurtă biografie a lui Zwigli, dar principala voastră preocupare ar fi să alcătuiţi notiţe asupra similitudinilor şi diferenţelor dintre Luther şi Zwingli. Următoarele subcapitole şi întrebări v-ar putea ajuta:

1. Fundalul. Ce l-a determinat pe Zwingli să devină un reformator? În ce fel situaţia din Zürich i-a fost favorabilă?
2. **Reforma la Zürich**. Ce strategie a adoptat Zwingli?
3. **Încercări de răspândire a reformei** din Zürich. De ce n-a fost efectivă strategia iniţială a lui Zwingli? De ce nu a devenit protestantă întreaga Elveţie?
4. **Zwinngli şi Luther.**

4.1 **Ce datorează Zwingli lui Luther.**

4.2 **Colocviul de la Marburg**. Care erau diferenţele între Zwingli şi Luther? De ce a eşuat obiectivul principal al Colocviului de la Marburg? A fost un eşec total?

5. **Apreciere.** De ce a devenit Luther o figură istorică majoră, iar Zwingli nu?

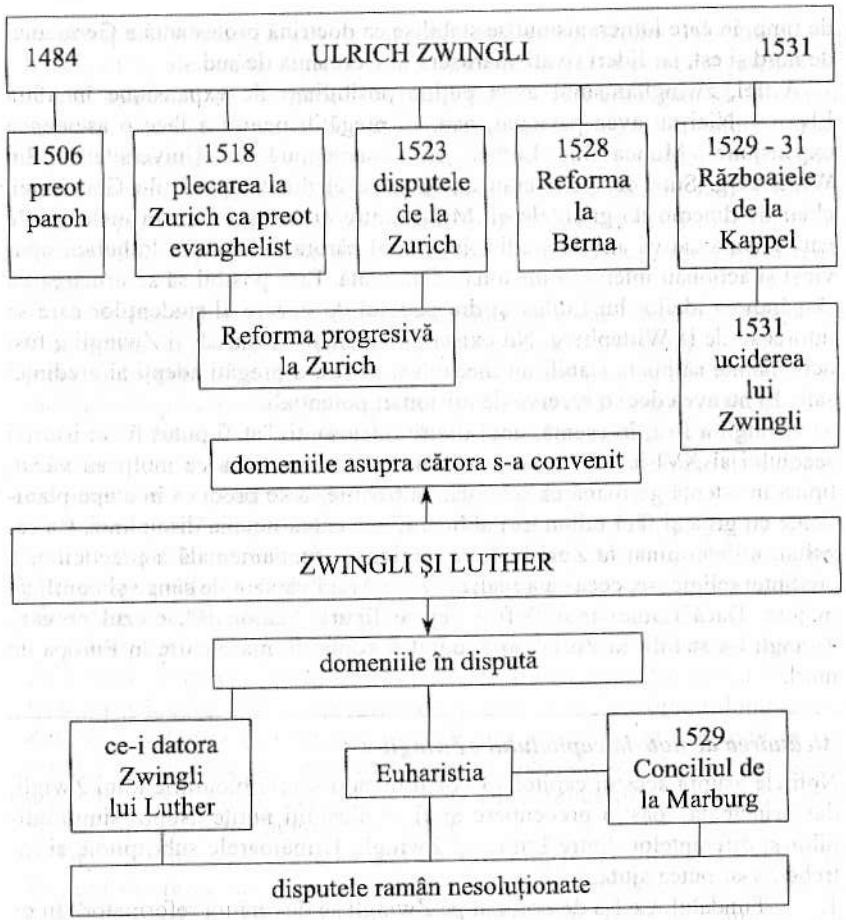

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Zwingli»

Rar vei avea ocazia să răspunzi la o întrebare-test numai despre Zwingli, la fel cum, în general, e puţin posibil să ştii suficient asupra lui pentru a fi capabil să scrii prea mult pe această temă. Când se pun astfel de întrebări, în mod firesc se referă la un domeniu exact şi foarte îngust. Astfel, tu vei fi întrebat ***"Cum apreciezi contribuţia lui Zwingli la Reformă?*** Examinează capitolul 3 pentru a te orienta în abordarea unei astfel de întrebări".

Mai probabil ţi se va cere să-l compari pe Zwingli cu altcineva. Candidaţii care se impun evident sunt bineînţeles Luther şi Calvin. Când vei ajunge să-l

studiezi pe Calvin, într-o carte ce va apărea mai târziu în această serie, trebuie să fii conştient de această posibilitate. Întrebările care solicită comparaţii tind să fie ample, ca de exemplu: "*Compară-i pe Luther şi pe Zwingli ca reformatori religioşi*". Pericolul aici este că tu vei avea atât de multe informaţii disponibile încât vei fi tentat să faci o descriere sau o naraţiune lungă şi fără lucruri remarcabile. Pentru a evita aceasta trebuie să faci o analiză atentă a conceptului de "reformator religios", înainte de a pune creionul pe hârtie. Trebuie să-i compari pe cei doi aspect cu aspect. Evident, aspectele pe care le vei alege sunt:

- învăţăturile lor despre credinţă;
- învăţăturile lor despre practici;
- metodele lor de a aplica Reforma;
- succesul, influenţa lor;

Vei găsi probabil mult mai potrivit să încluzi similitudinile şi diferenţele asupra aceluiaşi aspect în acelaşi paragraf. O abordare mai ambiţioasă ar fi să tratezi similitudinile într-o jumătate a eseului şi diferenţele în cealaltă. Ar fi recomandabil să încerci această abordare în afara sălii de examen pentru a verifica dacă ştii să o mânuieşti.

Întrebări bazate pe surse istorice asupra capitolului «Zwingli»

1. Ce-i datorează Zwingli lui Luther?

Citeşte extrasele din afirmaţiile făcute de Zwingli la p. 69.

Răspunde la următoarele întrebări:

a) Ce "probă" foloseşte Zwingli pentru a sprijini pretenţia că ideile sale nu datorau nimic lui Luther?
b) Care par să fie motivele lui Zwingli pentru a refuza să "poarte numele lui Luther"?
c) Care este tonul acestor extrase? Expică-ţi răspunsul.

2. Colocviul de la Marburg (1529)

Citeşte consideraţiile lui Luther şi ale lui Zwingli asupra Colocviului de la Marburg şi studiază ilustraţia de la p. 72.

Răspunde la întrebările următoare:

a) Asupra cărei teme n-au reuşit să cadă de acord Luther şi Zwingli la Marburg? Explică vederile lor diferite asupra acestui subiect. De ce Filip de Hesse a acţionat în modul descris?
c) Conform dovezilor conţinute în aceste extrase, care parte are cele mai bune argumente?

Expcă-ţi răspunsul. Care este forţa şi slăbiciunea extraselor şi a ilustraţiilor în dovedirea celor ce s-au întâmplat cu adevărat la Colocviul din Marburg.

CAPITOLUL 5

Anabaptiştii

1. Fundalul.

Luther şi Zwingli erau moderaţii Reformei. Mulţi dintre primii lor susţinători au devenit rapid nerăbdători faţă de prudenţa lor. Exista cerinţa pentru o mult mai radicală ruptură cu vechile credinţe şi practici. Se argumenta că gândirea iniţială nu a fost dusă la concluzia ei logică, cum ar fi trebuit. Asemenea puncte de vedere erau exprimate din ce în ce mai categoric în Saxonia şi în alte părţi începând din 1522. La început era puţină coerenţă în vocile nemulţumite care erau expresia unor opinii individuale, dar în curând a devenit clar că există un mare număr de oameni care împărtăşeau un punct de vedere comun. Ei nu erau pregătiţi să fie reduşi la tăcere, ci credeau că au dreptate şi că fuseseră aleşi de Dumnezeu ca profeţi pentru răspândirea adevărului. Ceea ce au şi început să facă.

Acestor reformatori religioşi radicali li s-au dat numele colectiv de anabaptişti. Cuvântul a fost folosit prima dată pentru a denumi pe opozanţii radicali ai lui Zwingli la jumătatea anilor 1520, dar în curând s-a aplicat tuturor celor care susţineau schimbările mari în religie. Atrage atenţia faptul că cea mai mare parte dintre ei practicau baptismul adult - baptismul - opus deci baptismului infantil al catolicilor, lutheranilor şi zwinglienilor. Istoricii au acordat, în mod tradiţional, puţin interes anabaptiştilor. Ei au fost priviţi cumva ca o periferie lunatică a Reformei, intersectînd ocazional cursul principal al evenimeltelor, dar arareori cu semnificaţie importantă. Acest lucru este de înţeles. Radicalii au avut un rol puţin important în împărţirea rezultatelor Reformei; ei n-au fondat instituţii care să devină importante în anii următori şi nu au lăsat un fond de documente uşor accesibile pe care să poată lucra cercetătorii. Totuşi, în ultimele decade unii istorici americani au manifestat interes faţă de anabaptişti. Mulţi dintre ei sunt membri ai grupurilor religioase moderne care descind din anabaptişti. Acest fapt a dus la lucrări serioase favorabile asupra rolului jucat de reformatorii religioşi radicali în istoria secolului al XVI-lea european. Dar mai trebuie făcut mult pentru a schimba atitudinile dominante care prevalează. Între timp, tendinţa de a-i desfiinţa pe anabaptişti, prin gruparea lor la un loc ca extremişti nesemnificativi, va continua.

Deşi întotdeauna a fost clar că e periculos să faci generalizări nesigure asupra unui asemenea grup disparat precum anabaptiştii, este acceptabil să

atragi atenţia asupra tendinţelor comune existente printre ei atâta timp cât se realizează că întoteauna sunt multe excepţii de la regulă. Astfel, trebuie reamintit că puţini indivizi ai comunităţii se conformau tuturor caracteristicilor considerate tipice pentru anabaptişti. Totuşi asemenea generalizări trebuie făcute pentru a obţine o oarecare înţelegere a felului în care radicalii difereau de protestanţii "principali".

2. Caracteristici distinctive

Luther, Zwingli şi principalii lor discipoli erau evanghelici. Ei s-au desprins de Roma în esenţă deoarece erau siguri că Cuvântul, aşa cum îl revelează Biblia trebuie să aibă întotdeauna prioritate asupra învăţăturilor tradiţionale ale Bisericii. Abordarea lor este scolastică. Ei au fost savanţii care se străduiau să găsească adevărata semnificaţie a unui text dificil, prolemizând cu ardoare asupra interpretărilor rivale. În pofida tuturor discuţiilor lor asupra credinţei, ei erau intelectuali, bazându-se mai mult pe logică, în detrimentul emoţiilor. Anabaptiştii, din care puţini se considerau savanţi, nu aveau în vedere Biblia în exclusivitate. Ei credeau că Dumnezeu comunica direct cu fiecare credincios pe calea Sfântului Duh. Ei acceptau ca aceasta se putea întâmpla în timpul studierii Bibliei, dar erau dispuşi în aceeaşi măsură să recunoască validitatea viziunilor şi a vocilor interioare. Mulţi dintre ei recunoşteau aceste comunicări ca pe adevăratul cuvânt al lui Dumnezeu chiar dacă erau în conflict direct cu mesajul Bibliei.

Mulţi considerau Biblia chiar ca o lucrare a diavolului, cu scopul de a-i da pe nevrednici pe mâna sa.

Prin urmare erau foarte vulnerabili în faţa delirurilor lunatice ale unor demagogi pricepuţi care se autoproclamau ca mesageri special aleşi ai lui Dumnezeu şi cele mai rele excese se produceau când asemenea oameni obţineau un larg sprijin.

Anabaptiştii nu erau originali în adoptarea unei abordări mai spirituale a religiei. Timp de mai mult de un secol s-au ridicat voci împotriva accentuării de către Biserică a necesităţii îndeplinirii riturilor religioase mai curând decât cea a credinţei oamenilor. Luther parcursese un anumit drum în stabilirea unui echilibru între importanţa acordată credinţei şi aceea a faptei. Dar radicalii au mers mult mai departe. O mică minoritate a lor predicau că tot ce era important era credinţa. Comportamentul nu conta. Aceasta era luată de unii ca justificare pentru a încerca să-şi satisfacă toate poftele. Mulţi anabaptişti urmau lunga tradiţie stabilită a milenarismului - credinţa că sfârşitul lumii şi a doua venire a lui Isus, aşa cum le prezicea Biblia erau iminente. Această credinţă a făcut pe unii să gândească că nu mai era nimic de făcut decât să

aştepte în linişte ca inevitabilul să se producă, împărăţia lui Dumnezeu să se instaureze. Alţii erau convinşi că a doua sosire va avea loc numai după ce toţi necredincioşii vor muri. Prin urmare, ei s-au apucat să facă ceea ce considerau drept lucrarea lui Dumnezeu cu sabia în mână şi cu conştiinţa curată. Aveau ca scop să spele păcatele lumii cu sângele păcătoşilor.

Împărţirea umanităţii în mântuiţi şi damnaţi era acceptată în general printre anabaptişti. Mântuiţii erau cei de acord în totalitate cu credinţele care judecau: damnaţii erau cei care nu erau de acord. Toleranţa nu mai era permisă pentru rivali, aşa cum era între catolici şi alţi protestanţi. De fapt se tindea spre separatism. În timp ce creştinii mai moderaţi acceptau o definiţie a Bisericii care permitea întregii populaţii accesul ca membru, anabaptiştii credeau că numai cei cu adevărat credincioşi şi care mărturisiseră credinţa lor în baptism pot fi admişi. Ei erau hotărâţi să apere puritatea comunităţilor prin expulzarea celor care se arătau mai puţin fervenţi în credinţele lor. Anabaptiştii erau, aşadar, reuniţi în grupuri exclusive care prezentau în cel mai bun caz o faţă neprimitoare celor din afară.

Excluvitatea nu era restrânsă la îndeplinirea practicilor religioase. Cei mai mulţi anabaptişti priveau lumea ca pe un loc păcătos, plin de tentaţii şi aveau tendinţa să se retragă din această lume. Ei încercau să se unească numai cu puţini tovarăşi credincioşi care să-i sprijine în codul lor specific de comportament.

Adesea aceasta implica retragerea lor fizică din restul comunităţii şi închiderea lor în unităţi separate şi autonome. Chiar dacă ei rămâneau în contact cu majoritatea necredincioşilor, se remarcau ca fiind foarte diferiţi. Uneori acest lucru se realiza prin adoptarea unor forme simplificate de îmbrăcăminte şi forme purificate de vorbire, dar cel mai adesea era o chestiune de adoptare a unui stil de viaţă total diferit, bazat pe muncă susţinută, puţine plăceri şi dese rugăciuni. Pietatea - mai târziu etichetată ca puritanism - era caracteristica lor distinctivă majoră. Reputaţia pe care uneori o aveau de lacomi, beţivi şi licenţioşi a fost dobândită ca rezultat al acţiunii unor mici grupuri atipice, între anii 1520-1530.

De asemenea, în aceeaşi măsură este incorect să-i descriem ca violenţi. Este adevărat, câteva sute de preoţi radicali au luptat împreună cu ţăranii în războiul din 1524-1525 şi cu siguranţă au fost cazuri de grupuri anabaptiste care au încercat să scape lumea de toţi păcătoşii. Dar au fost evenimente excepţionale, limitate la anii timpurii ai Reformei. Pentru majoritatea anabaptiştilor, nonviolenţa era un principiu susţinut cu tărie. Nu numai că ei nu-i atacau în general pe alţii, ci majoritatea lor nici nu era dornică să se apere de atacurile altora. Interpretau ad litteram porunca "Să nu ucizi" şi priveau suferinţele lor în mâinile celorlalţi ca pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele comise.

Refuzul lor să accepte uciderea altora indiferent de circumstanţe era de fapt o negare a punctului de vedere tradiţional susţinut cu tărie de Luther, că autorităţile civile aveau responsabilitatea acordată de Dumnezeu să asigure menţinerea legii şi ordinii şi să-i pedepsească pe răufăcători. De fapt, majoritatea anabaptiştilor refuza să recunoască orice altă autoritate în afară de Dumnezeu. Prin urmare, ei nu erau dispuşi să facă nimic pentru a susţine ceea ce considerau ca uzurpare de putere de către autorităţile civile. Nu voiau să plătească taxe, să servească în armată, să deţină o funcţie publică, sau să facă jurăminte de credinţă; ei acţionau ca şi cum guvernul civil n-ar fi existat.

3. Reacţii faţă de anabaptişti

Nu este surprinzător că ei erau nepopulari între cei bogaţi şi puternici. Credinţele lor erau considerate că subminează însăşi baza societăţii şi se temeau că ar încuraja răspândirea nesupunerii civile şi înlăturarea metodelor tradiţionale de menţinere a legii şi ordinii. Însăşi existenţa lor era o ameninţare de revoltă şi dezordine în măsura în care presupunea superiorităţi spirituale şi genera aprinderea pasiunilor într-o asemenea măsură, că ura populară faţă de ei ducea sigur la violenţă. Chiar Luther şi Zwingli, în dorinţa lor de a proceda prin convingerea blândă, au acceptat cu greu, dar au recunoscut în final că anabaptiştii erau o forţă prea distructivă pentru a i se permite să existe şi au acceptat să susţină executarea lor dacă refuzau să-şi abandoneze credinţa. Astfel că ei erau persecutaţi pretutindeni. Multe mii dinte ei au fost executaţi, îndeosebi dar nu numai în statele catolice. Cei care trăiau în comunităţile protestante erau mai degrabă alungaţi decât ucişi. Dar nicăieri în afară de zonele îndepărtate şi slab populate ale Boemiei, nu li s-a permis în mod deschis să rămână prea mult timp. Ei au stabilit şi menţinut puţine comunităţi strict disciplinate şi secrete în Olanda, dar, în general, erau vânaţi pas cu pas. Ca urmare, n-a fost uşor pentru istorici să alcătuiască o imagine exactă a ceea ce s-a întâmplat cu ei. În prezent există prea puţine probe pentru a susţine mai mult decât nişte concluzii foarte generale şi ipotetice dar, pe măsură ce cercetările avansează, va deveni posibil să urmărim evoluţia acestor grupuri care erau probabil mai mult de o mie, unele din ele existând doar câţiva ani, altele au supravieţuit mai multe generaţii.

În acelaşi timp ar fi posibil să se corecteze, prin mai multe exemple bine documentate şi larg cunoscute, acuzaţia de comportament nevrednic de respect. Aceste cazuri, care au beneficiat de o publicitate intensă, s-au adăugat fricii şi urii faţă de radicalii religioşi prezentă la aproape toate autorităţile civile ale timpului.

Ele au fost, de asemenea în mare măsură, responsabile de presa proastă pe care au avut-o anabaptiştii întotdeauna de atunci încoace.

* Thomas Muntzer (1489-1525) a fost cel mai cunoscut dintre revoluţionarii radicali. El era un paroh care a devenit unul dintre primii suporteri ai lui Luther în Saxonia, dar a fost repede deziluzionat de prudenţa şi lipsa de interes în problemele sociale ale liderului său.

În 1521 el a rupt-o cu Luther şi a început o scurtă carieră de predicator, predicând că a doua venire ar putea fi grăbită prin distrugerea păcătoşilor pe care, în mare, îi identifica cu bogaţii. El argumenta că posesiunile lor ar trebui confiscate şi distribuite săracilor. Renumita reţinere a lui Frederic cel Înţelept de a pedepsi pe orice predicator până la dovedirea unei vini i-a permis lui Muntzer să-şi argumenteze credinţele nestingherit timp de trei ani. Treptat, în mod firesc, alarma s-a răspândit printre cei bine situaţi. De asemenea el a atras o mare aversiune publică faţă de cauza reformatoare, mai ales atunci când a susţinut o predică tipic extremistă în faţa a două rude foarte apropiate ale lui Frederic, trimise să investigheze credibilitatea rapoartelor ostile lui. Rapid, a urmat exilul, dar Muntzer nu era încă distrus. Începerea războiului ţărănesc din 1524 i-a permis să aplice ceea ce predicase. El a devenit unul dintre exponenţii de seamă ai violenţei şi distrugerii iraţionale împotriva cărora Luther scrisese diatriba atât de prost înţeleasă "Contra hoardelor de ţărani ucigaşi şi jefuitori" (vezi p. 58). După ce şi-a condus susţinătorii la înfrângere militară, el a fost capturat, tratat cu brutalitate şi ucis în 1525. Ura sa iraţională faţă de ordinea stabilită în întregime n-a fost în nici un caz tipică radicalilor religioşi, dar a fost descrisă în mod frecvent ca şi cum ar fi fost.

* Încă mai bizare şi mai dăunătoare reputaţiei anabaptiştilor au fost evenimentele care au avut loc în oraşul Munster din Germania de nord-vest (1524-1535).

Un grup de extremişti de tipul lui Thomas Muntzer a reuşit să-i convertească pe conducătorii oraşului la cauza lor. Acesta a putut după aceea să ofere un "rai sigur" revoluţionarilor sociali de toate tipurile, mai ales celor care credeau că sângele trebuie să curgă înainte de revenirea lui Isus. Cetăţenii care nu împărtăşeau acest entuziasm fugeau sau erau ucişi. Reacţia prinţilor vecini, clerici sau seculari, catolici sau protestanţi era uniform ostilă. O armată combinată a fost alcătuită şi Munsterul a fost asediat. Ceea ce s-a întâmplat în timpul anului cât a durat înfometarea cetăţii până la a se preda a devenit notoriu. Jan Bockelson, un croitor olandez, a instaurat o stăpânire dictatorială asupra populaţiei. El s-a autoproclamat rege şi a stabilit ceea ce îşi imagina a fi un regim măreţ de tipul Vechiului Testament în care orice lux

era permis oraşului. Surplusul de femei a fost rezolvat prin introducerea obligatorie a poligamiei. Au dispărut legea şi ordinea, totul fiind la discreţia regelui Jan. Cel puternic abuza de cel sărac. Teama persoanelor instruite sau bogate că superficialitatea acestei civilizaţii era un pericol permanent de distrugere, părea să fie confirmată.

Când cetatea a fost în sfârşit cucerită, forţele asediatoare şi-au făcut o plăcere din vânarea şi uciderea fiecărui supravieţuitor. Era un fel de curăţare rituală după murdărie. Era ca şi cum anabaptismul era o plagă ale cărei urme trebuiau eliminate în întregime înainte ca oamenii să se simtă din nou sănătoşi. Pentru tot restul secolului, menţionarea numelui lui Muntzer era suficientă pentru a provoca la majoritatea oamenilor o ostilitate instantanee şi necondiţionată faţă de radicalii religioşi.

4. Concluzie.

Anabaptiştii, însă, au continuat să câştige adepţi şi să menţină multe din comunităţile lor în pofida oricăror persecuţii. În unele zone, în special în nordul Ţărilor de Jos care au devenit Provincile Unite (Olanda), un număr considerabil dintre ei trăia într-o relativă linişte, datorită bunăvoinţei conducătorilor locali, care închideau ochii faţă de existenţa lor. Dar aceasta a durat numai atâta vreme cât ei s-au menţinut în comunităţi închise şi nu au intrat în contradicţie cu vecinii.

Numai devenind aproape invizibili, singura lor posibilitate în zonele urbane, cea mai mare parte a grupurilor anabaptiste au scăpat de distrugere.

Cei care n-au fost înghiţiţi de răspândirea calvinismului în a doua jumătate a secolului şi-au asigurat continuarea credinţelor lor specifice numai exportându-le în America de Nord, prin unul din primii colonişti.

Multe din grupurile anabaptiste ofereau o teologie la fel de coerentă şi satisfăcătoare din punct de vedere spiritual ca şi cea prezentată de catolicism şi lutheranism, dar ei n-au fost capabili să obţină dominaţia într-o perioadă când nu era loc pentru o poziţie medie. Nu puteau exista decât învingători şi învinşi, în lupta religiilor. Toleranţa religioasă era nedorită şi nefuncţională.

Libertatea de conştiinţă urma să devină numai un strigăt popular la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Eşecul anabaptismului de a se impune ca "ortodoxie" în afara de anumite zone locale mici a fost parţial rezultatul naturii fragmentare a mişcării, ceea e a făcut ca ea să nu aibă o coerenţă globală şi parţial rezultatul refuzului general al membrilor săi de a se implica în lupta pentru putere politică. De asemenea, aceasta se datora şi avantajelor politice de care se bucura lutheranismul.

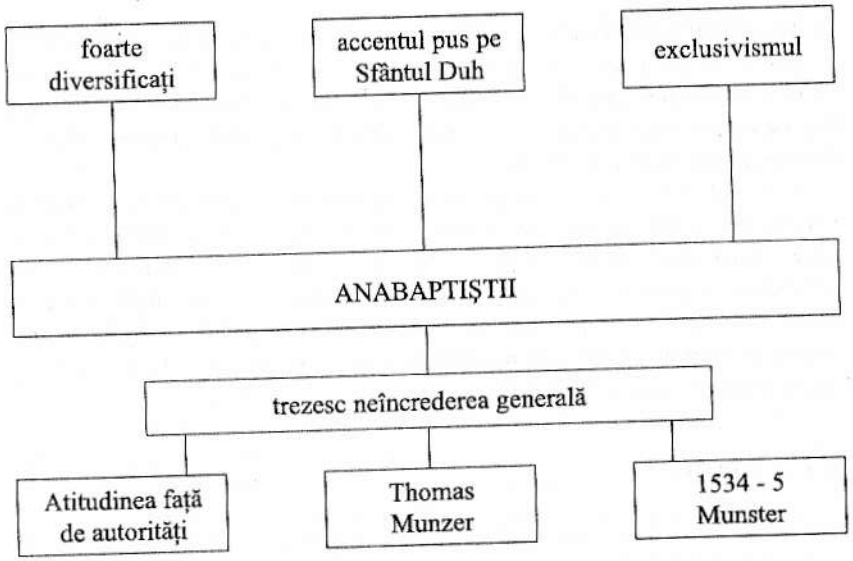

Alcătuirea de note la capitolul «Anabaptiştii»

Notiţele asupra acestui capitol trebuie să furnizeze răspunsuri la următoarele întrebări: "Cine erau anabaptiştii?", "În ce fel erau ei diferiţi faţă de lutherani?" şi "Care era atitudinea lutheranilor şi catolicilor faţă de ei şi de ce?" Următoarele titluri de capitole, subcapitole şi întrebări ar putea să te ajute:

1) Fundalul. De ce ştim mai puţine despre anabaptişti decât despre lutherani?
2) Caracteristici distinctive.
3) Reacţii faţă de anabaptişti.
3.1. Generalităţi. Ce şi de ce?
3.2. Thomas Muntzer. Care a fost efectul carierei sale asupra atitudinilor faţă de anabaptişti? Cât timp a rezistat anabaptismul şi de ce?
3.3. Munster.
4. Concluzii

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Anabaptiştii»

Deoarece există atât de puţine surse disponibile celor care studiază, nu se obişnuieşte să se pună întrebări despre anabaptişti la nivelul A. Acest lucru se

va schimba fără îndoială, ca rezultat al recentelor cercetări academice răspândite la o scară mai mare. În acelaşi timp merită gândit asupra a două teme care ar ajuta la adâncirea înţelegerii lui Luther şi a lutheranismului.

Fă acest lucru, pregătind planurile eseului, pentru a putea răspunde la întrebările:

1. "Luther şi anabaptiştii difereau asupra tuturor temelor importante" şi
2. "Anabaptiştii au eşuat să se stabilească permanent şi pe scară mai largă în orice stat european deoarece erau priviţi ca o ameninţare faţă de ordinea socială şi politică stabilită"

Este potrivită o asemenea explicaţie asupra eşecului anabaptiştilor? Vei recunoaşte că ambele întrebări sunt provocatoare, astfel răspunsurile vor fi alcătuite din două părţi: - "Da, afirmaţia este adevărată, exactă, din aceste puncte de vedere...", şi "Nu, afirmaţia este inexactă asupra acestei probleme...". În concluzie tu vei afirma care parte este, din punctul tău de vedere, cea mai apropiată de adevăr.

Ca întotdeauna priceperea care ţi se cere constă în abilitatea de a identifica cea mai bună cale de structurare a materialului. Pentru prima întrebare ea constă în a decide care din teme trebuie luată în consideraţie. Fă o listă a acestora. Pentru a doua întrebare ar trebui să faci o listă a cauzelor şi explicaţiilor posibile ale eşecului anabaptiştilor. Cum vei hotărî ordinea în care să te ocupi de ele? Vei începe cu cel mai puternic argument sau îl vei lăsa pe acesta la urmă?

CAPITOLUL 6

Politica lutheranismului

1. De ce a supraviețuit Luther?

În mai 1521 când Martin Luther a dispărut în timp ce se întorcea de la Dieta din Worms, era practic respins de societate (proscris). El fusese așezat sub interdicție imperială, aceasta însemnând că era lipsit de toate drepturile la protecție. Totuși, cetățeniilor imperiului li se cerea să participe la detenția sa, dacă erau capabili să o facă. N-ar fi fost o crimă dacă ar fi fost ucis. Era o situație foarte serioasă. Frederic cel Înțelept nu fusese prea precaut insistând ca Luther să dispară total din viața publică. El susținea chiar că asta nici n-ar fi suficient și că ar fi necesar să-l predea împăratului, în caz că presiunea politică ar fi devenit prea intensă.

Era neobișnuit ca un individ să supraviețuiască mult timp odată ce a fost pus sub interdicție imperială, dar Luther a făcut-o. El a trăit în Saxonia nearestat următorii 25 de ani. Cum a fost posibil acest lucru? E clar că el datora mult, în special în primii ani, sprijinului primit de la stăpânitorul local Frederic, electorul Saxoniei. Nu numai că Frederic în mod deliberat n-a aplicat termenii edictului de la Worms (vezi p. 39); el chiar i-a furnizat lui Luther un sanctuar sigur în unul din castelele sale. În timp ce se făceau încercări de redresare a situației politice, sprijinul lui Frederic a fost constant, chiar dacă ar fi fost mai convenabil pentru el să se conformeze dorințelor lui Carol al V-lea și majorității prinților germani.

Prin refuzul său de a-l preda pe Luther, Frederic risca să dezechilibreze delicata balanță de putere care exista în Germania între împărat și guvernanții locali. Exista pericolul real ca împăratul să folosească lipsa de cooperare din partea electorului ca o scuză pentru a invada Saxonia și chiar să-l demită. Frederic avea puțin de câștigat și mult de pierdut sprijinindu-l pe Luther. El nu era nici măcar un discipol convins al învățăturilor lui Luther. Până la moartea sa, în 1525, a rămas un catolic convins. A abandonat cu greu vânzarea indulgențelor și acceptarea lipsei de valori spirituale a unui număr uriaș de relicve sfinte pe care le adunase cu asiduitate. El nu era pregătit să acționeze înainte de a fi convins de corectitudinea acțiunii și asta îi lua adesea ani; dar a păstrat o deschidere spirituală în același timp. Atâta vreme cât exista o șansă bună și Luther **ar fi putut** avea dreptate, el n-a fost dispus să-l abandoneze cu ușurință. Dacă Luther ar fi locuit într-un teritoriu al unui prinț

minor, soarta sa ar fi putut fi diferită. Erau puțini guvernanți de la care s-ar fi putut aștepta să ignore edictul imperial fără a li se aplica cea mai drastică dintre pedepse, dar Frederic avea o poziție foarte puternică. Ca unul din cei șapte electori ai imperiului, el era membru al unui grup de elită al guvernanților teritoriali a căror influență era considerabilă. Împăratul le solicita acordul înainte de a întreprinde o acțiune de oarecare importanță și avea grijă să nu-i supere fără motiv serios. De asemenea, Frederic era stăpânul unui stat relativ mare și bogat și prin urmare era capabil să se apere singur. Astfel, era dificil să-l amenințe în mod serios, însă acest fapt ar fi putut fi insuficient dacă nu ar fi fost și personalitatea sa. Epitete ca "cel Înțelept", nu se obțineau ușor și se pare că erau justificate în cazul lui Frederic. El era în general privit ca guvernantul principal în Germania și ca un om a cărui judecată trebuia respectată. Când, înainte de alegerea lui Carol al V-lea, existaseră planuri de culise pentru a întrerupe stăpânirea Habsburgilor asupra titlului imperial, numele lui Frederic a fost avansat ca cel mai probabil să obțină sprijin general. Era un prieten puternic pentru Luther. Împăratul ar fi fost detestat dacă ar fi intreprins ceva împotriva lui.

Frederic era un politician priceput. El folosea toate avantajele poziției sale pentru a-i crea dificultăți lui Carol în a acționa decisiv. Avea în special grijă să se asigure ca niciodată să nu rămână fără un spațiu de manevră. Întotdeauna sugera o cale pozitivă mai curând decât să-i dea lui Carol un răspuns net. Principala sa tactică era să argumenteze că învățăturilor lui Luther ar trebui să li se acorde mai multă grijă și considerație decât primiseră până atunci. El apela la resentimentele larg răspândite față de dominația italiană asupra bisericii catolice, sugerând că probelma trebuia decisă la un consiliu al bisericii germane. Aceasta părea o sugestie rezonabilă majorității germanilor, mai ales că ea venea de la unul dintre cei mai respectați conducători care susținea în mod constant că dorința sa era să vadă o reformă a abuzurilor din cadrul Bisericii și nu stabilirea unei organizații alternative. Cerând ca acest consiliu al Bisericii să fie convocat în Germania, Frederic reactualiza o cerere auzită frecvent în trecut și care fusese evitată de papalitate, care se proclama ca singură responsabilă în luarea deciziilor în probleme de credință și practică.

În mod deliberat, el trata confuz subiectul, legând cauza lui Luther de vechile resentimentele naționale. Permanent se autoprezenta ca o persoană rezonabilă care căuta o soluție convenabilă, ceea ce în esență și era.

* Contribuția lui Frederic la cauza lui Luther a fost foarte mare, în special în ceea ce privește asigurarea unui timp și spațiu suficiente pentru a câștiga sprijin. Dar au fost și alte cauze care au contribuit la supraviețuirea lui Luther.

Însăşi natura soluţiei l-a favorizat. În politica imperiului în secolul al XVI-lea norma era inerţia. Dificultatea era să faci ceva. Prin urmare, sarcina lui Carol era considerabil mult mai dificilă decât a lui Luther, pentru că el trebuia să obţină acordul pentru a se întreprinde ceva, în timp ce Luther trebuia doar să se asigure să nu se întâmple nimic Cu sistemele de comunicaţii slabe, cu un serviciu civil abia embrionar şi cu o serie complexă de interese, avantajul era clar de partea lui Luther. Provocator hotărât şi manipulator priceput, era de aşteptat să triumfe în disputa cu alte autorităţi.

* Pentru a face lucrurile şi mai grele, Carol era pus în faţa unor priorităţi conflictuale. Într-un fel, faptul că guverna un imperiu extins, dar fragmentat, întinzându-se din Europa Centrală până-n America, era o cauză de slăbiciune şi nu de putere. Era incapabil să acorde suficientă atenţie chiar şi situaţiilor de urgenţă care apăreau cu regularitate monotonă, lăsând de o parte faptul că trebuia să se ocupe de defectele structurale care făceau teritoriile sale neguvernabile din multe puncte de vedere. Lui i-ar fi convenit să rămână în Germania şi să se conformeze edictului din Worms, asigurând aplicarea întocmai a instrucţiunilor sale, dar era obligat să se deplaseze în Spania având de-a face cu rebeliunile (de acolo) împotriva sa. Nu a revenit în Germania până în 1529. În plus, pe durata celei mai mari părţi a domniei sale, el a fost angajat într-o dispută cu Franţa pentru dominaţie în afacerile Europei. Aceasta a dus la războaie lungi şi costisitoare, desfăşurate în principal în Italia de nord, care i-au solicitat mare parte din atenţie. De asemenea, el a fost obligat să-şi cheltuiască energia din timp în timp pentru a stăvili revărsarea expansiunii otomane. Nu numai că Mediterana era dominată de către turci dar, şi mai important, a trebuit să facă faţă posibilităţii ca porţiuni ale Sfântului Imperiu Roman însuşi să cadă sub controlul musulmanilor, pe măsură ce Imperiul Otoman se extindea peste Balcani, până a ajuns să ameninţe teritoriile familiei sale - Habsburgii - în Austria. Acest fapt a fost semnificativ pentru supravieţuirea lui Luther şi a lutheranismului. De asemenea, aceasta a însemnat că el a fost obligat să facă compromisuri cu prinţii lutherani pentru a câştiga sprijinul lor în disputa cu turcii. În timp ce ar fi trebuit să-i pedepsească pentru părăsirea de către aceştia a catolicismului, de fapt el accepta continua lor erezie ca preţ plătit pentru sprijinul lor militar. Nu însemna că era ipocrit când declara că el consideră datoria sa să apere unitatea şi puritatea bisericii catolice. A fost în mod clar o motivaţie importantă pentru el de-a lungul întregii sale domnii. Problema era că adesea Luther părea aproape ultima dintre grijile sale.

* Totuşi, erau perioade când Carol îşi dedica toată atenţia problemei lutheranilor, dar a realizat puţin. El era îngrădit în mod constant de problema perenă şi contestată permanent a măsurii în care împăratul avea dreptul să se amestece în afacerile teritoriilor care alcătuiau imperiul.

Împăratul a fost incapabil să îşi asigure în Germania un grad de autoritate ca cel pe care regii Franţei, Angliei şi Spaniei îl obţinuseră în regatele lor. Şi guvernanţii teritoriali ai Germaniei erau hotărâţi să menţină această situaţie. Ei se considerau ca fiind, prin toate intenţiile şi scopurile lor, guvernanţi autonomi ai statelor lor cu dreptul de a aranja lucrurile aşa cum o doreau în cadrul graniţelor lor. Aşadar, când Carol a încercat să acţioneze împotriva acelor guvernanţi care îl sprijineau pe Luther, a descoprit că prinţii catolici, care ar fi trebuit să fie aliaţii săi fireşti, erau adesea destul de reci faţă de cauza lui. Ei erau în acelaşi timp dornici să menţină drepturile guvernatorului de a face ceea ce doreşte, dar şi temători că o creştere accentuată a puterii împăratului ar putea duce la succesul asaltului asupra centrelor lutheranismului. Ei suspectau faptul că armatele folosite pentru restaurarea "ortodoxiei" religioase ar putea fi folosite în continuare pentru a impune voinţa lui Carol tuturor statelor imperiului. Această divizare politică în rândurile catolice a asigurat că nu va fi o rezolvare rapidă a problemelor lui Luther. Dar, desigur, n-a făcut sigură stabilirea unei biserici lutherane permanente şi separate. Aceasta s-a întâmplat numai deorece Luther şi sprijinitorii şi aliaţii săi au fost capabili să profite de lungul spaţiu de respiro pe care manevrele lui Frederic cel Înţelept şi dificultăţile lui Carol al V-lea li-l îngăduiseră.

2. Apariţia şi răspândirea lutheranismului în Germania

Când Luther a dispărut din viaţa publică în mai 1521, nu exista lutheranismul. Ceea ce exista în Germania era un corp de susţinători (limitat) care în general nu-i erau cunoscuţi personal. Preoţii şi savanţii dintre ei fuseseră cuceriţi de publicaţiile sale teologice care pentru mulţi furnizau răspunsuri convingătoare la problemele de credinţă ce-i tulburaseră multă vreme. Pentru laicii de la toate nivelurile societăţii, de la prinţ la ţăran, care-l priveau într-un anumit sens ca pe un erou, apelul său era ca o contestare a abuzurilor din interiorul Bisericii. El oferea perspectiva eliberării datoriilor financiare faţă de clericii lacomi pe plan local, şi faţă de papă pe plan naţional. Dar puţini, inclusiv Luther, s-au gândit măcar să fondeze o nouă biserică.

Scopul lor era refomarea singurei Biserici - biserica catolică - cunoscută lor. Ei aşteptau să se facă aceasta din interiorul rândurilor ei.

Totuşi ei nu intenţionau să aştepte aprobări de la Roma pentru a continua. Acolo unde a putut fi câştigat suficient sprijin local, fie pentru eliminarea picturilor şi imaginilor din biserici, fie pentru abandonarea regulilor postului, ori altceva, s-a acţionat. Uneori aceasta s-a făcut cu acordul guvernantului local, dar cel mai adesea s-a întâmplat deoarece el nu avea puterea să se opună.

În sute de oraşe şi sate din toate părţile Germaniei începuse o reformă neoficială de acest tip. Era necoordonată şi variabilă ca rezultate. În multe locuri schimbările erau răsturnate în momentul în care autoritatea îşi făcea simţită prezenţa în localitate chiar şi de la distanţă. Mulţi guvernanţi erau cel puţin binevoitori sau neutri.

În teritoriile lor se făcea puţin pentru împiedicarea răspândirii practicilor reformate dorite de popor. În anumite locuri aceste schimbări timpurii erau înscrise în documente, în majoritatea nu. Din fericire pentru istorici, există dovezi suficiente asupra celor petrecute la Wittemberg, unde, bineînţeles, Luther era implicat personal, deşi iniţial de la distanţă.

* Se pare că evenimentele de acolo urmau modelul general din toate oraşele şi târgurile Germaniei când se făceau eforturi de transpunere a teologiei lui Luther în practică. Un mic grup de reformatori, adesea conduşi de un preot care citise multe din scrierile lui Luther, încerca să convingă majoritatea neangajată că schimbările trebuie introduse. Aceasta se făcea adesea prin slujbe publice. Forţa entuziasmului lor era în mod frecvent suficientă pentru a câştiga destul sprijin care să le permită să continue. Schimbările erau introduse şi cei care obiectau erau ameninţaţi de violenţa populară. Reformatorii arareori cădeau de acord între ei asupra chestiunilor de detaliu şi adesea supuneau disputele lor judecăţii lui Luther, chiar dacă după aceea erau unii care puteau şi să refuze să se mute în alt oraş mai curând decât să rămână şi să îndeplinească practici cu care nu puteau să fie de acord. În acest fel ideile reformatoare ajungeau în locuri în care se ştiau puţine despre ele şi procesul continua.

În Wittemberg toate acestea s-au întâmplat în 1521-1522 în timp ce Luther era la Wartburg. Bisericile au fost curăţate de imagini, slujba era făcută parţial în germană, comunitatea primind atât vinul cât şi pâinea; cei 25 de preoţi care nu făceau altceva decât slujbe pentru morţi au fost forţaţi să-şi înceteze activitatea; preoţii cununau, călugării au fost convinşi să-şi abandoneze jurământul şi să-şi părăsească mănăstirile. Tulburările erau folosite pentru a-i intimida pe cei care obiectau.

Frederic a încercat să încetinească lucrurile, împiedicând schimbări ulterioare înainte de a se obţine acordul general, dar reformatorii îl ignorau în mare măsură şi consiliile orăşeneşti îşi asumau răspunderea să treacă peste electori şi să-l invite pe Luther să se întoarcă la Wittemberg. Aceasta el a făcut-o cu plăcere, deşi înţelegea că Frederic nu va face nimic să-l protejeze dacă ar fi arestat de cineva loial împăratului.

Influenţa personală a lui Luther era atât de mare, încât a reuşit să-i convingă pe majoritatea conducătorilor oraşului că schimbările trebuie să se producă mult mai lent, şi numai când nevoia lor era acceptată de majoritatea.

La aceasta, o parte din cei mai activi reformatori a părăsit oraşul căutând un mediu mai favorabil în altă parte. Printre ei era şi Andreas Carlstadt, unul din colegii lui Luther, profesor la universitate şi unul din primii săi sprijinitori.

Evenimente similare au avut loc în sute de oraşe, orăşele şi sate în următorii trei ani. Majoritatea reformatorilor îl priveau pe Luther ca pe un conducător, deşi în Germania de sud-vest exista o tendinţă marcată de a-şi urma fiecare propriul său drum. Luther răspundea prompt la multe solicitări de sfaturi de la numeroase delegaţii, scriind un număr enorm de scrisori şi publicând tratate asupra celor mai larg dezbătute teme. El era deosebit de grăbit să tipărească răspunsuri pentru cei care erau în dezacord cu el în interpretările Bibliei, cât de mărunte ar fi fost aceste diferenţe.

Astfel, influenţa sa asupra evenimentelor a ieşit din sfera autorităţii sale informaţionale naţionale deşi nu stabilise legături formale cu corpul general al reformatorilor evanghelici din toată Germania.

* Cum oare această sumă de comunităţi reformate, întâmplătoare şi neorganizate, a reuşit să se menţină în faţa ostilităţii împăratului? Răspunsul constă parţial în amploarea şi adâncimea suportului popular pentru Luther şi Reformă. Pe la jumătatea anilor 1520 ar fi fost necesar să fie executaţi zeci de mii de protestanţi pentru a restaura primatul catolicismului. Dar, deşi acest lucru ar fi fost dificil, n-ar fi fost imposibil, după cum s-a văzut în secolele anterioare, când erezia larg răspândită fusese exterminată prin masacrarea unor întregi populaţii. O abordare nu cu mult diferită a fost adoptată chiar în Germania în 1525 la sfârşitul războiului ţărănesc. Aşadar, factorul decisiv trebuie să fi fost acela care a împiedicat organizarea unei cruciade împotriva protestanţilor.

Acest factor a fost sprijinul câştigat de la un mare număr de guvernanţi teritoriali şi corpuri conducătoare. Nu numai că acestea acţionau ca un mecanism de întârziere în deliberările imperiale - un factor vital în anii imediat următori Dietei din Worms - dar cu timpul s-au devotat cauzei lutherane din ce în ce mai mult într-un fel în care Frederic cel Înţelept n-a făcut-o niciodată.

În 1521 multe districte, în special cele din vecinătatea Saxoniei, erau un amestec complex de comunităţi catolice, lutherane şi radicale. Pentru a complica şi mai mult lucrurile, erau mari variaţii chiar între comunităţi de acelaşi tip. Situaţia era haotică şi, date fiind valorile timpului, inacceptabilă.

Era un adevăr acceptat în acel timp ca în interiorul aceluiaşi stat să fie un singur set de aranjamente religioase, dacă se dorea ca ordinea publică să fie menţinută. Acest lucru nu era mai puţin ciudat în secolul al XVI-lea decât afirmaţia noastră că democraţia şi comunismul nu pot coexista în aceeaşi ţară în zilele noastre. Astfel, a devenit necesar pentru guvernanţi ca o majoritate

de comunităţi reformate în interiorul lor să aibă în vedere posibilitatea obligării tuturor supuşilor să devină lutherani.

Primul prinţ care a făcut acest pas a fost Albrecht de Hohenzollern, mare maestru al cavalerilor teutoni. Cavalerii teutoni aparţineau unuia din acele ordine militare care fuseseră înfiinţate de Biserică în Evul Mediu pentru a recâştiga teritorii de la păgânii care ameninţau creştinătatea din toate părţile. Ei au rezistat infiltrării slave în Germania de est şi câştigaseră controlul asupra unei părţi din Polonia de azi. În 1525 Albrecht a devenit lutheran. La sfatul lui Luther, el a dizolvat unilateral Ordinul şi s-a autodeclarat stăpânul ereditar al pământurilor Ordinului, cu titlu de duce al Prusiei. Acest "prim pas", cumva netipic, a fost urmat de declaraţii pentru lutheranism a unor prinţi mai apropiaţi de patria mamă protestantă. Drumul a fost deschis în 1526 de Filip de Hesse care urma să se considere liderul politic al cauzei protestante în următorii 20 de ani. Succesorul lui Federick cel Înţelept, Iohan, a fost gata, de asemenea, să se implice el însuşi şi în 1527 Saxonia electorală era efectiv lutheranã. Mulţi alţi prinţi i-au urmat rapid exemplul, deşi statele lor nu erau întotdeauna foarte mari, cum era cazul cu contele de Mansfeld pe al cărui teritoriu se născuse Luther. Ei constituiau o forţă politică semnificativă în cadrul imperiului. Dar erau de departe depăşiţi ca număr şi au devenit lutherani la sfârşitul acestei decade. Acest grup controla multe din marile şi bogatele centre financiare şi de comerţ ale Germaniei. Prestigiul lor era foarte mare, iar puterea considerabilă. Ele erau în general capabile să se apere singure, având ziduri care erau invulnerabile faţă de tehnologia militară a timpului. Existau aproximativ 85 de oraşe ale căror pretenţii la statutul de cetate imperială, prin care ele nu erau supuse nici unei autorităţi, în afară de cea a împăratului, erau în general recunoscute. Peste 50 din ele s-au declarat în favoarea Reformei, deşi nu toate acceptau eticheta de lutheranism. O asemenea bază solidă de sprijin politic efectiv se conturase la sfârşitul anilor 1520; protestantimul putea fi distrus numai cu preţul unui mare război civil. Acesta ar fi fost foarte diferit de războiul ţărănesc, în care autorităţile erau unite împotriva supuşilor brutali şi rebeli. Ar fi însemnat o încercare a împăratului de a-şi impune voinţa multora din conducătorii supuşi lui prin forţă militară. Carol se putea aştepta să primească puţin sprijin pentru aceasta.

Faptul că atât de mulţi prinţi şi cetăţi imperiale erau gata să accepte public Reforma era remarcabil. Pentru prima dată în istoria Europei vestice, guvernele legal constituite ale statelor respingeau conceptul unei creştinătăţi unite şi înfiinţaseră propria lor biserică în rivalitate cu cea de la Roma. Ei făceau aceasta împotriva dorinţelor suveranului lor, împăratul Sfântului Imperiu Roman. În această situaţie ei riscau cu adevărat să fie atacaţi şi serios slăbiţi, dacă nu chiar înfrânţi. Nici acum nu este sigur de ce ei erau gata să

facă acest lucru. Singura explicaţie rezonabilă pare a fi că cei implicaţi erau profund convinşi de credinţa reformată şi erau pregătiţi să accepte consecinţele credinţelor lor. Aceasta, bineînţeles, nu înseamnă că mulţi dintre ei nu erau motivaţi de lăcomie şi interese personale.

Posibilitatea ca interesele personale să fie o forţă motivatoare este întărită când se are în vedere ceea ce s-a întâmplat în afara Germaniei. Lutheranismul şi-a câştigat adepţi în aproape toate statele creştine ale Europei, dar numai în Suedia şi Danemarca a devenit biserica oficială, aşa cum urma să se întâmple în multe state germane. În Franţa, Spania, Anglia, Ţările de Jos şi Italia lutheranii erau fie ucişi, fie forţaţi să fugă, sau să se ascundă. Diferenţa se poate explica numai prin atitudinile variabile ale guvernanţilor. În Suedia un rege, Gustavus Wasa, care se străduia să se înscăuneze, avea nevoie cu disperare de o mai mare finanţare. Acceptând Reforma lutheranã în 1527, el a putut să acapareze toate pământurile Bisericii. În Danemarca, un rege, Christian al III-lea, al cărui drept la coroană era contestat serios, a obţinut un sprijin larg în anii 1530 adoptând lutheranismul şi îndepărtând pe oamenii bogaţi, puternici şi detestaţi. Dimpotrivă, ceilalţi guvernanţi din Europa vestică nu aveau nevoie să adopte noua religie. Ei aveau deja putere considerabilă asupra Bisericii în teritoriilor lor. Nu aveau nevoie să se alieze cu clasele medii ale societăţii din care Luther îşi extrăgea în mare parte sprijin - împotriva atotputernicei aristocraţii, cum era cazul cu Gustavus Wasa şi Christiann al III-lea. Chiar şi în Germania un asemenea model se poate observa în Germania de sud unde Carol al V-lea şi rudele sale habsburge nu erau încurajati.

3. Căutarea unei soluţii

Este foarte tentant pentru noi cu avantajul privirii retrospective să alunecăm în capcana afirmaţiei că apariţia unei biserici lutherane total separate era inevitabilă. Pentru cei mai mulţi în anii 1520 aceasta era o perspectivă înspăimântătoare. Ei nu puteau concepe că ar putea exista o permanentă diviziune a Creştinătăţii. Era destul de rău că exista o schismă temporară, dar să sugerezi că această ruptură ar putea fi de durată însemna să arunci îndoiala asupra posibilităţii restaurării armoniei publice şi fără asta ar fi urmat un conflict civil interminabil care ar fi dus probabil la anarhie şi distrugerea modului de viaţă "civilizat". Pentru marea majoritate a germanilor care ocupau poziţii de responsabilitate socială şi politică în acel timp nu putea fi vorba de "dacă" va fi o conciliere între Biserică şi reformatorii evanghelici.

Era numai o chestiune de "când" şi "cum". Reformatorii nu puteau prezice "când", dar ei erau încrezători asupra lui "cum". Era clar că papa nu

era pregătit să facă tipul de schimbare necesară pentru ca unitatea să se refacă. Trebuia lăsat pe seama consiliului Bisericii alcătuit din reprezentanți din toate zonele Creştinătății pentru a se pronunța asupra subiectelor importante. Se argumenta ca un asemenea consiliu să fie ținut în Germania. Mulți gândeau că ar trebui să fie un consiliu național cu delegați numai din Germania.

Aceste puncte de vedere erau acceptabile pentru majoritatea catolicilor din imperiu şi au constituit baza pentru cea mai mare parte a negocierilor care au avut loc între cele două grupuri în perioada absenței din Germania a lui Carol între 1522-1529. Numai o dată la dieta din Speier în 1529 au încercat catolicii să asigure aplicarea prevederilor edictului de la Worms (vezi pag. 39). Aceasta i-a determinat pe reprezentanții statelor reformate să protesteze în colectiv împotriva abandonării înțelegerii că nu se va executa nici o presiune până la reunirea consiliului. Protestatarii au devenit cunoscuți ca protestanți, un nume care s-a aplicat de atunci încoace tuturor grupurilor creştine care îşi aveau originile în ruptura din cadrul bisericii catolice.

* Când Carol şi-a îndreptat atenția din nou către afacerile din Germania în 1530, el avea ca obiectiv principal să câştige maximum posibil de sprijin atât în oameni cât şi în bani pentru războiul contra turcilor. În anul precedent turcii asediaseră Viena şi păreau gata să invadeze provinciile sudice ale imperiului. Existau aşadar rațiuni presante pentru ca el să rezolve problemele care erau teme de discordie.

El a simțit că era timpul potrivit să aşeze în fața turcilor un front creştin unit. Eforturile sale de a-l convinge pe papă să convoace un consiliu au fost îngreunate de tacticile de întârziere ale Romei, unde exista teama că consiliul ar putea să încerce să smulgă controlul papei asupra învățăturilor Bisericii. Prin urmare, el a hotărât, de fapt, să facă treaba consiliului Bisericii la o întâlnire a dietei imperiului. Teologi din ambele tabere au fost invitați să participe la dieta care urma să aibă loc la Augsburg.

Protestanții aveau responsabilitatea de a încerca să stabilească o bază comună. Li s-a cerut să alcătuiască o declarație cu care să fie toți de acord şi apoi să o negocieze cu reprezentanții papali. Martin Luther, aflat sub interdicție imperială, nu putea fi prezent. Acesta, de fapt, a urat succes evenimentului de îndată ce ajunsese la concluzia că nu se poate ajunge la înțelegere cu papalitatea fără să se sacrifice elemente vitale din credințele sale, dar unii dintre susținătorii săi n-au fost de acord. Ei încă sperau că s-ar putea să se reformeze biserica de la Roma mai curând decât să se reteze toate legăturile cu ea şi să se stabilească o relație rivală. Ei erau conduşi de Filip Melanchthon (1497-1560) care căzuse sub vraja lui Luther la Wittemberg pe

vremea când fusese desemnat profesor de greacă acolo la vârsta de 21 de ani. Acesta era un savant strălucit şi era privit ca având una din cele mai bune minți ale generației tinere, dar era cu 14 ani mai tânăr decât Luther şi era în multe privințe mai mult un discipol decât un coleg. Multă vreme istoricii au tins să-l privească numai în această lumină. În ultimele decenii, totuşi, s-a făcut un efort de subliniere a importanței cotribuției sale la dezvoltarea lutheranismului. Se poate vedea acum că el este în mare măsură responsabil alături de Luther pentru organizarea unui şuvoi de idei destul de disparate transformându-le apoi într-un set coerent de credințe. Făcând aceasta el nu a acționat doar drept coordonator; el a adăugat mult din propria sa gândire... Melanchthon şi-a dovedit independența gândirii la Augsburg unde, în absența lui Luther (aflat încă sub interdicție imperială), a omis multe dintre credințele favorite ale conducătorului său, inclusiv prestația tuturor credincioşilor din programul protestanților, în efortul de a o face acceptabilă pentru catolici. Dar efortul nu a dat roade. Luther avusese dreptate. Reprezentanții papali erau dispuşi să accepte compromisuri din partea protestanților, dar nu erau dipuşi să le facă şi ei la rândul lor.

În cele din urmă a devenit clar că un acord acceptabil era imposibil şi toți membrii protestanți ai dietei s-au retras. Abaterea n-a fost remediată, dar au fost câştiguri reale pentru reformatori. În sfârşit, după mulți ani de încercări şi eşecuri, apăruse un document care putea constitui cimentul teologic pentru cauza protestantă, deşi, bineînțeles, nu şi pentru anabaptişti. Această declarație de credință cunoscută drept confesiunea de la Augsburg a fost clar rezultatul multor compromisuri şi era deliberat inexactă, dar ea furniza o bază pentru unitatea protestantă care se vedea că lipseşte izbitor cu un an în urmă la reuniunea de la Malburg (vezi p. 72). Această declarație este considerată cea mai bună lucrare a lui Melanchton în care el a reuşit să găsească cuvintele care să arunce o punte peste prăpastie.

1. O Biserică sfântă va exista întotdeauna pentru că Biserica este comunitatea în care Evanghelia este predicată corect şi sacramentele sunt aplicate corect. Pentru adevărata unitate a Bisericii e suficient să convenim împreună în ceea ce priveşte învățătura Bibliei şi administrarea sacramentelor;

5. este necesar ca peste tot să existe tradiții similare ale oamenilor, sau rituri şi ceremonii similare instituite de oameni... Trupul şi sângele lui Cristos sunt cu adevărat prezente şi sunt distribuite la Cina Domnului celor care mănâncă; bisericile noastre resping pe cei care predică altfel... Nimeni nu poate predica public în biserică, sau să dea sacramentele dacă nu are

10. chemarea corespunzătoare... Acestea sunt principalele capete ale învățăturii noastre şi nu poate fi nimic găsit diferit de Scriptură. Ori de biserica

catolică, ori de biserica de la Roma, aşa cum o înţelegem noi cei care am scris despre ele. Noi nu suntem eretici. Noi avem probleme cu anumite abuzuri care s-au strecurat în bisericile fără o autoritate clară...

15. Vechile rituri sunt în mare parte păstrate cu grijă printre noi."

Eşecul de a găsi suficiente puncte comune pentru a sprijini un acord l-a pus pe Carol într-o poziţie în care îi era greu să facă altceva decât să treacă ferm de partea catolicilor şi să ceară ca edictul din Worms să fie aplicat. Dar, deşi el a rămas în Germania până în 1533, atenţia îi era îndreptată către turci şi n-a făcut nici o încercare să-şi întărească autoritatea asupra protestanţilor. El îşi fixase speranţele asupra unui viitor consiliu bisericesc, în pofida faptului că devenise din ce în ce mai clar că reformatorii abandonaseră încercarea lor de reconciliere. Nu mai erau dispuşi să aibă în vedere participarea la un consiliu bisericesc dacă acesta era convocat de papă şi urma să fie ţinut sub auspiciile sale. Însă aceasta era exact ceea ce încerca să aranjeze Carol.

4. Lutheranismul în ofensivă

Câtă vreme a existat o speranţă realistă de a se ajunge la o înţelegere cu biserica catolică mulţi dintre reformatorii mai moderaţi au fost reţinuţi de la a face ceva care să agraveze situaţia. Dar, odată ce dietele de la Speer şi Augsburg au arătat în 1529-1530 că s-ar putea ajunge la înţelegere numai dacă lutheranii capitulau total în faţa cerinţelor papalităţii, cei mai aventuroşi lideri ai protestanţilor au devenit capabili să exercite o influenţă considerabilă asupra mişcării. De departe, cel mai puternic din aceştia era Filip de Hesse. El se remarcase în intrigile şi înşelăciunile politice care caracterizau afacerile dintre statele care urmau o politică externă activă.

Au fost succese minore în anii 1520 în convingerea unui număr de state reformiste să semneze alianţe defensive între ele în cazul că ar fi fost atacate din cauza aderării lor la protestantism, dar cea mai mare parte a statelor declarate în favoarea lui Luther considerau că alianţele de acest tip erau provocatoare. Exista chiar sentimentul că, dacă împăratul încerca să forţeze edictul din Worms cu puterea militară, n-ar trebui să i se reziste, căci aceasta ar încălca învăţăturile Bibliei. Atmosfera s-a schimbat dramatic după dieta de la Augsburg. Era parcă o recunoaştere că, dacă ruptura cu Roma era permanentă, acest fapt ar fi eliberat şuvoiul de energie şi hotărâre protestantă. La instigarea lui Filip de Hesse, o alianţă a celor mai importante state protestante a fost formată în 1531,. cunoscută ca Liga din Schmalkalden, după oraşul în care se ajunsese la înţelegere. Deşi liga era prezentată ca fiind doar un

aranjament pentru apărare mutuală, de fapt ea opera din culise urmărind, activ şi unit interesele protestante. A urmat un remarcabil succes în primii ani când părea că o nouă forţă apăruse în relaţiile internaţionale.

* Carol al V-lea, având o nevoie disperată de aliaţi (în 1532) pentru a rezista în faţa a ceea ce părea o ofensivă majoră a turcilor împotriva Vienei, era gata să accepte să suspende orice acţiune împotriva membrilor Ligii dacă ar fi primit în schimb oameni şi bani. Înţelegerea armistiţiului religios de la Nurenberg a convins unele din cele mai temătoare state protestante să intre în ligă. Dar adevăratul triumf avea să vină în 1534. Marele ducat de Wurttemberg (vezi harta de la p. 20) era administrat de către Habsburgi din 1520, când ducele Ulrich fusese înlăturat pentru încălcarea legii imperiale. El ucisese pe unul din supuşii săi ca să o poată curta pe proaspăta văduvă. Întâmplător era, de asemenea, un lutheran convins. Iată un alt exemplu de guvernant care luase religia sa foarte în serios, dar care încă era capabil de acte de adevărat barbarism. Filip de Hesse a văzut că restaurarea lui Ulrich ar fi un mare sprijin în favoarea cauzei protestante. El a planificat operaţiile pentru a obţine un câştig propagandistic maxim. N-au existat negocieri cu împăratul şi nici încercări de a acţiona în cadrul legii. În schimb, s-a făcut o înţelegere cu marele duşman al lui Carol, Francis I de Franţa, care să le dea suficienţi bani ca Filip să alcătuiască o armată care să fie mai mare şi mai bine echipată decât oricare alta din zonă. Această armată a intrat în Guttenberg şi l-a instaurat pe Ulrich, virtual fără opoziţie. Lutheranismul a devenit singura religie permisă în ducat. Lovitura dată prestigiului habsburgilor şi catolicilor a fost enormă, în special deoarece Carol a acceptat situaţia şi n-a încercat s-o răstoarne. Părea că marşul protestantismului este irezistibil şi dispariţia catolicismului din Germania era numai o chestiune de timp. După moartea conducătorilor lor în 1535 şi 1539, Brandenburgul şi Saxonia ducală au devenit protestante, deşi Brandenburgul nu a devenit lutheran, preferând un tip de reformă moderată asemănătoare celei introduse de Henric al VIII-lea în Anglia. Balanţa puterii era clar în favoarea protestanţilor, în special pentru că ceilalţi prinţi catolici se temeau mai mult de puterea imperială decât de religia reformată şi Carol al V-lea credea că schisma putea fi vindecată prin convingere.

5. Carol al V-lea în ofensivă

Protestanţii ar fi fost într-o poziţie vulnerabilă dacă şi Carol ar fi decis că folosirea forţei ar fi cea mai bună cale şi dacă ar fi putut să acorde întreaga sa atenţie subiectului. Ei nu erau în nici un caz cu nimic mai uniţi decât catolicii. Exista o reţinere serioasă din partea multor prinţi protestanţi să se angajeze în

război cu împăratul; cu toate că Luther se pronunţase recent că era moralmente corect să se împotrivească conducătorului desemnat de Dumnezeu, dacă aceasta se făcea pentru apărarea Bibliei. Astfel, unele state au rămas în afara Ligii de Schmalkalden şi mulţi dintre cei care erau membri probabil puneau interesul personal înaintea binelui grupului. Prin urmare n-ar fi fost dificil pentru un manipulator priceput să distrugă fragila alianţă.

Adevăratele dificultăţi au început pentru reformatori când ultima încercare a lui Carol al V-lea de a asigura o înţelegere a catolicilor şi protestanţilor pe baza unor noţiuni comune asupra credinţelor lor fundamentale s-a terminat cu un eşec la dieta din Regensburg. În sfârşit, Carol s-a convins că nu exista o alternativă realistă să impună lutheranilor să se întoarcă la "ortodoxie" prin forţă militară.

Poziţia lui a fost întărită de prinţii catolici care vedeau acum posibila extindere a puterii imperiale ca pe un rău mai mic decât continua expansiune a protestantismului pe care ei înainte se aşteptau să-l vadă dispărând în mod natural. Erau gata să susţină orice acţiune a lui Carol. În acelaşi timp credibilitatea liderului lutheran, prinţul Filip de Hesse, fusese distrusă de scandalul bigamiei sale (vezi p. 60) şi era foarte mult la mila împăratului. Astfel protestanţii erau virtual fără conducător. Tot ceea ce era necesar pentru renaşterea şanselor catolice în Germania era ca împăratul Carol să nu mai fie ocupat cu alte distracţii şi părea chiar că ăsta era cazul. Un armistiţiu de 10 ani fusese semnat cu francezii, invazia expansiunii otomane părea stavilită în Ungaria şi dificultăţile din Ţările de Jos fuseseră rezolvate. Protestanţii erau foarte înfricoşaţi.

Dar evenimentele favorabile i-au salvat pentru moment. Datorită unor cauze aflate complet în afara controlului lui Carol, războiul cu Franţa a început din nou în 1542 şi aranjamentele (tratatele) din Ungaria au căzut. Afacerea schismei religioase din Germania încă o dată a ajuns de mică prioritate pentru împărat. Carol a fost norocos. Franţa a fost înfrântă în 1544 şi în schimbul unor termeni indulgenţi a fost de acord să nu-i sprijine pe germanii protestanţi în timp ce ameninţarea turcilor în Ungaria nu s-a materializat. În 1546 era în sfârşit liber să acorde toată atenţia Germaniei. Ştiind că era improbabil să se mai confrunte cu crize în altă parte în viitorul imediat, el a dovedit o pricepere politică considerabilă în manevrarea situaţiei. A făcut clar faptul că nu intenţiona un atac general asupra statelor protestante şi că nu avea în vedere decât să-i pedepsească pe aceia - membrii Ligii schmalkaldice - care îi afectau autoritatea de drept. Prin aceasta, el se asigura că statele reformate prudente rămâneau inactive.

A reuşit, de asemenea, să-şi adauge sprijinul activ al unuia din prinţii lutherani conducători, ducele Maurice de Saxonia, cu promisiunea de pământuri, domenii şi a titlului de elector de Saxonia. Rezultatul strădaniilor a fost neaşteptat. Ceea ce a înclinat balanţa a fost invazia Saxoniei electorale de ducele Maurice. Aceasta a cauzat confuzie şi a contribuit mult la distrugerea moralului schmalkaldenezilor, care nu se aşteptaseră să fie atacaţi din această parte. Totala înfrângere a Ligii a survenit în bătălia de la Muhlberg în 1547. Liderii ei au fost capturaţi şi Carol era liber să dicteze orice termen ar fi crezut probabil să rămână în vigoare după ce el personal nu va mai fi prezent în zonă. El cunoştea de tânăr nebunia de a urma un succes militar major cu o pace în termeni duri care să lase puţine alternative părţii învinse în afară de redeschiderea ostilităţilor cu scopul de a încerca să-şi asigure condiţii mai puţin păgubitoare.

Astfel n-au avut loc execuţii, acaparări de teritorii de către habsburgi şi nici percepute amenzi. În schimb, a fost convocată o dietă la Augsburg (sept. 1547 - mai 1548) la care Carol a încercat să determine fără succes cele trei stări - electorii, prinţii şi autorităţile oraşului - să accepte planuri pentru o mai mare întărire a guvernului central, ceea ce ar fi transformat Germania în ceva apropiat de un stat naţional. A existat, de asemenea, o încercare să impună o aşezare religioasă sub forma interimatului de la Augsburg, un document bazat pe doctrina catolică cu puţine modificări, nesemnificative, pentru a crea aparenţa unui compromis cu lutheranii. Toţi prinţii şi autorităţile oraşelor aveau instrucţiuni să organizeze religia în teritoriile lor în acord cu interimatul până când avea să se înfiinţeze un consiliu al Bisericii care să se ocupe de această problemă.

Interimatul a fost aproape în întregime ignorat. În practică, victoria lui Carol n-a realizat nimic în afara faptului că a arătat tuturor care erau cele două priorităţi ale sale în conducerea imperiului - să-şi asigure o creştere a propriei puteri pe socoteala celei a guvernanţilor teritoriali şi să-i alunge pe protestanţi, dar el a judecat complet greşit ceea ce era posibil. Se pare că el crezuse greşit că ar putea să le ordone guvernanţilor teritoriali să se întoarcă la practicile catolice şi că aceştia ar fi putut să facă la fel cu supuşii lor. El nu era conştient că zeci de mii de oameni din toate straturile societăţii ar fi preferat să moară decât să suporte termenii interimatului de la Augsburg. Istoricii l-au criticat pe Carol pentru că a ratat singura ocazie favorabilă pe care a avut-o pentru a-şi impune voinţa asupra vieţii religioase a Germaniei. Ei opun eşecul său în Germania succesului realizat în Spania, Italia, Austria şi Ţările de Jos, dar această judecată este cumva nedreaptă. În timp ce e adevărat că a făcut greşeli în Germania începând din 1548, astfel că în 1555 poziţia sa era mai slabă decât fusese înaintea campeniei reuşite din 1546-1547, trebuie reamintit că el îşi propusese scopuri virtual nerealizabile. Greşeala sa a fost mai mult în a-şi fixa scopuri nerealiste decât în eşecul de a

le realiza. În anii 1540 era prea târziu pentru ca lutheranismul să fie distrus ca religie organizată în cea mai mare parte a Germaniei de nord şi de est.

6. Pacea de la Augsburg

Imposibilitatea atingerii scopului a fost în sfârşit recunoscută în 1555, când la o altă dietă din Augsburg s-a ajuns la o înţelegere în care se accepta că schisma era permanentă şi în care se făceau aranjamente pentru a se descurca cu ea în aceste condiţii. Absenţa lui Carol de la dietă s-a potrivit bine. El a lăsat ca aranjamentele să fie făcute de fratele său, Frederic, care urma să devină după el împărat în timp ce el călătorea în Ţările de Jos pentru a se pregăti să-i predea alte responsabilităţi ale sale fiului lui, viitorul Filip al II-lea de Spania. Termenii aşa-numitei păci de la Augsburg urmau să rămână în vigoare şi în secolul următor şi durata ei era o recunoaştere clară a realităţilor politice şi religioase ale Germaniei.

1. Majestatea sa imperială şi noi, electorii, prinţii Sfântului Imperiu nu vom face nici un fel de război împotriva altor stăpânitori ai Imperiului, potrivit criteriilor stabilite prin Convenţia de la Augsburg şi nici nu se vor vătăma sau folosi violenţa faţă de aceştia.
5. Pe de altă parte aceşti stăpânitori care au acceptat Convenţia de la Augsburg vor tolera pe cei care sunt adepţii vechii religii şi să le permită şi religia, credinţa şi convingerile lor, practicile religioase şi ceremoniile.

   Dar toţi ceilalţi care nu aderă la nici una din religiile menţionate mai sus nu sunt incluşi în această pace, ci sunt excluşi.
10. Când aderenţii la vechea religie sau la Convenţia de la Augsburg vor, în numele religiei lor, să se deplaseze în alt loc şi să se stabilească acolo, asemenea deplasări şi vânzările de proprietăţi şi bunuri vor fi nestânjenite permise şi acceptate...

În fiecare stat urma să existe o singură religie: catolicism sau lutheranism. Guvernanţii statului urmau să hotărască. Nici un stat nu va încerca să-şi impună vederile altui stat. Oamenii urmau să fie liberi să se mute cu ceea ce le aparţinea în statul în care se practica religia lor. Acest aranjament a fost preţuit aproape universal ca un exemplu de bun simţ luminat şi de toleranţă. Cu siguranţă era aşa, dar era de asemenea un indiciu că focul timpuriu părăsise Reforma. Luther murise de aproape un deceniu şi cei din prima generaţie de reformatori erau bătrâni şi obosiţi. Pe de altă parte, Carol al V-lea, care timp de 30 de ani fusese forţa conducătoare care a făcut eforturi pentru încetarea schismei, ajunsese la un punct în care recunoştea că energiile sale fuseseră epuizate. Pacea de la Augsburg marca un stadiu al Reformei la mijlocul drumului, când se ajunsese la o înţelegere, când pacea şi liniştea au apărut preferabile continuării luptei şi nesiguranţei. Dar bătălia era departe de a se sfârşi: Calvin şi adepţii săi precum şi papii care erau contra Reformei în curând vor reaprinde focul unui conflict sectarist.

Alcătuirea de note la capitolul «Politica lutheralismului»

Notele asupra acestui capitol trebuie să facă clară secvenţa evenimentelor politice dintre 1522-1555, şi să ofere răspunsuri la întrebarea "De ce a eşuat Carol al V-lea să împiedice apariţia şi răspândirea lutheranismului şi de ce a eşuat în a-l distruge?" Următoarele capitole, subcapitole şi întrebări te pot ajuta:

1. De ce a supravieţuit Luther?
1.1. Friederic cel Înţelept.
1.2. Natura situaţiei
1.3 Responsabilitatea lui Carol al V - lea în conflicte
1.4 Teama de extindere a puterii imperiale
2. Apariţia şi răspândirea lutheranismului
2.1. Situaţia în 1521
2.3. Prinţii şi oraşele imperiale. Importanţa sprijinului guvernanţilor teritoriali în creşterea lutheranismului
3. Căutarea unei soluţii
3.1. 1522-1529. Cum s-a sperat să se găsească o soluţie problemei diviziunilor din Biserică?
3.2. Dieta de la Augsburg. Care a fost semnificaţia dietei din punctul de vedere al divizărilor din cadrul Bisericii?
4. Lutheranismul în ofensivă.
4.1. Liga de la Schmalkalden. De ce a fost fondată?
4.2. Ulirch de Württenburg. Care a fost semnificaţia victoriei protestante?
5. Carol al V-lea în ofensivă. De ce voia şi de ce era capabil să preia Carol ofensiva? De ce victoriile sale militare nu au distrus protestatismul?
6. Pacea de la Augsburg. De ce au privit-o istoricii ca pe una dintre punctele de referinţă ale sec. al XVI-lea?

Răspunsuri la subiecte de eseuri asupra capitolului «Politica lutheralismului»

Multe din întrebările la care se aşteaptă să răspunzi asupra subiectului vor fi variaţii ale întrebării "De ce s-a stabilit aşa de ferm lutheranismul în Germania?"

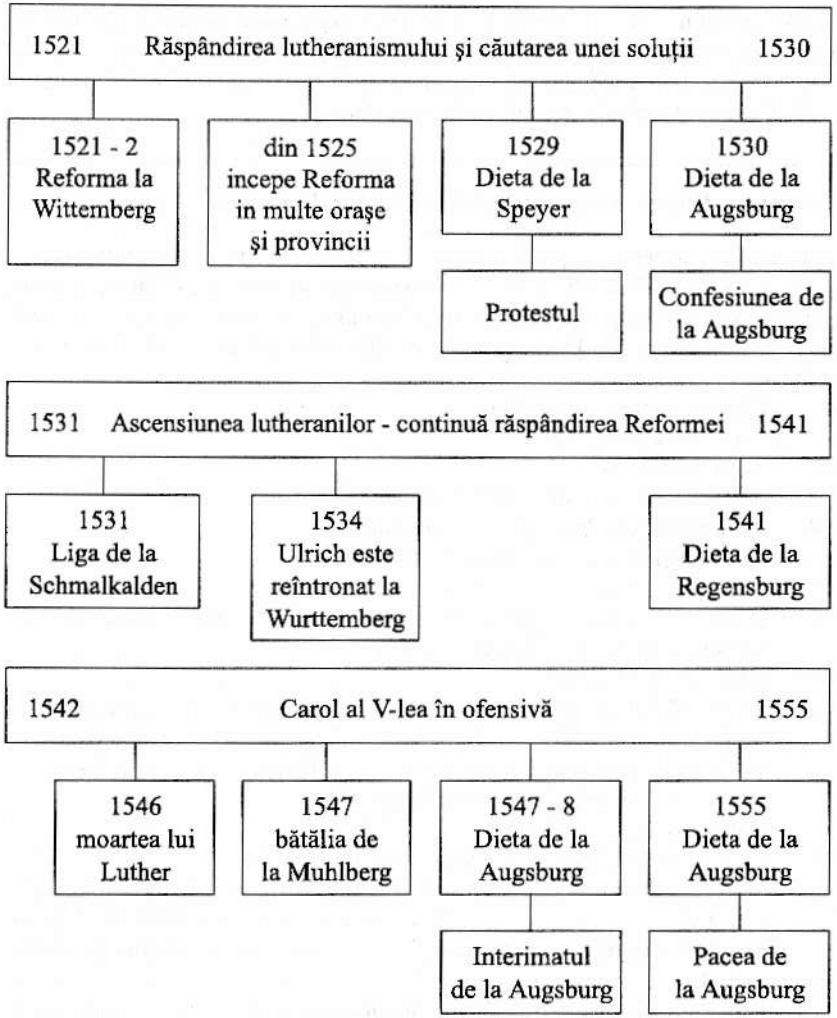
1521 Răspândirea lutheranismului şi căutarea unei soluţii 1530
1521 - 2 Reforma la Wittemberg
din 1525 incepe Reforma in multe oraşe şi provincii
1529 Dieta de la Speyer
1530 Dieta de la Augsburg
Protestul
Confesiunea de la Augsburg
1531 Ascensiunea lutheranilor - continuă răspândirea Reformei 1541
1531 Liga de la Schmalkalden
1534 Ulrich este reîntronat la Wurttemberg
1541 Dieta de la Regensburg
1542 Carol al V-lea în ofensivă 1555
1546 moartea lui Luther
1547 bătălia de la Muhlberg
1547 - 8 Dieta de la Augsburg
1555 Dieta de la Augsburg
Interimatul de la Augsburg
Pacea de la Augsburg

Vei fi norocos dacă ţi se va pune întrebarea în forma sa directă; dar mai probabil vei întâlni una din variante în care ţi se dă un răspuns posibil şi ţi se va cere să-l comentezi. Bineînţeles că aceste variante vor fi de forma unor "afirmaţii provocatoare".

Câteva exemple sunt:

"Presa tipărită a asigurat răspândirea şi succesul lutheranismului în Germania". Discută.

"Crezi că în adoptarea lutheranismului în Germania oraşele au fost mai importante decât prinţii?"

"Succesul Reformei germane a fost datorat în mare măsură dificultăţilor politice ale lui Carol al V-lea. Eşti de acord?"

"Religia prinţilor germani. Cât de mult explică aceasta succesul lutheranismului?"

Fă o listă a faptelor care au dus la succesul lutheranismului. Încearcă o modalitate de a grupa aceşti factori în seturi. Ai putea de exemplu să formezi două seturi.

- "Forţa reformatorilor" şi "Slăbiciunea oponenţilor lor", sau un număr de seturi bazate pe "economic", "social", "politic", etc. Găseşti cât mai multe moduri de a-i grupa. Care dintre ele sunt mai de folos în explicarea a ceea ce s-a întâmplat? O modalitate cu care sunt de acord este să divizezi factorii în două seturi: un grup de "factori personali", lucruri făcute şi nefăcute de individualităţi aparte, în special Martin Luther şi Carol al V-lea şi un grup de "factori impersonali" (aspecte ale situaţiei care au fost în afara controlului unor anumite persoane). Această cale este folosită în special în a atrage atenţia asupra rolului jucat de Luther în Reforma germană. Astfel ne reamintim de asemenea că în nici un caz el nu a fost singurul important.

Odată ce te-ai hotărât asupra grupării care-ţi convine mai mult, te vei fi gândit destul încât să fii capabil să discuţi pe marginea acestui subiect cu pricepere.

Întrebări bazate pe surse istorice asupra capitolului «Politica lutheranismului»

1. Confesiunea de la Augsburg - 1530.

Citeşte extrasele din Confesiunea de la Augsburg, p. 95 şi răspunde la următoarele întrebări:

a) Ce dovezi conţine extrasul care să sugereze că documentul e scris de un protestant?
b) Care au fost motivele autorului? Sprijină-ţi răspunsul cu dovezi.
c) Ce dovezi conţine documentul care să sugereze că a fost scris mai mult de un lutheran decât de un zwinglian?
d) Care sunt implicaţiile ultimei propoziţii?
e) De ce n-a fost mulţumit Luther de afirmaţiile Confesiunii de la Augsburg - 1555?

2. Pacea de la Augsburg - 1555

Citeşte extrasele din pacea de la Augsburg p. 100 şi răspunde la următoarele înrebări:

a) Ar fi corect să se susţină că prin pacea de la Augsburg s-a intenţionat interzicerea persecuţiilor religioase în cadrul imperiului? Explicaţi răspunsul.
b) Care sunt presupunerile care stau în spatele celui de-al patrulea extras? (rândurile 10-14)
   Care ar fi, conform sugerării lor, atitudinile timpului faţă de libertăţile civile?
c) Ar putea termenii păcii să fie consideraţi fie o victorie fie pentru Carol al V-lea, fie pentru protestanţi? Explică-ţi răspunsul.

Bibliografie suplimentară

Există sute de cărţi care tratează Reforma din Germania. Întrucât viitoarele voastre cercetări asupra subiectului vor fi destul de limitate, va trebui să alcătuiţi o listă bibliografică extrem de selectivă. Nu pierdeţi timpul cu o carte numai pentru că o aveţi la îndemână.

Dacă nu veţi avea timp decât pentru consultarea unei singure lucrări, ar fi indicat să citiţi măcar o parte din:

R.H. Bainton, *Here I Stand* (Aceasta este poziţia mea)
Hodder and Stoughton

Deşi a fost pentru prima oară publicată în America în 1950, rămâne cea mai accesibilă şi mai interesantă biografie a lui Martin Luther. Este foarte valoroasă în privinţa redării personalităţii şi teologiei sale. După ce o veţi citi veţi dori să aflaţi mai multe!

Acelaşi efect îl are şi lectura cărţii lui

G.R. Elton, *Reformation Europe 1517-1559* (Reforma în Europa)
Fontana, 1963.

Această carte merită consultată. O veţi citi iar şi iar şi de fiecare dată veţi găsi ceva interesant în ea. De obicei, interpretările lui Elton sunt incitante şi controversate: cu cât veţi şti mai mult, cu atât veţi fi mai câştigaţi. Lucrarea acoperă temele majore ale istoriei politice europene din această perioadă şi nu se restrânge doar la Reformă.

Cea mai accesibilă şi mai de încredere carte, care prezintă gândirea şi învăţăturile unui număr de personaje cheie ale Reformei de la Luther la Calvin (deşi, pe alocuri prezintă dificultăţi), este

B.M.G. Reardon, *Religious Thought in the Reformation* (Învăţăturile religioase ale Reformei)
Longman, 1981.

Chiar şi consultarea unui singur capitol al acestei lucrări este meritorie. Veţi câştiga o nouă înţelegere, inclusiv asupra propriei capacităţi de a mânui idei filosofice şi teologice.

Orice lucrare de A.G. Dickens merită consultată. Cea mai accesibilă este o biografie a lui Luther care, iniţial se adresa studenţilor. În caz că o veţi consulta, încercaţi să extrageţi motivele avute în vedere de Luther. Această carte este:

A.G. Dickens, *Martin Luther and the Reformation* (M. Luther şi Reforma), E.U.P., 1967

Lucrările lui G.R. Potter asupra lui Ulrich Zwingli merită, de asemenea, frunzărite. Încercați, pe cât posibil, să citiți un capitol sau două din:

G.R. Potter, *Zwingli*, C.U.P., 1976 care reprezintă o biografie standard. În general este o carte foarte accesibilă (mai puțin partea despre învățăturile lui Zwingli) și oferă multe idei lămuritoare asupra modului în care a avut lor Reforma cu adevărat.

Pentru studenții care aspiră la note maxime în cadrul nivelului A (ca și pentru profesori) este absolut necesară consultarea lucrării rezumative a lui Scribner asupra recentelor cercetări și descoperiri în legătură cu subiectul nostru. Este o carte care prezintă un grad mare de dificultate, dar merită înțeleasă. Deci:

R.W. Scribner, *The German Reformation* (Reforma germană), Macmillan, 1986.

Surse istorice referitoare la Luther și Reforma din Germania, 1517-1555

Nu lipsesc documentele publicate în legătură cu Reforma din Germania. Din fericire, multe din acestea sunt la îndemână oricând.

În orice școală ar trebui să existe două colecții de extrase documentare. Aceste sunt:

1. **E.G. Rupp & Drewwry**, *Martin Luther*, Edward Arnold, 1970
2. **G.R. Potter**, *Huldrych Zwingli*, Edward Arnold, 1978

Un raport documentar complet asupra lucrărilor dietelor din Worms, care cuprinde atât relatări ostile cât și favorabile lui Luther, poate fi găsit în:

3. **James Atkinson**, *The Trial of Luther* (Procesul lui Luther), Batsford, 1971.

O sursă bogată în ilustrații asupra subiectului este:

4. **R.H. Bacinton**, *Here I Stand* (Aceasta este poziția mea), Hodder and Stoughton, 1950.

În semn de recunoștință

Editorii doresc să mulțumească următorilor pentru permisiunea de a reproduce materiale din:
Edward Arnold (Editori) Limited pentru **R.L. deMolen**: *Erasmus:Documents of Modern History* and **G.R. Potter**: *Zwingli*; B.T. Batsford Limited pentru **James Atkinson**: *The Trial of Luther*; Longman Group Limited pentru **B.M.G. Reardon**: *Religious Thought in the Reformation*; **M.A. Currie**: *The Letters of Martin Luther*; Macmillan Publishers Limited pentru **K. Leach**: *Sixteenth Century Europe*; John Murray (Editori) Limited pentru **Wace and Buchheim**: *Luthers's Primary Works* University of Philadelphia Press pentru **H.E. Jacobs**: *Works of Martin Luther*.